

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ, ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН ТА МАРКЕТИНГУ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ВЗАЄМОВІДНОСИНИ
УКРАЇНИ НА СВІТОВОМУ РИНКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ».

Виконав: студент **VI** курсу, групи **МЕВ-61**

Рівень вищої освіти **Другий (магістерський)**
рівень

Ступінь вищої освіти **Магістр**

Спеціальність **292 «Міжнародні економічні
відносини»**

(шифр і назва спеціальності)

Лепак Тетяна Петрівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

Керівник: **Брух Оксана Олексіївна**

(прізвище, ім'я, по батькові)

Рецензент: **Бойко Віталій Володимирович**

(прізвище, ім'я, по батькові)

ДУБЛЯНИ 2022

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ, ЕКОНОМІКИ І ПРАВА

кафедра **Міжнародних економічних відносин та маркетингу**

Ступінь вищої освіти **Магістр**
Спеціальність **292 «Міжнародні економічні відносини»**
(шифр і назва напрямку підготовки, спеціальності)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Зав. кафедри _____
(підпис)

к.е.н., доцент Андрій Линдюк
(звання, ступінь, прізвище та ім'я)

« _____ » _____ року

ЗАВДАННЯ
кваліфікаційної роботи

Лепак Тетяни Петрівни

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: «Торговельно-економічні взаємовідносини України на світовому ринку в умовах глобалізації».

Керівник проекту (роботи) Брух Оксана Олексіївна, к.е.н., доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЛНАУ від «22» жовтня 2021 року №408/к-с

2. Термін здачі студентом закінченої кваліфікаційної роботи 05.12.2022 р.

3. Вихідні дані до роботи статистичні звіти України за 2019-2022 рр., статті, підручники, посібники, монографії, довідкова література, нормативно-правові акти.

4. Зміст (перелік питань, які потрібно розробити):

1. МІЖНАРОДНА ТОРГІВЛЯ В ТЕОРЕТИЧНОМУ АСПЕКТІ
 - 1.1. Сутність та зміст міжнародної торгівлі та її роль в системі світогосподарських зв'язків
 - 1.2. Структура міжнародної торгівлі
 - 1.3. Регулювання та принципи міжнародної торгівлі
2. МІЖНАРОДНА ТОРГІВЛЯ ТА ЇЇ РОЛЬ В СВІТОВОМУ АСПЕКТІ
 - 2.1. Загальні тенденції торговельно-економічних взаємин України та світових країн
 - 2.2. Аналіз міжнародної торгівлі товарами та послугами України та Євросоюзу
 - 2.3. Вплив військової агресії на тенденції в зовнішній торгівлі товарами України
 - 2.4. Екологічна безпека України як складова національної безпеки
3. НАЛАГОДЖЕННЯ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ВЗАЄМОВІДНОСИН УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ СВІТУ
 - 3.1. Пріоритетні напрями удосконалення економічного регулювання міжнародної торгівлі України
 - 3.2. Основні напрями реалізації зовнішньоекономічної політики в умовах глобалізації
4. ОХОРОНА ПРАЦІ ТА ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

- 4.1. Правові аспекти охорони праці в Україні
- 4.2. Охорона праці в Україні: основні проблеми
- 4.3. Трудові норми міжнародної організації праці
- 4.4. Міжнародні організації праці в сфері охорони праці

5. Перелік графічного матеріалу: рисунки, таблиці

6. Консультанти питання розділу 4 кваліфікаційної роботи:

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис		Дата виконаного завдання та підпис
		завдання видав (підпис)	завдання прийняв (підпис)	
Стан екологічної безпеки та заходи щодо її забезпечення				«__»____2022р
Охорона праці та захист населення в надзвичайних ситуаціях				«__»____2022р

7. Дата видачі завдання 22.10.2021 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Етапи написання та підготовки до публічного захисту кваліфікаційної роботи	Кінцевий термін виконання роботи
1.	Опрацювання виданого завдання. Збір та вивчення рекомендованої наукової та навчальної літератури, нормативно-правового забезпечення з обраної теми. Підготовка вибірки даних для написання кваліфікаційної роботи. Написання першого (теоретичного розділу роботи).	27.01.2022 р.
2.	Опрацювання фінансової звітності об'єкту дослідження, офіційної статистичної інформації. Написання другого (аналітичного) розділу кваліфікаційної роботи.	11.04.2022 р.
3.	Здійснення прогностичних розрахунків, розробка проектних рішень щодо покращення досліджуваного напряму діяльності об'єкта кваліфікаційної роботи, відображення практичних рекомендацій, написання третього розділу роботи.	23.09.2022 р.
4.	Розробка та написання питань з екології та розділу охорони праці. Оформлення кінцевого варіанту роботи, табличних та графічних матеріалів, представлення роботи керівнику та виправлення його зауважень.	07.11.2022 р.
5.	Кінцеве оформлення кваліфікаційної роботи (здача роботи на рецензування). Здача роботи відповідальній особі для перевірки на плагіат. Виправлення недоліків після проходження перевірки, та (за умови негативного результату) повторна здача для перевірки на наявність плагіату.	29.11.2022 р.
6.	Попередній захист кваліфікаційної роботи (наявність доповіді та презентаційного матеріалу). Підготовка до захисту при екзаменаційній комісії. Захист	10.12.-29.12.2022 р.

Здобувач вищої освіти _____

Лепак Т.П.

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Керівник кваліфікаційної роботи _____

Брух О.О.

(підпис)

(прізвище та ініціали)

УДК 339.5(477):339.9

«Торговельно-економічні взаємовідносини України на світовому ринку в умовах глобалізації». Лепак Т.П. – Магістерська дипломна робота.

Кафедра міжнародних економічних відносин та маркетингу. – Дубляни, ЛНУЦ, 2022.

109 с. текст., 4 част.; 16 рис, 5 табл., 40 бібліографічних джерел.

Дипломна робота присвячена вивченню перспектив поглиблення торговельно-економічних взаємовідносин України на світовому ринку в умовах глобалізації.

Розглянуто суть та особливості організації торгівлі в сучасних умовах, структуру міжнародної торгівлі та правові аспекти регулювання зовнішньої торгівлі на ринку.

Проаналізовано загальні тенденції торговельно-економічних взаємин України на світовому ринку, проведено аналіз міжнародної торгівлі товарами та послугами України та Євросоюзу, досліджено вплив військової агресії на тенденції в зовнішній торгівлі товарами України та екологічну безпеку України як складової національної безпеки.

Окреслено основні перспективи та пріоритетні напрями удосконалення економічного регулювання міжнародної торгівлі України, основні напрями реалізації зовнішньоекономічної політики в умовах глобалізації.

АНОТАЦІЯ

Україна належить до країн з відкритою економікою і підтримує зовнішньоторгівельні зв'язки з багатьма країнами світу. Міжнародний ринок товарів і послуг, де вітчизняні підприємства представляють нашу країну через здійснення зовнішньоторговельних операцій характеризується інтенсивною конкуренцією, жорстким регулюванням відповідними міжнародними угодами і динамічним розвитком. Саме тому вітчизняним контрагентам доводиться бути гнучкими, динамічними, постійно працювати над якістю своїх продуктів і завойовувати нові сегменти на міжнародному ринку.

Серед стратегічних партнерів України у зовнішньоторгівельній політиці виступають перш за все країни-сусіди та варто виокремити ЄС, спільний ринок спільноти завжди був цікавим і в той же час важкодоступний для вітчизняних виробників.

ANNOTATION

Ukraine belongs to countries with open economy and supports foreign trade relations with many countries of the world. The international market of goods and services, where domestic enterprises represent our country through foreign trade operations is characterized by intense competition, strict regulation of the relevant international agreements and dynamic development. That is why domestic counteragents have to be flexible, dynamic, constantly work on the quality of their products and capture new niches in the international market.

Among the strategic partners of Ukraine in the foreign trade policy are primarily the neighboring countries and it is worthwhile to emphasise the EU, the common market of the community has always been both interesting and at the same time difficult to access for domestic producers.

ЗМІСТ

	ВСТУП	6
1.	МІЖНАРОДНА ТОРГІВЛЯ В ТЕОРЕТИЧНОМУ АСПЕКТІ	9
1.1.	Сутність та зміст міжнародної торгівлі та її роль в системі світогосподарських зв'язків	89
1.2.	Структура міжнародної торгівлі	16
1.3.	Регулювання та принципи міжнародної торгівлі	27
2.	МІЖНАРОДНА ТОРГІВЛЯ ТА ЇЇ РОЛЬ В СВІТОВОМУ АСПЕКТІ	31
2.1.	Загальні тенденції торговельно-економічних взаємин України та світових країн	31
2.2.	Аналіз міжнародної торгівлі товарами та послугами України та Євросоюзу	42
2.3.	Вплив військової агресії на тенденції в зовнішній торгівлі товарами України	46
2.4.	Екологічна безпека України як складова національної безпеки	57
3.	НАЛАГОДЖЕННЯ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ВЗАЄМОВІДНОСИНИ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ СВІТУ	62
3.1.	Пріоритетні напрями удосконалення економічного регулювання міжнародної торгівлі України	62
3.2.	Основні напрями реалізації зовнішньоекономічної політики в умовах глобалізації	70
4.	ОХОРОНА ПРАЦІ ТА ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ	81
4.1.	Правові аспекти охорони праці в Україні	81
4.2.	Охорона праці в Україні: основні проблеми	88
4.3.	Трудові норми міжнародної організації праці	93
4.4.	Міжнародні організації праці в сфері охорони праці	95
	ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ	98
	БІБЛОГРАФІЧНИЙ СПИСОК	107

ВСТУП

В умовах глобалізації торговельно-економічні взаємовідносини є всеосяжним і поширеною діяльністю сучасного світу, що історично виникла у результаті розвитку, а також поглиблення світового поділу праці й формування міжнародного ринку. Виступаючи сферою для застосунку міждержавного обміну товарами та послугами міжнародний ринок є важливою передумовою виникнення міжнародних економічних відносин, а також першою історичною формою яких є саме міжнародна торгівля – одна з найвагоміших складових частин зовнішньоекономічної діяльності.

Згідно Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», стаття 4 чітко зазначений перелік видів зовнішньоекономічної діяльності, а саме експорт й імпорт товарів, капіталу та робочої сили. Традиційно та історично вважається, що Україна є країною із великим ресурсним, інтелектуальним, а також науково-технічним потенціалом, проте за останні десятки років спостерігається від'ємне сальдо торговельного балансу. Відповідно, першочерговим та важливим завданням для нашої країни є досягнення та забезпечення стратегічно важливої цілі – перехід від експортоорієнтованості на сировину до експорту виключно готової продукції, що в майбутньому надасть вагоме наповнення бюджету України.

Сучасні тенденції міжнародної торгівлі України досліджуються рядом вітчизняних науковців, приміром І. Рибак та О. Бабінська досліджують стан зовнішньої торгівлі України й класифікують основні чинники притаманні зростанню обсягів торгового обороту. Л. Алавердян та О. Романенко у своїх працях аналізують основні економічні показники, що видозмінюються під дією багатоманітних соціально-економічних та політичних факторів, які відображують розвиток української зовнішньої торгівлі в перерізі як географічної так і товарної структури експорту й імпорту.

У наукових працях Я. Квача та А. Грималюка зображено закономірний характер періодично-повторюваного переходу за новим історичним циклом міжнародної торгівлі. Г. Давиденко у своїх напрацюваннях встановлює, що

міжнародна торгівля вважається важливою та історично важливою формою саме міжнародних економічних відносин, втім у сучасних умовах мають вплив різні торгівельні бар'єри, що призводить до тенденцій, коли нетарифне регулювання посідає важливе місце у міжнародній торгівлі.

I. Платонова у наукових працях визначає вагомий вплив експорту на забезпечення завдань економічного розвитку різних країн в умовах інтеграційних процесів, також проводить аналіз процесів щодо розвитку експортної діяльності України в країни Євросоюзу та детально характеризує проблемні питання товарної структури українського експорту за останні кілька років.

Проведений аналіз дослідження досить конкретно, ретельно й ґрунтовно окреслює порушену проблематику, проте в часи глобалістичних викликів і суцільного економічного розвитку країн світу, а також процесів інтеграції України до ЄС, військової агресії в Україні, вимагають подальшого вивчення даної проблеми.

Метою дипломного дослідження є сучасний стан міжнародної торгівлі України за визначений період часу, вплив військової агресії на торговельно-економічні відносини в світі, в тому числі з Євросоюзом, а також географічної структури експортно-імпортової діяльності України до і під час війни з РФ.

Об'єктом дослідження дипломної роботи виступають торговельно-економічні взаємовідносини України та світу, в тому числі Європейського Союзу.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних та практичних основ забезпечення та підвищення рівня торговельно-економічних взаємовідносин України на світовому ринку в умовах глобалізації.

Інформаційною базою дослідження є праці провідних українських та іноземних вчених у напрямі торговельно-економічних відносин, статистичні дані за 2019 – 2021 рр., аналітичні дані за першу половину 2022 року, вітчизняна та зарубіжна монографічна література, аналітичні публікації у фахових виданнях.

РОЗДІЛ 1

МІЖНАРОДНА ТОРГІВЛЯ В ТЕОРЕТИЧНОМУ АСПЕКТІ

1.1. Сутність та зміст міжнародної торгівлі та її роль в системі світогосподарських зв'язків

Торговельно-економічні відносини (міжнародна торгівля) – це система економічних взаємозв'язків між різними країнами щодо виробництва, розподілу, обміну або ж споживання товарів (чи послуг), що здійснюються за межами відповідних національних господарств в зв'язку із безмежністю людських нужд і потреб та обмеженістю ресурсних запасів.

Міжнародна торгівля – це добровільний обмін товарами та послугами, продукцією інтелектуальної праці між двома і більше сторонами торговельної угоди. Такий обмін відбувається на добровільних засадах, а відповідно сторони угоди зобов'язані бути упевненими, що в кінцевому результаті отримають вигоду від даного обміну.

Така торгівля відбувається однієї країни із іншими країнами світу. До її складу входять ввіз (імпорт) і вивіз (експорт) товарів. В загальній сукупності зовнішня торгівля різних країн світу становить міжнародну торгівлю.

В нинішніх умовах у міжнародній торгівлі беруть участь всі суб'єкти світогосподарських відносин. Основою міжнародної торгівлі є міжнародний поділ праці. Розвиток міжнародної спеціалізації виробництва, а також поглиблення розподілу праці (загального, часткового або ж одиничного) утворює різноманітність у формах і напрямках міжнародної торгівлі. Глибокий вплив на неї зумовлений науково-технічною революцією, що прискорює значно якісніші перетворення усіх елементів продуктивних сил й вагомим зрушенням в географічній, а також товарній структурі всесвітніх товаропотоків. Міжнародна торгівля вважається найдавнішою формою у міжнародних економічних відносинах, яка відображує процес інтернаціоналізації галузі обміну, й дотепер залишається самим найрозвинутішим сектором світового господарства, при цьому охоплюючи понад 80% всіх міжнародних ділових операцій (рис.1.1).

Вагоме місце в системі міжнародних економічних відносин саме міжнародної торгівлі виділяється тим, що, по-перше, завдяки міжнародній торгівлі реалізуються результати всіх форм у світогосподарському потоці – вивіз капіталу, виробнича кооперація, науково-технічне співробітництво. По-друге, саме розвиток міжнародної торгівлі товарами (продукцією) характеризує динаміку у міжнародному обміні послугами. По-третє, поглиблююче зростання міжрегіональних й міждержавних взаємозв'язків виступає вагомою передумовою у міжнародній економічній інтеграції. І по-четверте, міжнародна торгівля допомагає наступному поглибленню міжнародного поділу праці, а також інтернаціоналізації світогосподарських зв'язків.

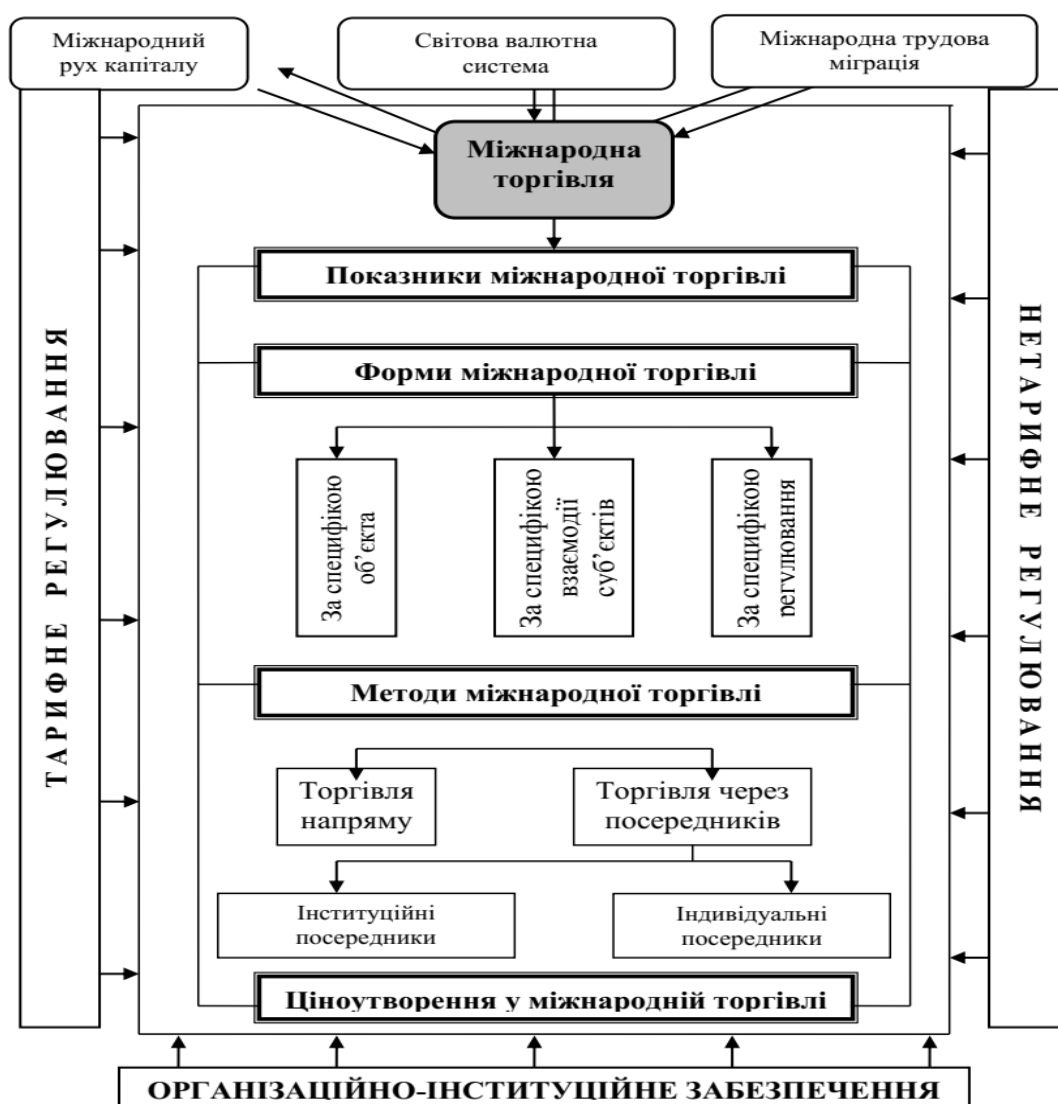

Рис.1.1. Структура міжнародної торгівлі

Завдяки міжнародній торгівлі виникають наступні можливості для незалежних держав:

- розширення ринків збуту;
- поглиблення спеціалізації, що в свою чергу сприяє підвищенню продуктивності, дійовому розподілу й використанню світових продуктивних ресурсних фондів;
- існування міжнародної торгівлі відбувається при міжнародній фінансовій системі, котра забезпечує конвертованість валют;
- виокремлює можливість світовим країнам використовувати потоки товарів і послуг, капіталів та робочого капіталу з-за кордону за сприянням власних правил регулювання в цілісних інтересах розвитку;
- в довгостроковості підвищує рівень і якість життя народу країни.

За останні три століття ведуться теоретичні дослідження в напрямі міжнародної торгівлі, що спрямовані на послідовне та систематичне вивчення діяльності країни на зовнішньоторговельній ділянці. На основі двохсторонніх відносин між країнами сформувано дві основні теорії: теорія сталого розвитку й теорія обмеженості ресурсами.

Вагомою передумовою розвитку, а також формування міжнародного ринку є обмеженість виробничих ресурсів. Саме з даної проблеми почалося вивчення економіки як наукової школи. Об'єктивною її основою вважається дія закону рідкості ресурсів, розуміння якого дає можливість чітко зрозуміти необхідність у подоланні суперечностей між збільшенням потреб та обмеженістю щодо виробничих ресурсів.

Міжнародна торгівля забезпечує переміщення товарів та послуг. Усі галузі міжнародного співробітництва потребують якісно розвинених послуг, що виступає продовженням та розвитком осучасненого виробництва.

Головною відмінністю міжнародної торгівлі послугами від торгівлі товарами (сировиною, капіталом тощо), з котрої виходять особливості міжнародної торгівлі послугами, проявляється в тому, що саме послуги не мають здатності накопичуватися. Загальний обсяг ринку сфери послуг становить

приблизно 25% всесвітнього товарного обороту, причому темп росту відповідного сектору світової економіки вкрай перевищує темпи росту міжнародного товарного обороту. Крім того, торгівлі послугами значно позначається на зайнятості населення економіки країни в більшій мірі, а ніж товарний ринок.

Значна кількість показників характеризує міжнародну торгівлю. Вони систематизовані за такими ознаками (рис.1.2.):

- показники обсягів торгівлі;
- показники структури торгівлі;
- показники динаміки торгівлі;
- показники результатів торгівлі.

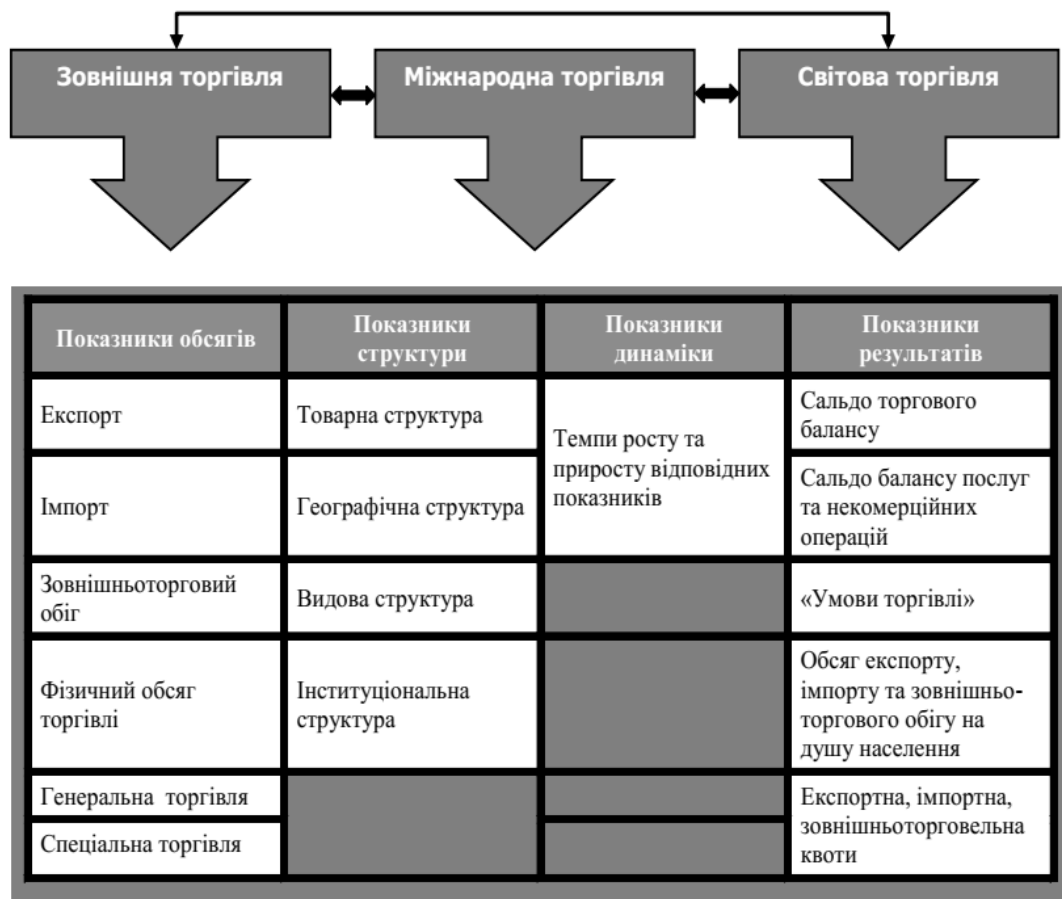

Рис. 1.2. Показники міжнародної торгівлі.

Показниками обсягу міжнародної торгівлі є:

а) *експорт* – це продаж товарів і послуг із вивозом за кордон.

До експорту належить:

- товари, що вироблені, вирощені або ж добуті в країні;
- товари, що раніше ввезені із-за кордону, котрі було перероблено, а також ті товари, переробка яких відбувалась під наглядом митного контролю.

Реекспорт – продаж та вивіз продукції з країни, що була раніше ввезена на її територію, але не піддавалась обробці.

б) *імпорт* – ввезення товарів й послуг в країну.

До імпорту належить:

- продукція іноземного походження зі країни-виробника або ж країни-посередника;
- продукція з подальшою переробкою під митним контролем.

Реімпорт – ввезення періодом раніше вивезених за межі національних кордон товарів, котрі не піддавались обробці, іншими словами, це експортні операції, що не реалізувались за певних обставин. Сюди можна віднести операції з повернення споживачем дефектного, зіпсутого тощо товару, повернення товару, який не був реалізований через аукціон, повернення продукції, не реалізованої через консигнаційні склади. Визначальною особливістю реімпортних операцій є перетин вітчизняними товарами митного контролю двічі: як при ввезенні, та і при вивезенні. Виключенням є повернення з виставок і ярмарок товарів, які до реімпорту не належать.

Кожною країною як і експорт так і імпорт розраховуються в натуральному й вартісному вимірюванні. Розрахунок вартісних показників здійснюється у національній валюті та переводяться у валюту (долари США) для порівняння на міжнародному ринку. Незначна група країн, а особливо країни із високим коефіцієнтом інфляції, розраховують як експорт так і імпорт безпосередньо в доларах США. Для міжнародного порівняння експорту розрахунок відбувається в світових цінах на час перетину товаром лінії кордону на основі FOB – вільний на борту, а імпорт – на основі цін CIF – вартість, страхування й фрахт. Позаяк основна частина товарів у міжнародній торгівлі забезпечується перевезенням за допомогою морського транспорту, за основу розрахунку цін як і експорту так і імпорту береться транспортування саме морем.

В зв'язку із відмінностями розрахунків загальна вартість світового експорту аналітично буде завжди мінімально вартості світового імпорту на частку, наближено рівну сплаті страхувої премії на зовнішньоторгову продукцію, фрахту судна для її перевезення, а також інших портових зборів.

в) *зовнішньоторгівельний обіг (ЗТО)* – загальна сума вартостей експорту й імпорту окремої країни за певний проміжок часу;

г) *фізичний обсяг торгівлі* – вартісна оцінка експорту або ж імпорту в незмінному ціновому діапазоні за один період (зазвичай за рік);

д) *загальна торгівля* – статистично прийнятне в зовнішньої торгівлі визначення зовнішньоторгівельного обігу з включенням до складу транзитних товарів;

е) *спеціальна (особлива) торгівля* – чистий зовнішньоторгівельний обіг, тобто це продукція, що була ввезена або ж вивезена з країни.

Показники структури:

а) *товарна структура торгівлі* – це показники щодо розподілу експорту й імпорту по основних товарних позиціях;

б) *географічна структура торгівлі* – перерозподіл товарного потоку по країнах, групах країн чи регіонах світу;

в) *інституційна торгівля* – поділ торгівлі щодо суб'єктів і методів товарного обміну;

г) *видова структура торгівлі* – розподіл за окремими видами товарного обміну.

Показники динаміки:

1) *темпи росту* – відображає у кількісному значенні зміну поточного рівня показника, що розглядається в порівнянні із рівнем попереднього, або ж базового періоду (поділяється на: темп росту експорту, темп росту імпорту, темп росту зовнішньоторговельного обігу);

2) *темпи приросту* – відображає у % зміну поточного рівня показника, в порівнянні з попереднім чи базовим етапом (поділяється на: темп приросту

експорту, темп приросту імпорту, темп приросту зовнішньоторговельного обігу);

Показники результатів торгівлі:

а) *сальдо торгівельного балансу* – це вартісна різниця між об'ємом експорту й імпорту товарів по окремій країні світу;

б) *балансове сальдо послуг* – це вартісна різниця між частиною послуг, котрі надає країна, й частиною послуг, що вона імпортує;

в) *сальдо по некомерційним операціям* – це різниця за певний період часу між доходами від інвестицій, фінансово-валютних операцій, внесками, переміщенням грошових засобів стосовно спадщини тощо. По кожному із даних напрямленостей руху грошових засобів ведеться баланс;

г) *сальдо по балансу поточних операцій* – це сумарне сальдо торгового балансу, а також балансу послуг й некомерційних операцій;

д) *індекс по «умовах торгівлі»* – взаємозалежність індексу по середніх цінах експорту окремого товару, країни загалом чи групи країн щодо індексу середніх цін імпорту за визначений етап часу.

Саме «умови торгівлі» відображують співвідношення щодо взаємного попиту й взаємної пропозиції щодо експорту та імпорту будь-якої країни. Такий показник вважається вагомим орієнтиром щодо зовнішньоекономічної політики країни. При розрахунків індексу «умов торгівлі» окремої країни порівнюються індекси цін по експорту та імпорту, які публікуються в щомісячному виданні МВФ.

е) *експорт на душу населення*;

є) *імпорт на душу населення*;

ж) *експортна квота* (співвідношення експорту до валового внутрішнього продукту);

з) *імпортна квота*;

і) *квота по зовнішньоторговельного обігу*.

1.2. Структура міжнародної торгівлі

Міжнародна торгівля товарами й послугами представляє собою особливу форму в процесі обміну товарами та послугами різних країн в контексті продавець -покупець.

Складовими міжнародної торгівлі є експорт та імпорт.

При перевищенні експорту над імпортом забезпечується наявність у країни активного торгівельного балансу. А перевищення імпортних операцій над експортом значить пасивний торговий баланс.

Позитивною стороною зовнішньоекономічної діяльності країни вважається активний торговий баланс. Хоча він не завжди вважається тим показником, який показує економічного благополуччя держави.

Міжнародну торгівлю загалом характеризують три основні показники:

- обсяг зовнішньоторгівельного обороту;
- товарна структура;
- географічна структура.

Зовнішньоторгівельні операції включають в себе:

– головні операції (це договірні операції з купівлі-продажу товарів чи з обміну (бартеру) товарами. Дані операції є зафіксовані в зовнішньоторговельних угодах);

– допоміжні операції (ці операції забезпечують належне виконання основних зовнішньоторговельних операцій). До цих операцій належать: транспортування й пересування вантажів, страхування вантажів, фінансування міжнародних операцій, гарантії щодо взаємних зобов'язань між імпортерами й експортерами; митно-тарифні операції тощо.

Міжнародна торгівельна діяльність здійснюється на основі належних двосторонніх, різносторонніх й міжнародних угод.

Міжнародний договір (угода, контракт) – це формально оформлений договір двох чи більше суб'єктами міжнародної діяльності, а також їх іноземних контрагентів, що спрямована на встановлення, зміну або ж припинення їх взаємних прав й обов'язків у торгівельній діяльності на світовому ринку.

Для належного забезпечення у міжнародній торгівлі використовують різноманітні документи. Їх повнота та правильне оформлення у міжнародно-торгівельних операціях має велике значення при їх забезпеченні. До таких документів належать: коносамент, авіаційна, автодорожня та залізнична транспортні накладні, поштова квитанція; торговельні документи: рахунок-фактура, рахунок-специфікація, рахунок-проформа; документи по страхуванню: страховий лист і полюс, страховий сертифікат; офіційні документи: сертифікат походження товару, сертифікат «чорного списку»; фінансово-економічні документи (вексель, чек, віза, банківська гарантія та ін.); митна документація: митна декларація, ліцензія, свідоцтво, сертифікат якості тощо; технічна документи: паспорт товару, конструкторсько-технічні креслення, інструкції тощо; організаційно-складські документи.

Сучасна світова практика застосовує значну частину різних форм та методів торгівлі як товарами так і послугами. Найбільше у світовій торгівлі використовують дві форми – пряма й непряма.

За умови прямої форми торгівлі укладання договорів щодо купівлі-продажу відбувається безпосередньо посеред виробником та споживачем. За непрямой форми – укладання договорів щодо купівлі-продажу забезпечується через посередницькі структури. За допомогою посередницьких операцій на світовому рівні забезпечується приблизно 80% торговельних операцій загалом. Звернення продавця, так і покупця з нагоди використання послуг посередника здійснюється тоді, коли виплачувана йому винагорода є нижча, а ніж можливі витрати за самостійної організації збуту, чи закупівель продукції та послуг.

Торгово-посередницькі операції – дії, що напряду пов'язані з купівлею-продажем товарів або послуг, що виконуються за дорученням товаровиробника чи покупця незалежною від нього посередницькою структурою на основі укладеної попередньо між ними угоди або ж окремої домовленості.

Посередницькі організації (посередники) – це юридичні й фізичні особи, які сприятимуть обігу товарів або послуг як на внутрішньому так і зовнішньому ринках. Посередницькі структури класифікуються за національною

приналежністю, за функціональними ознаками, за комплексними зобов'язаннями, за визначеним положенням на ринку. За визначеним положенням на ринку посередників поділяють:

- посередники із невинятковою перевагою продажу;
- посередники із винятковою (або монопольною) перевагою продажу;
- посередники із переважною перевагою продажу (право «першої руки»).

На сьогодні є декілька сучасних видів та форм у міжнародній торгівлі (рис. 1.3).

1. Зустрічна торгівля. Приналежністю до зустрічної торгівлі є операції щодо купівлі-продажу, котрі окреслюють взаємні зобов'язання всіх сторін здійснити або безготівковий обмін товарами рівної вартості, чи прийняти в оплату поставлені однією із сторін товарів і грошовими коштами й частково товари. Другий різновид визначає загальну особливість зустрічної торгівлі, а от перший – її окремий епізод (тобто бартер).

Зустрічна торгівля вважається найдавнішим різновидом національної й міжнародної торгівлі, що існувала до появи грошей, котрі й стали суцільним еквівалентом обміну. При застосуванні грошового обігу власне зустрічна торгівля втратила сенс та значення, однак в 2 половині ХХ ст. використання бартеру розширилося за певних причин:

- економічно нерівномірний розвиток країн та економічних регіонів не забезпечує можливості країнам, котрі розвиваються, володіти у достатній кількості валютні ресурси для забезпечення розрахунків;

- загострена проблематика зі збуту товару (найбільше в економічно розвинених державах) примушує товаровиробників з ціллю підняття конкурентоспроможності власних товарів й зростання масштабів збуту пропонувати їх із абсолютною або ж частковою оплатою споживачами зустрічними поставками певних товарів;

- невдале впровадження економічних реформ, що спричинює економічну кризу, котра супроводжується в свою чергу кризою неплатежів, що змушує товаровиробників повертатися до зустрічного (бартерного) обміну товарами.

Згідно дій продавці, в якості платежу можуть приймати товари, що необхідні їм при власному виробництві.

Видозмінами зустрічної торгівлі вважається бартер, компенсаційні операції, викуп вживаної техніки, а також операції з давальницькою сировиною.

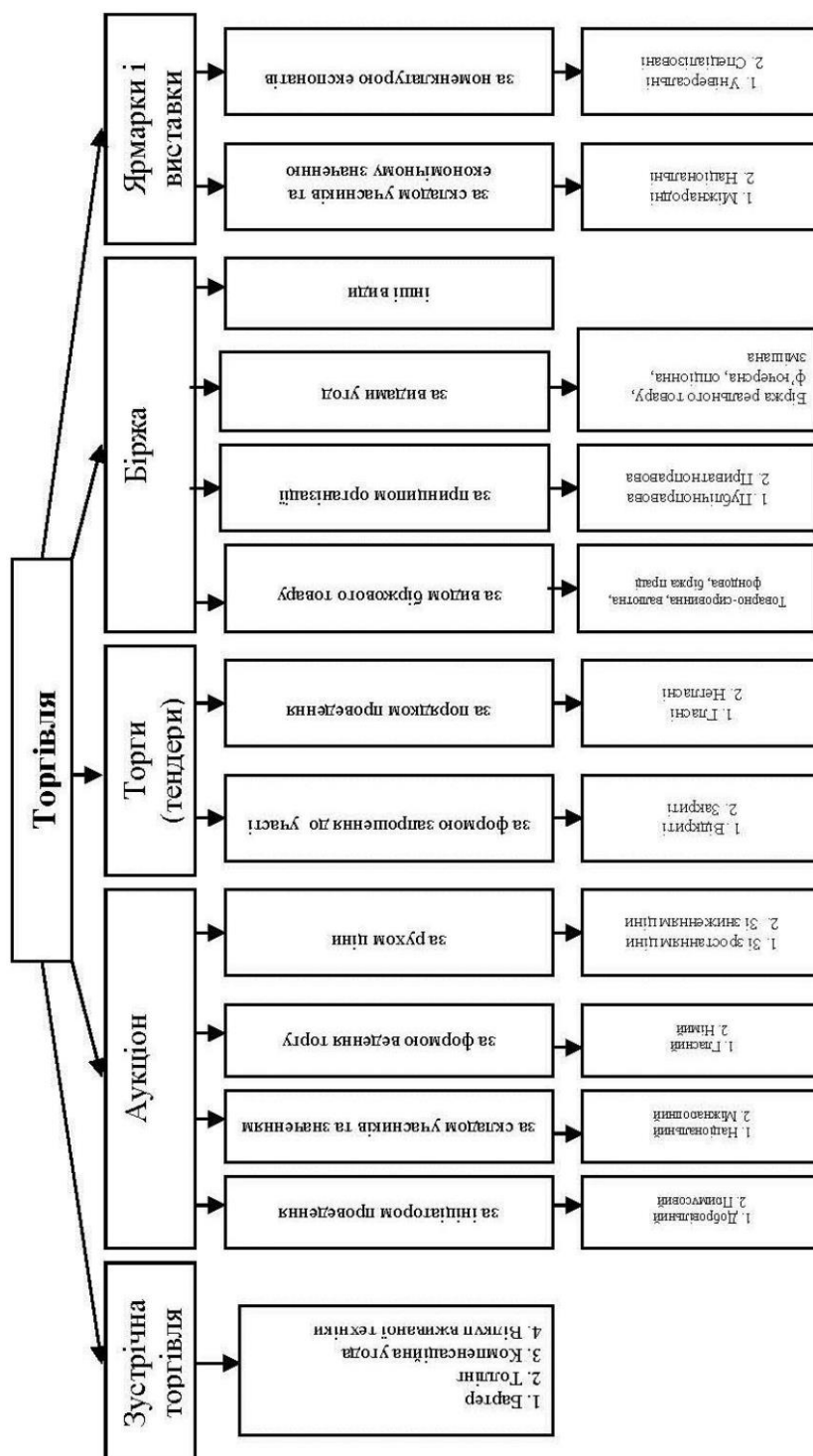

Рис. 1.3. Форми міжнародної торгівлі (за організаційним принципом побудови)

Міжнародні бартерні операції – це безвалютний, проте оцінений у єдиній грошовій валюті, що є еквівалентний обмін товарами. Досягнення еквівалентності міжнародного обміну відбувається за рахунок рівної вартості товарів, котрі обмінюються, за цінами світового ринку. За структурою та змістом бартерний контракт виглядає здвоєним контрактом при купівлі-продажу зі всіма характерними йому ознаками.

Компенсаційні операції – це типовий продаж виробничого устаткування за умов комерційного кредиту із наступним погашенням боргу певними поставками продукції, котра в свою чергу, випущена за допомогою отриманого устаткування. Привілеєм компенсаційних контрактів є те, що дані угоди дають можливість розвинути, чи організувати новітнє виробництво, вкладаючи кошти як в будівельні, так і монтажні роботи, а при одержанні імпортного устаткування розрахунок відбувається готовою продукцією.

Формо зустрічної торгівлі є відкуп вживаної техніки. Дана операція здійснюється всупереч придбанню у продавця нових, вдосконалених видів. Вартість даної відкупленої техніки зараховується до платежу за нову. Серед різновидів відкупленої техніки максимальні обсяги у світовому обороті припадають на легкові машини, вантажні автопоїзди, бізнес-офісну оргтехніку, морські й річкові судна, сільськогосподарську техніку, устаткування, машини та ін.

Дана техніка, зазвичай, піддається реновації (тобто оновленню, ремонту) в спеціалізованих майстернях, а пізніше збуваються на ринку тим покупцям, які мають нижчий рівень споживацьких вимог (зокрема: легкові автомобілі, що відкуплені в Європі, можуть збуватися іноземними працівниками країн, що мають нижчий рівень розвитку).

Толлінг або ж операції з давальницькою сировиною: сутність даних операцій ґрунтується на тому, що безпосередній власник сировини, який не має у власному розпорядженні потужностей для переробки, передає цьому переробному підприємству в повному об'ємі, що забезпечує відповідне отримання необхідної міри готової продукції, а також оплату витрат

переробника й отримання переробним підприємством прибутку на ту частину капіталу, що вкладено ним у безпосередній процес переробки.

Операції із давальницької сировини дають всі ознаки саме зустрічної торгівлі, адже окреслюють еквівалентний обмін продукцією і оформлення здійснюється єдиним договором.

2. Торги вважаються однією зі найпоширеніших видів торгівлі в сучасних умовах. Їх значимість полягає в укладанні угод щодо купівлі-продажу через забезпечення конкурсу поміж продавців окремого різновиду товару. Отже, покупець (або замовник) анонсує конкурс для продавців (чи постачальників) товару або ж послуги із чітко визначеними характеристиками. Далше здійснюється порівняння отриманих пропозицій на основі яких покупець укладає контракт із тим продавцем (чи постачальником), що запропонував товарну масу на більш підходящих для покупця (або замовника) умовах.

Торги у сучасному баченні, є одним із найпоширеніших способів розміщення замовлень на постачання машин й обладнання, значних партій сировини, на виконання науково-дослідних, проектних робіт, споруди промислового і соціального значення. При аналізі розвинутих країн світу окремі установи та організації (часткою державного капіталу), згідно із чинним законодавством, зобов'язані розміщати замовлення на придбання різних товарів і послуг виключно через торги (це не стосується поставок устаткування пов'язаних із унікальними технологічними процесами, які не мають конкуруючих аналогій). Розміщувати замовлення без торгів дозволяється у випадку придбання запчастин, за потреби екстрених закупівель, за часу ліквідації наслідків стихійних лих, військових агресій, а також при придбанні товарів в рахунок особливих міжурядових угод.

Ухвалюючи рішення, покупці розміщують замовлення через торги, створюючи тендерні комітети, до основного складу котрих входять як технічні так і комерційні експерти, а також представники адміністрації. Тендерні комітети забезпечують організаційну роботу стосовно проведення торгів. Вони займаються публікацією оголошень про торги, поширюють відповідні умови

поміж учасників, розглядають та систематизують подані пропозиції, а також виносять безпосередньо рішення щодо передачі замовлень.

Друковані документи є відображенням умов торгів, та містять порядок представлення цих пропозицій, порядок опрацювання їх тендерним комітетом, а також порядок ухвалення рішень щодо передачі замовлень. До їх складу входять і технічні, і комерційні умови договорів, котрі будуть підписані серед замовника і постачальника, котрий виграє торги, а також сюди входить перелік спеціальних гарантій, що відповідно належать представленню всіма учасниками торгів. Ті продавці, які вирішили взяти участь в торгах, зазвичай, викупають дані умови безпосередньо у тендерних комітетів.

Торги поділяють на: відкриті й закриті; гласні й негласні.

3. Періодично діючим осередком посередницької торгівлі з конкретними товарами є аукціон з певними індивідуальними особливостями. Найбільш поширені у світовій практиці є аукціони, які організовані у форматі акціонерних товариств. Зазвичай це великі компанії, котрі монополізують торгівлю окремим видом товару. На аукціоні торгівля товарами забезпечується методом відкритого торгу. За своїм масштабністю обхвату аукціони поділяють на національні й міжнародні. Найпоширенішими на аукціонах є товари такі, як хутро, неміта шерсть, ВРХ й коні, морська риба, тютюн та чай, прянощі тощо. На аукціоні також виставляються й витвори мистецтва, різні коштовності, антикварні вироби та багато іншого.

Організація й техніка забезпечення аукціонної торгівлі. В більшості випадків періодично діючі аукціони опубліковують графіки проведення торгів або ж завчасно оповіщають постачальників та звичайних покупців про терміни та період їх проведення.

Надійдені від постачальників товари або ж негайно сортуються, або ж проходять окрему додаткову передпродажну доробку. Групування товарів здійснюється за якісними особливостями товарів. Продукція однакової якості відсортовується за партіями (так би мовити лотами). Обов'язково з кожного лота

відбирають зразок для наглядності і розуміння суті лота. Кількість товарів у самому лоті залежить від певних звичаїв торгівлі саме цим видом товару.

Відтак, коли закінчують сортування продукції, аукціон опубліковує каталог, де саме зазначається склад й номери відповідних лотів. Наступним кроком є розсилання каталогів традиційним покупцям, де зазначається час початку роботи даного аукціону і визначаються основні засади проведення торгів. Покупці завчасно прибуваючи на торги мають час ретельно обстежити виставлені товари, позначити в каталогах ті номери лотів, котрі їх зацікавлюють та проставити очікувані цінові діапазони. На аукціонах продовольчих товарів для покупців влаштовують дегустаційні зали, для дегустації продукції.

Визначальним періодом аукціону є торг, котрий проводить досвідчений аукціоніст із помічниками.

Аукціони поділяють на примусові й добровільні.

Проведення примусових аукціон відбувається судовими органами або ж іншими органами влади із ціллю стягнення боргих зобов'язань із неплатників, а також й різними державними та приватними спілками для збуту конфіскованих вантажів, закладеного або ж не викупленого у встановлені терміни майна, незатребуваних й неоплачених у певний строк товарів та інше.

Організація добровільних аукціонів здійснюється за ініціативою товаровласників або ж майна з метою найприйнятнішої їх реалізації. Такі товарні аукціони проводяться за групами певних товарів (хутро, тютюн, пробкова кора, немита шерсть, чай, прянощі й інше), для котрий не характерна замінюваність, та котрі вбачають певні індивідуальні особливості.

Крім того, аукціони поділяють також в залежності від руху ціни по аукціону: зі зниженням ціни й аукціони з відповідним зростанням ціни.

1. Аукціони із зниженням ціни: коли здійснюється проведення такого аукціону аукціоніст оголошує відверто завищену ціну, а пізніше призначає певну низку цін, котрі плавно знижуються, до моменту отримання схвалення одного із покупців. Саме така форма аукціону застосовується коли здійснюється продаж

швидкопсувних товарів (наприклад, овочів, свіжої риби, м'ясних делікатесів, квітів тощо).

2. Аукціон із зростанням ціни: може здійснюватися або голосним, або німим способами. При німому аукціоні покупці опісля оповістки аукціоністом мінімальної ціни показують аукціоністу певні умовні знаки щодо згоди підняти ціну на визначену величину надбавки (ставки). Аукціоніст кожного разу виголошує нову ціну, при цьому не називаючи чітко покупця.

Контрактне оформлення здійснюється саме адміністрацією аукціону використовуючи попередньо записи, що зроблені помічником аукціоніста. Між продавцями товарів (комітенти) й покупцями цих товарів підписуються типові контракти. Відповідно комітенти після укладених угод отримують кошти за свої товари, при цьому покупці вносячи повні суми вартості придбаних ними товарів або ж завдаток й забирають товари зі складів у встановлений термін, відповідно до правил аукціону.

Така торгівля вважається досить зручною для постачальників і для покупців, що суттєво скорочує витрати та забезпечує купівлю-продаж за цінами, наближеними до оптимальних для даного регіону.

Товарні аукціони міжнародного рівня організуються спеціалізованими фірмами зазвичай 2 – 4 рази на повний рік у великих торговельних центрах, зазвичай, в портових містах (приміром – Лондон, Нью-Йорк, Амстердам, Калькутта, Ліверпуль, Кейптаун, Сідней тощо). Крім традиційних аукціонів також діють й великі електронні аукціони: прикладом є Sotheby's, що є найбільшим аукціонним домом, котрий виставляє на продаж автентичні предмети мистецтва), також аукціон Ebeu та інші. У таких країнах як США і Нідерландах аукціони проводяться із поданням заявок у закритих конвертах, так би мовити заочні аукціони. Такі аукціони є досить вигідними тим, що не потребують витрат на орендування приміщень.

Дані аукціони є зручними як для продавця (зосереджуваний попит на однотипні товари, перспектива продажу товарів за максимальною із запропонованих цін, нема потреби у пошуку покупця, застосунок досвіду

професійних знань і навичок аукціоністів), так й для покупця (перспектива підбору необхідної асортиментної лінії товарів, спрощення орієнтації в кон'юнктурі ринку тощо).

4. Біржа – є однією з найбільш розвинених форм регулярно функціонуючого гуртового ринку масової замінної продукції, що продається за стандартами (сортами), а деколи й за взірцями, а також ще ринку цінних паперів (акцій й облігацій) та іноземної валютної маси.

Біржова торгівля вбачає такі особливості:

- концентрація біржової діяльності відбувається в місцях загальнодоступного виробництва й споживання продукції;
- забезпечується за специфічними різновидами товарів (тобто біржовим товарам) значними партіями;
- здійснюється за відсутності товару по зразках, чи описах;
- виникає за контрактами, а також угодами на їх постачання в майбутньому й правом щодо укладення даних договорів в майбутньому;
- проводиться на регулярній основі, враховуючи концентрацію попиту й пропозиції, крім того покупців і продавців;
- вільне ціноутворення, де ціни досить чутливі та реагуючі на кон'юнктуру ринку;
- здійснюється біржовими посередниками, котрі можуть працювати від імені як виробників, так і споживачів продукції;
- відсутність безпосереднього впливу держави на процесність біржового торгу.

Біржа характеризується організаційною, економічною та юридичною основою.

З боку організаційної основи, це відповідно обладнане ринкове місце, котре надається залученим брокерам та дилерам, іншими словами професіоналам власне біржової справи. З економічної сторони, це цілісно організований у виокремленому місці, систематично діючий за відповідними правилами, оптовий ринок. Саме тут відбуваються торгівельні операції з цінними паперами, оптова

торгівля по категоріям зразів і стандартів, договорами й контрактами на їх постачання в майбутньому періоді, крім того продаж валюти й рідкоземельних металів за чітко встановленими розцінками на основі загального попиту і пропозиції.

Біржа вважається юридичною одиницею, та може виступати як позивачем, так і відповідачем у судових справах.

Виокремлюють такі види бірж:

- 1) За різновидом біржової продукції: товарні, товарно-сировинні, валютні, фондові біржі та біржі праці.
- 2) За принципом щодо організації: публічно-правові та приватно-правові біржі.
- 3) За формою участі учасників у біржових торгах: відкриті та закриті біржі.
- 4) За номенклатурою продукції, що виступає об'єктом біржового торгу: універсальні та спеціалізовані біржі.
- 5) За визначеним місцем у світовій торгівлі: міжнародні та національні біржі.
- 6) За різновидами біржових операцій: ф'ючерсні, опціонні та змішані біржі, а також біржі реального товару.

5. Ярмарки – одні із форм у міжнародній торгівлі, що вважаються торгівлею за відповідними зразками, описовими характеристиками, каталогами (зазвичай, товар є відсутній). Купівля-продаж проводиться в більшості випадків великими партіями, але із відстроченням платежів. Ціни на товар встановлюється під дією ринкових сил попиту й пропозиції. Ярмарки вбачають періодично-епізодичний характер.

Метою торговельно-промислових виставок є показ науково-технічних досягнень однієї країни чи кількох країн в одній або ж декількох виробничо, науково і технічних галузях. Такі заходи організуються, в більшості випадків, із ціллю розвитку товарообігу.

Проведення в різних країнах виставок і ярмарків є вагомим заходом для ознайомлення ринку із новітньою продукцією, та способом встановлення

особистих контактів з торговими партнерами. Виставки та ярмарки за своїм складом учасників й економічною значимістю поділяють на національні й міжнародні.

Регулюючим забезпеченням діяльності виставкової та ярмаркової діяльності займаються як окремі організації країн, територіально де вони проводяться, а також міжнародні організації, до котрих належить Союз міжнародних ярмарок, Міжнародне бюро виставок та Міжнародна торгова палата. Дані міжнародні організації забезпечують розробку заходів для розвитку й розповсюдження цих форм у міжнародній торгівлі.

Міжнародна торгівля, що забезпечується вздовж кордонів характеризується своєю специфікою, та отримала назву прикордонна (або транскордонна).

Прикордонна торгівля – один із видів міжнародного обміну, що відбувається за участі торгових організацій і фірм прикордонних регіонів суміжних країн при застосунку угод про торгівлю й платежі, а також щорічних протоколів. Даний різновид торгівлі свого часу отримав значний розвиток в прикордонних регіонах у західноєвропейських країнах і сприяв виникненню так званої системи «єврорегіонів». Режим підтримки прикордонної торгівлі здійснюється на кордоні США та Мексики, України та Польщі, а також в прикордонних зонах й інших країн.

1.3. Регулювання та принципи міжнародної торгівлі

У сфері міжнародної торгівлі саме міжнародне торговельне право відображає систему принципів і норм, що регулюють дані відносини. Міжнародне торговельне право вважається підгалуззю міжнародного економічного права. Тобто, міжнародне торговельне право аналізується як напрям, що створений за допомогою принципів і норм міжнародного публічного права при злитті із принципами й нормами міжнародного приватного права.

Джерелами міжнародного торговельного права відносяться:

- міжнародні договори, угоди (в тому числі, торговельні);
- міжнародні правові акти відповідних міжнародних організацій;

- міжнародні торгівельні звичаї;
- міжнародні випадки міжнародних арбітражів й судів;
- національне законодавство, у відповідності, якщо це законодавство за одностайністю відповідних країн застосовується щодо регулювання міжнародних торгівельних взаємовідносин.

Здійснення міжнародної торгівлі відбувається у межах правопорядку, що складається із відповідних принципів та норм, що чітко зафіксовані у системі двосторонніх чи багатосторонніх договорів, крім того у міжнародно-правових традиціях, звичаях. Аналогом поняття правопорядок вважається поняття режим (приміром, національний режим або ж режим найбільшого сприяння інше).

Забезпеченість у сфері міжнародної торгівлі країн застосовуються такі два методи міжнародно-правового регулювання:

- 1) це метод двостороннього регулювання;
- 2) це метод багатостороннього регулювання.

Зразком багатостороннього регулювання являються міжнародні товарні угоди, основним предметом котрих є, наприклад, цукор, олово, каучук, бавовник та інше. Вагомий вклад у правовому полі міжнародної торгівлі забезпечує Конференція ООН із торгівлі та розвитку.

Щодо принципів міжнародної торгівлі, то вони сформульовані в значній кількості у міжнародно-правових актах. Приміром, у прикінцевому акті Конференції ООН із торгівлі й розвитку (ЮНКТАД) від 15.06.1964 року розміщується доволі довгий їх список. Розглянемо декілька з них:

1. Торгівельні відносини ґрунтуються на основі поваги щодо принципу суверенної рівності, а також самовизначення відповідних народів й невтручання у державні внутрішні справи.

2. Недопустимість дискримінації, що можливе через те, що кожна країна належить до різносторонніх соціально-економічних систем.

3. Кожна із країн має суверенне та незалежне право на вільну торгівлю із іншими країнами світу.

4. Економічний розвиток й соціальний прогрес повинні бути загальною справою у міжнародному співробітництві, а також сприяти зміцненню мирних взаємовідносин між різними країнами.

5. Спрямованість національної і міжнародної економічної політики повинне базуватися на досягненні міжнародного поділу праці у відповідності до потреб й інтересів тих країн, що розвиваються, та загалом світу.

6. Міжнародна торгівля повинна регулюватися нормами, котрі сприяють економічному й соціальному піднесенню.

7. Розширеність і всебічний розвиток щодо міжнародної торгівлі на пряму залежить від можливостей доступності на ринки, а також вигідності цін на товари сировинного значення, що експортуються.

8. Взаємовигідність міжнародної торгівлі та її здійснення у режимі максимального сприяння, в межах торгівлі не повинні застосовуватися певні дії, що зашкоджують торговельним інтересам й інших країн.

9. Країни із розвинутою ринковою економікою, котрі беруть активну участь у регіональних економічних об'єднаннях, повинні робити все необхідне, що від них залежатиме для того, щоб не зумовлювати шкоди й не діяти негативно на розповсюдження їх імпорту із третіх країн, а особливо зі тих, що розвиваються.

10. Сприяння міжнародної торгівлі повинне забезпечуватись розвитком регіональних економічних угруповань, а також інтеграції й інших форм економічного співробітництва поміж країнами, які розвиваються.

11. Міжнародні організації та країни, що розвиваються, повинні забезпечити зростання припливу міжнародної допомоги (фінансової, технічної та економічної) для підкріплення й сприяння напрямом поповнення експортної виторгу країн, котрі розвиваються, а також їхніх зусиль для швидкого прискорення економічного розвитку.

12. Велика частка коштів, що вивільнюються за рахунок роззброєння, повинна бути спрямована на економічне піднесення країн, котрі розвиваються.

13. Ті країни, які не мають прямого виходу до морських ресурсів, необхідно надати максимально можливостей, що дадуть їм змогу осилити вплив внутріконтинентального положення щодо їх торгівлі.

14. Абсолютна деколонізація у відповідності до Декларації ООН про надання самостійності колоніальним країнам й народам є необхідним аспектом економічного розвитку, а також здійснення суверенності прав країн на природні надра та багатства.

РОЗДІЛ 2

МІЖНАРОДНА ТОРГІВЛЯ ТА ЇЇ РОЛЬ В СВІТОВОМУ АСПЕКТІ

2.1. Загальні тенденції торговельно-економічних взаємин України та світових країн

Сьогодні торговельно-економічне співробітництво між Україною та окремими країнами світу динамічно розвивається.

Торговельно-економічне співробітництво держав в сукупності складається із загального спектра багатоманітних зв'язків й взаємовідносин суб'єктів та об'єктів відносин, а значна частка у даних відносинах притаманна саме міжнародній торгівлі.

За останні роки Україна активізувала свою міжнародну діяльність, що включає зовнішню торгівлю як товарами так і послугами, а також прямі інвестиції у державу й економіку інших територій (країн). Основою торговельно-економічних відносин країни є її зовнішня торгівля, котра здійснюється у двох головних формах: експорт й імпорт.

При розрахунку даних показників виокремлюють сальдо торговельного балансу, а також сальдо платіжного балансу. Торговельний баланс показує співвідношення у вартості експорту й імпорту окремої країни за частково взятий відрізок часу. Платіжний баланс характеризується співвідношенням сукупності загальних надходжень із-за кордону, а також платежів за межами кордону за певний проміжок часу.

Основні показники міжнародної торгівлі і товарами в Україні за 2019-2021 рр. демонструють відповідне зростання динаміки експорту та імпорту товарів (табл. 2.1).

Експорт товарів з України до країн світу за 2019 – 2021 рр. суттєво збільшився на 35,9%, що в сукупності становить 18017,7 млн.дол., імпорт теж зріс на 19,8%, що становив 12042,9 млн. дол. У багатосторонній торгівлі зберігалось негативне сальдо: 2019 р. – 10745,6млн.дол., 2020 – 5144,3 млн.дол., 2021 р. – 4770,8 млн.дол. Загальна проблема, що з року в рік є болючою для України – експортно-орієнтованість країни є сировинною.

Таблиця 2.1 – Динаміка міжнародної торгівлі товарами в Україні за 2019-2021 рр.

Показники	Рік			У % 2021 р. до 2019 р.
	2019	2020	2021	
Експорт продукції, млн. дол.	50054,6	49191,8	68072,3	135,9
Імпорт продукції, млн. дол.	60800,2	54336,1	72843,1	119,8
<i>Торгівельний баланс, %</i>	82,3	90,5	93,5	x
<i>Сальдо, млн. дол.</i>	-10745,6	-5144,3	-4770,8	x

Негативним є і зовнішньоторгове сальдо, що склало у 2021 році 4770,8 млн.дол. і має негативний торговий баланс.

Проблематика не була б такою різкою, якщо б ці збитки утворювались приміром за рахунок імпорту технологій або ж виробничого обладнання. Проте із нинішньою економічною політикою скоріш за все не існуватиме передумов для позитивного торгівельного сальдо у найближчі роки.

Загалом, дефіцит торгівельного балансу призводить до загальної проблеми – дефіциту державного бюджету. Щоб перекрити його, Україна постійно користується фінансами з міжнародних інституцій, а також із світових ринків капіталу за рахунок випуску нових облігацій внутрішньої державної позики.

В порівнянні з 2020 роком бачимо, що у 2021 році показники експорту та імпорту збільшилися. У кінці 2019 року і у 2020 році стрімке розповсюдження коронавірусу дало чітко зрозуміти, що прогнози спеціалістів щодо результатів світової економіки й торгівлі будуть досить негативними, що спричинені впливом світової пандемії.

У 2020 році зниження ринку споживання привело до часткової зупинки виробництва, а також зменшення споживання сировини.

Відтак, коли міжнародна економіка почала процес відновлення та стабілізації, виробники товарів не поспівали задовільнити попит. Відповідно, в світі ціни на сировину почали стрімко зростати.

Крім того, високі ціни на сировину в обсязі експорту в 2021 році почали збільшуватися на 38% , що в грошовому виразі становить 68,2 млрд. дол. США.

Зовнішня торгівля України, млрд дол.

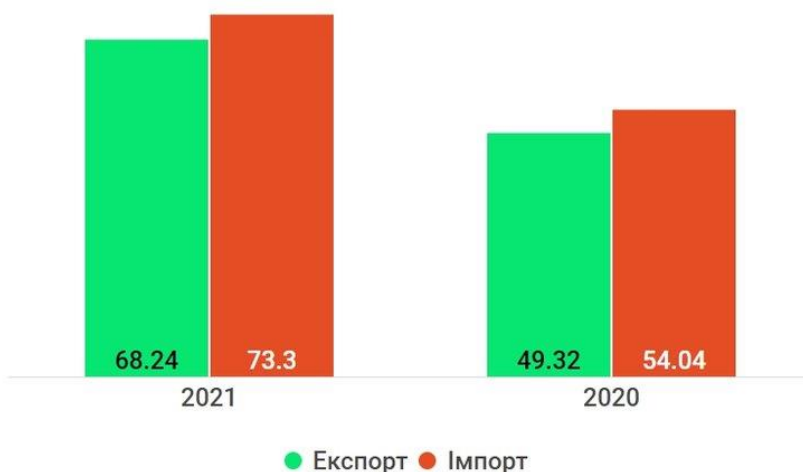

Рис. 2.1. Загальні тенденції експорту-імпорту в Україні, млн.дол.

Перші ознаки щодо спаду торгівлі виразилися вже у січні, коли більшість найпотужніших економічних країн зафіксували негативні тенденції в міжнародній економіці. Втім найвище падіння припадає на другий квартал 2020 р., коли масштаби світової торгівлі товарами знизилися більш ніж на 20 % у порівнянні з другим кварталом 2019 р. Різке зниження у міжнародній торгівлі за весь 2020 рік було широко поширеним, що й не оминуло Україну.

Аналіз табл. 2.2 показує, що у порівнянні з 2019 роком 2021 році експорт продукції практично по всіх категоріях збільшився, за виключенням засобів наземного транспорту (зменшення на 23,4%). Загалом, експорт товарів за 2021 рік збільшився у порівнянні з 2020 роком на 38,4%, а з 2019 роком на 35,9%.

Імпорт продукції також за аналогічний період зріс і становив у 2021 році 72843,1 млн.дол. США, що на 34% більше у порівнянні з 2020 роком, а також на 19,8% з порівняльним 2019 роком.

Проаналізуємо детальніше структуру експорту продукції за 2021 рік.

Таблиця 2.2 – Товарна структура зовнішньої торгівлі у 2019 – 2021 рр.

Назва товарів	Експорт				Імпорт			2021 р. у % до 2019 р.
	2021 р.	2020 р.	2019 р.	2021 р. у % до 2019 р.	2021 р.	2020 р.	2019 р.	
	млн. дол.	млн. дол.	млн. дол.		млн. дол.	млн. дол.	млн. дол.	
Усього	68072,3	49191,8	50054,6	135,9	72843,1	54336,1	60800,2	119,8
Живі тварини; продукти тваринного походження	1345,2	1188,1	1277,0	105,3	1594,0	1258,0	1071,5	148,7
Продукти рослинного походження	15538,0	11883,2	12914,5	120,3	2130,5	1989,2	1794,6	118,7
Жири та олії тваринного чи рослинного походження	7037,2	5746,9	4732,2	148,7	444,0	280,4	253,3	175,3
Готові харчові продукти	3788,4	3361,0	3220,3	117,6	3578,4	2970,6	2616,6	136,7
Мінеральні продукти	8414,3	5331,6	4866,5	172,9	14968,7	8633,2	12984,5	115,3
Продукція хімічної та пов'язаних із нею галузей промисловості	2815,6	2020,1	1930,8	145,8	9742,9	7333,6	7483,4	130,2
Полімерні матеріали, пластмаси та вироби	1104,2	682,6	721,5	153,0	4816,7	3403,8	3564,6	135,1
Деревина і вироби з деревини	2005,8	1411,5	1400,4	143,2	442,1	315,6	307,4	143,8
Текстильні матеріали та текстильні вироби	864,9	778,2	847,2	102,1	2661,5	2291,1	2375,9	112,0
Недорогоцінні метали та вироби з них	15990,9	9029,9	10255,7	155,9	4372,5	3129,3	3650,7	119,8
Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	5260,1	4486,6	4464,4	117,8	14205,9	11552,7	13312,8	106,7
Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	676,4	756,5	882,3	76,6	7572,4	5743,1	6162,8	122,9
Різні промислові товари	1249,9	1000,8	872,4	143,3	1343,3	1263,6	1003,9	133,8
Інша продукція	1981,4	1514,8	1669,4	118,7	4970,2	4171,9	4218,2	117,8

У 2021 році по групах товарів найбільшу частку в експортних операціях займали чорні метали. Даної продукції було продано приблизно на 14 млрд. дол. Відповідно ця група товарів показала найвищий приріст вартості. Ц порівнянні з 2020 роком її обсяг виріс на 81%.

Всі без виключення експортні товарні групи збільшилися у вартості. Це відбулося за рахунок росту вартості сировини, а також загальносвітовою інфляцією у 2021 році.

Окрім чорних металів, максимальний приріст по вартості продемонстрували металеві руди: 7,1 млрд. дол., що на 61% більше, ніж у 2020 році. Проте, обсяг експорту у тонах у 2021 році дещо скоротився.

Теж великий приріст у вартісних показниках засвідчили й експорт обробленої деревини на 43% і меблів на 40% відповідно.

Структура експорту України в 2021 році

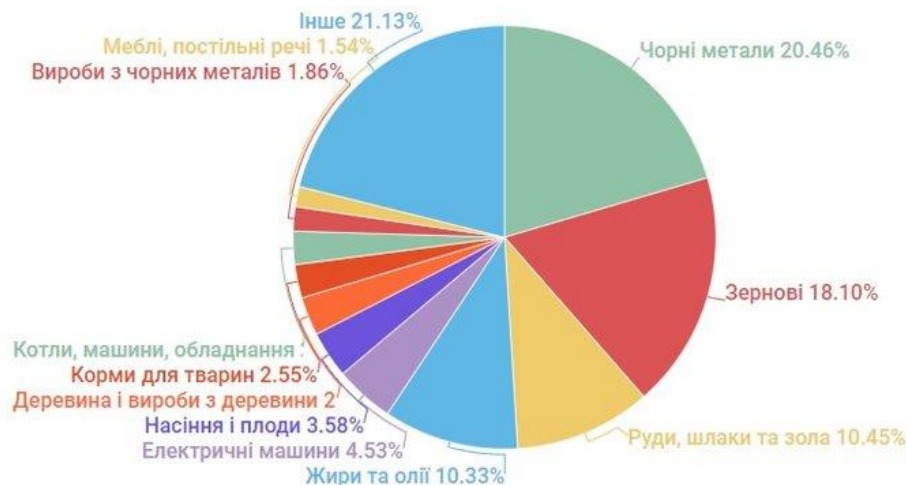

Рис.2.2. Структура експорту за 2021 рік, %

Аналізуючи товарні позиції, відповідно до класифікатора товарів (УКТ ЗЕД) найбільш вартісним товаром, що експортувався з України у 2021 р. була залізна руда. Починаючи з 2015 року вартість руди збільшилась у відповідності з 60 до 120 дол. США за 1 тону, тоді як у 2021 р. її вартість сягнула 240 дол. США.

Таблиця 2.3 – ТОП-10 позицій українського експорту за підсумком 2021 року

№	Позиція	млрд дол.	ТОП-3 країн-партнерів
1	Залізна руда	6,91	Китай, Чехія, Польща
2	Олія соняшникова	6,4	Індія, Китай, Нідерланди
3	Кукурудза	5,89	Китай, Іспанія, Нідерланди
4	Пшениця	5,07	Єгипет, Індонезія Туреччина
5	Напівфабрикати зі сталі	4,09	Італія, Туреччина, Домініканська республіка
6	Плоский прокат з вуглецевої сталі	3,74	Туреччина, Польща, РФ
7	Чавун у чушках	1,64	США, Італія, Туреччина
8	Кабелі	1,59	Німеччина, Польща, Румунія
9	Ячмінь	1,28	Китай, Туреччина, Саудівська Аравія
10	Феросплави	1,04	Туреччина, Італія, Китай

Аналіз таблиці 2.3 показує, що найбільшу кількість залізної руди було експортовано до таких країн, як Китай, Чехія, Польща. Другу позицію по експорту займає соняшникова олія, що становить 6,4 млн. дол. США вартості продукції. Україна є найбільшим експортером даної продукції у світі. Цю продукцію експортували найбільше у Індію, Китай та Нідерланди. Третє і четверте місце займає кукурудза та пшениця – 5,89 млн. дол. і 5,07 млн. дол. відповідно.

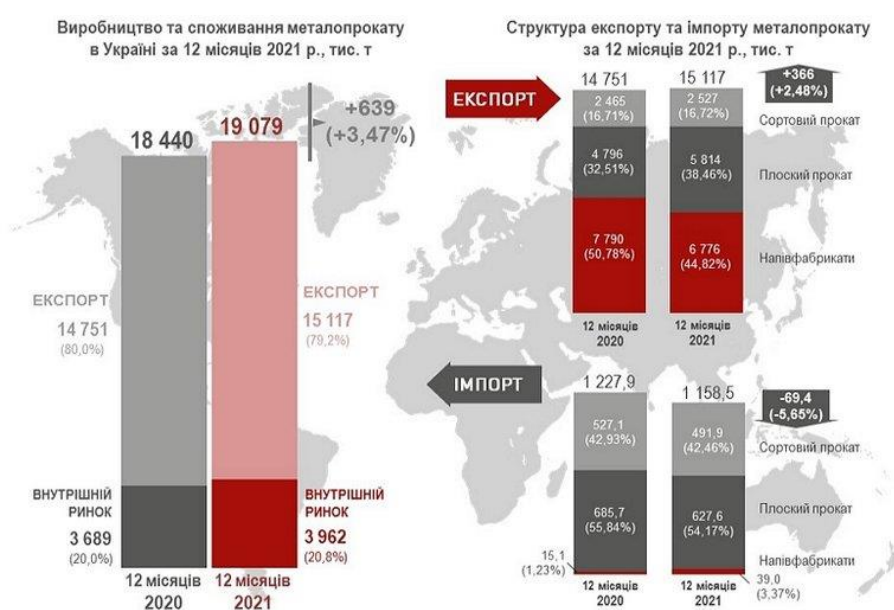

Рис.2.3. Виробництво та споживання в Україні металопродукції за 2021 рік

Цікавим фактом є те, що найбільший покупець напівфабрикатів зі сталі є країна Італія. Саме в Італії розташовані два заводи, котрі належать Metinvestу: Ferriera Valsider та Metinvest Trametal.

Дані заводи використовуючи українські заготовки, виробляють готову продукцію. Тобто, в Україні відбувається видобуток сировини й плавлення сталі, що негативно впливають на екологічний стан довкілля. А додана вартість виробляється вже в Італії.

На восьмій позиції за обсягом грошових надходжень займає експорт кабельної продукції для автомобільної промисловості європейських країн, зокрема таких як: Німеччина, Польща, Румунія.

Починаючи із 2017 року в Україні на західній частині, активно почали відкривати заводи із виробництва кабелів (автомобільна проводка). Таке виробництво продукції потребує величезної кількості порівняно не кваліфікованої ручної праці.

Головною причиною інвестицій в Україні у вигляді будівництва заводів – це відносно дешева робоча сила, а також близькість до автомобілебудівних заводів у Європі. Загалом в нашій державі є більше 10 заводів аналогічного виробництва. Найбільшими корпораціями на цьому ринку є японські, німецькі та французькі компанії.

Дані підприємства працюють на основі толінгових операцій. Тобто, беруть сировину для переробки. В ринок України імпортуються кабелі, де вони скручуються в систему проводки для автомобілів, а пізніше експортуються на автозаводи в європейські країни.

Так, за 2021 рік вартість експорту кабелів становила 1,6 млрд. дол., а вартість імпорту цієї ж товарної позиції – 0,6 млрд. дол. США.

Дев'яту позицію по експортних операціях припадає на ячмінь. Україна однією із п'яти найбільших світових експортерів даної продукції. Найбільшими експортерами є ті ж самі агрохолдинги, котрі продають кукурудзу й пшеницю.

На останній позиції ТОП-10 експорту є феросплавна продукція, що використовується металургійними заводами при виробництві сталі.

В цю галузь входять Покровській та Марганцевий ГЗК, котрі видобувають 100% марганцевої руди для виробництва феросплавів, крім цього найбільші галузеві підприємства: Нікопольський та Запорізький феросплавні заводи.

Розглянемо більш детально структуру імпорту продукції України за 2021 рік.

Аналізуючи структуру імпорту по окремих товарних групах, найбільш проблематичним в економіці України є дефіцит енергоносіїв. У 2021 році на закупівлю нафтопродуктів, природного газу й вугілля держава витратила приблизно 15 млрд. дол.

Така ситуація була ускладнена тим, що у 2021 р. через відновлення світового виробництва, а також енергетичну кризу в Китайській народній республіці і обмеження експорту газу в Європу, вартість природнього газу досягнув історичного максимуму. В жовтні ціни сягнули практично 2000 дол. США за тисячу кубів, тоді як в 2020 році вони були знижені до 150 дол. США за тисячу кубів.

Структура імпорту в Україну в 2021 році

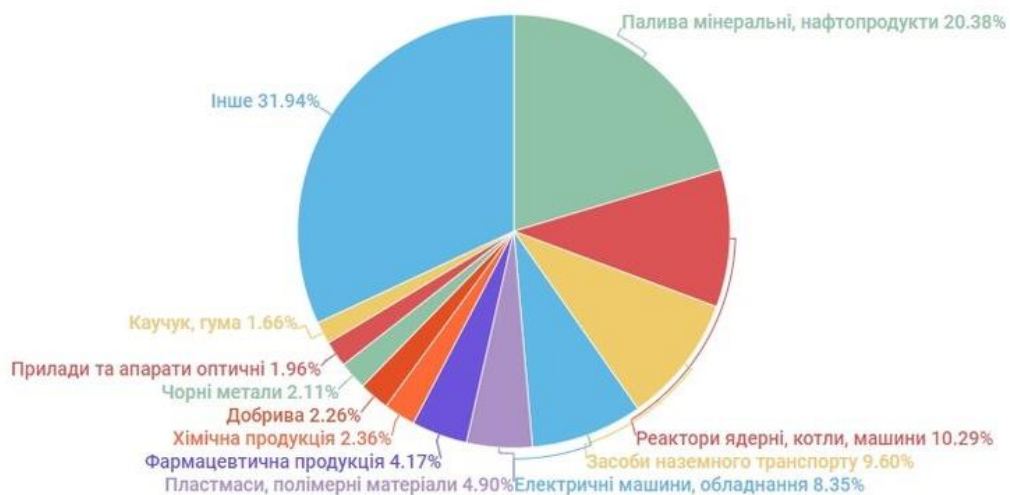

Рис.2.4. Структура імпорту в Україні за 2021 рік, %

Окрім мінеральних палив, найбільшими імпортованими групами товарів були транспортні засоби, в тому числі легкові автомобілі, сільськогосподарську

техніку й техніку для дорожнього будівництва. Питома вага припадає на хімічну продукцію, пластмасу та добрива.

В розрізі товарних позицій, у 2021 році найдорожчим імпортом товаром були нафтопродукти, зокрема дизельне паливо. Щорічне споживання нафтопродуктів в Україні приблизно 15 млн. тон, а от видобуток в даному періоді становив близько 2,4 млн. тон сирої нафти. Значну частину дизпалива Україна закупляла в Білорусії та РФ.

Таблиця 2.4 – **ТОП-10 позицій імпорту в Україну в 2021 році в грошовому вимірі**

№	Позиція	млрд дол.	ТОП-3 країн-партнерів
1	Нафтопродукти	5,62	Білорусь, РФ, Литва
2	Природний газ та скраплений газ	4,98	Швейцарія, Угорщина, РФ
3	Легкові авто	4,42	США, Японія, Німеччина
4	Кам'яне вугілля	2,49	РФ, США, Казахстан
5	Телефони	1,34	Китай, В'єтнам, Угорщина
6	Комп'ютерна техніка	0,86	Китай, Польща, Чехія
7	Сирі нафтопродукти	0,83	Азербайджан, Алжир, Лівія
8	Трактори	0,79	США, Німеччина, Білорусь
9	Запчастини	0,62	Китай, РФ, Німеччина
10	Кабелі	0,6	Німеччина, Угорщина, Польща

Другу позицію по імпорту продукції займає природний та скраплений газ (пропан і бутан). Видобуток природного газу щорічно в Україні сягає близько 20 млрд. кубів, проте споживання значно перевищує власний видобуток і становить близько 30 млрд. кубів. За 2021 рік Україна імпортувала природного газу на суму 4,04 млрд. дол. США. Ще приблизно майже на 1 млрд. дол. – скрапленого газу.

Третю позицію за імпортом операціями займають легкові автомобілі. Цікавим фактом є те, що в 2021 році найбільшим ринком збуту в Україну були США. Зазвичай, це імпорт авто, які є після ДТП, і власне були закуплені на аукціонах страхових компаній.

Четверте місце посідає імпорт вугілля. Найбільшим джерелом для України у 2021 році була РФ.

Узагальнюючи спостерігаємо, що у 2021 році порівняно з 2020 роком імпорт товарів збільшився на 34%, що сягає 72,82 млрд. дол., експорт – на 38,4%, що становить 68,09 млрд. дол.

За підсумками 2021 року Україна здійснювала зовнішньоторговельні операції із 235 партнерами світу.

Рис.2.5. Географічна структура експорту та імпорту товарів і послуг за 2021 рік, %

Найбільшу кількість експортованих товарів з України у 2021 рік відбулося до Китаю (на 8 млрд. дол., що на 12,7% більше, а ніж за 2020 рік), до Польщі (на 5,23 млрд. дол., що на 59,7% більше за 2020 рік) й Туреччини (на 4,14 млрд дол., на 70,0% більше за аналогічний період попереднього року).

Що стосується імпорту у 2021 році, то найбільше товарів Україна імпортувала із Китаю (10,97 млрд. дол., що на 31,9% більше, а ніж за 2020 рік); Німеччини (6,28 млрд. дол., що на 17,7% більше за 2020 рік) та РФ (6,08 млрд. дол., на 33,9% більше за аналогічний період попереднього року).

Загалом, можна констатувати, що економіка України лишається сировино-орієнтованою країною. Держава продовжує збувати за кордон продукцію із невисоким рівнем переробки. В більшості випадків, це залізна руда, агропродукція, а також металургійні напівфабрикати.

З іншої сторони, окрім енергоносіїв, максимальний об'єм імпорту в грошовому вимірі припадає на автомобілі, стільникові телефони сільськогосподарську й комп'ютерну техніку.

Тобто, наша країна продає продукцію зі спадаючим потенціалом: при збільшенні видобутої залізної руди, відповідно дорожчає її собівартість при подальшому видобутку.

Натомість, в країну імпортуються товари із зростаючим потенціалом: вслід за розробкою нової моделі автомобілю чи телефону, їхня собівартість подальшого виробництва буде постійно знижуватися.

Також, сировинна продукція не вимагає значної кількості робочих місць у порівнянні з виробництвом продукції із доданою вартістю, що передбачає відповідне створення технологій, виробничих ланцюжків, залучення значної кількості робочих місць.

Експорт та імпорт послуг України за період 2019-2021 років демонстрував тенденції, пов'язані із загальним станом цілісного розвитку української економіки. Одним з наслідків кризи, що напряду пов'язано із коронавірусною хворобою був період 2020-2021 років, що стало падіння обсягів міжнародної торгівлі послугами України, в тому числі й з Євросоюзом.

Таблиця 2.5 – Динаміка міжнародної торгівлі послугами в Україні за 2019-2021 рр., млн. дол. США

Роки			Співвідношення 2021 року до 2019 року, %
2019	2020	2021	
Експорт			
15628,9	11521,2	13156,5	84,2
Імпорт			
6942,1	5712,5	7593,4	109,4
<i>Торгівельний баланс, %</i>			
Збільшилось у 2,2 рази	Збільшилось у 2 рази	173,3	x
<i>Сальдо, млн. дол.</i>			
8686,8	5808,7	5563,1	x

Основні показники міжнародної торгівлі послугами в Україні за 2019-2021 рр. демонструють зменшення динаміки експорту та збільшення імпорту товарів. За даний період експорт зменшився на 15,8%, що в сукупності становить 2472,4 млн. дол. США.

Тим часом за 2021 рік у порівнянні із 2020 роком імпорт послуг в Україну піднявся на 32,9%, до 7593,4 млн. дол., з 2019 роком збільшився на 9,4%.

Відповідно, сальдо зовнішньоекономічної торгівлі послугами за даний період було позитивним й становило 5563,1 млн. дол. (за 2019 рік та 2020 рік цей показник теж був позитивним і становив 8686,8 млн.дол. та 5808,7 млн дол. відповідно). Зовнішньоторговельні операції за послугами у 2021 році проводились із 220 партнерами країн світу.

Найбільшу частку послуг за 2021 рік Україна експортувала до РФ (1,94 млрд. дол.), США (1,90 млрд дол.) та Швейцарії (1,16 млрд дол.).

Найбільше у 2021 році Україна продала на світовому ринку транспортних послуг (5,31 млрд дол., що на 6,5% більше, а ніж за 2020 р.), послуг у сфері телекомунікації, комп'ютерних й інформаційних послуг (3,86 млрд дол., що на 26,4% більше ніж за попередній рік), послуг із переробки матеріальних ресурсів (1,53 млрд дол., що на 13,0% більше ніж у 2020 р.).

Найбільшу часту послуг, які Україна імпортувала (935,7 млн. дол.) припадає на Туреччину, США (781,2 млн дол.) та Велику Британію (594,5 млн дол.).

Головними позиціями щодо українського імпорту послуг у 2021 р. були: транспортні послуги (1,73 млрд. дол., що на 63,4% більше, а ніж за 2020 р.), туристичні послуги, пов'язані з подорожами (1,58 млрд. дол., що на 124,5% більше за аналогічний період попереднього року), ділові послуги (1,12 млрд дол., що на 12,3% більше, ніж у 2020 р.).

2.2. Аналіз міжнародної торгівлі товарами та послугами України та Євросоюзу

Географічна структура експортно-імпортних операцій України за 2019 – 2021 рр. показує, що найбільшими міжнародними партнерами були саме країни

Європейського Союзу. Їхня частка у 2021 році в експорті українських товарів становила 39,4%, а імпорту товарів в Україну ця частка сягнула 39,8%.

Порівнюючи з відповідним періодом за минулий рік темпи зовнішньої торгівлі між Україною й ЄС значно зросли: експорт – на 49,4%, імпорт – на 25,2%.

Як бачимо, у 2021 році відбулося відновлення зростання обсягів зовнішньої торгівлі продукцією як в Україні, так і у Європейському Союзі вслід суттєвого падіння у 2020 р., що відбулося внаслідок різних карантинних заходів.

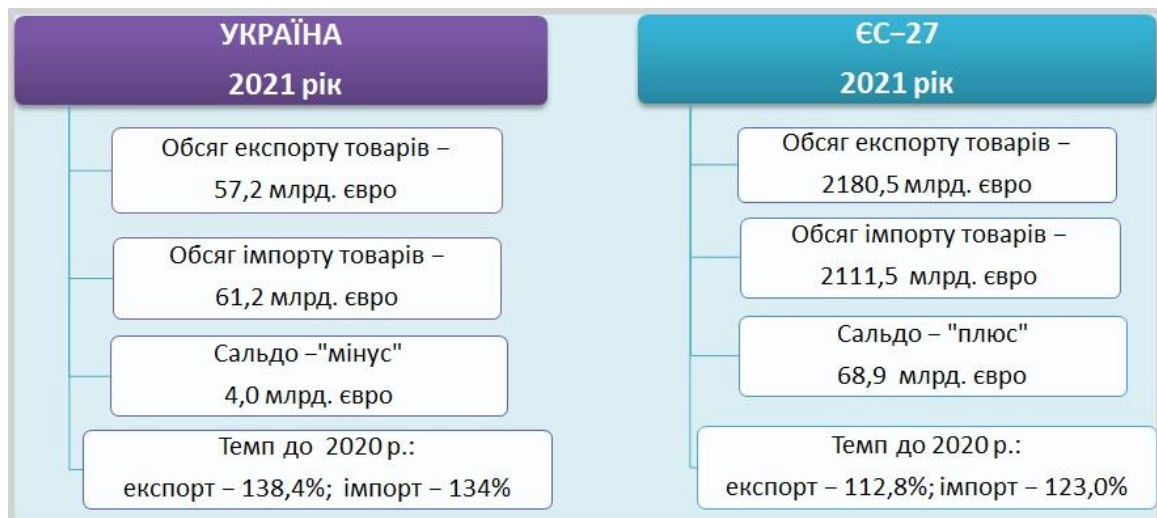

Рис. 2.6. Порівняльна характеристика міжнародної торгівлі 2021 року України та Євросоюзу

Аналіз рис. 2.6 показує, що темпи приросту у ЄС обсягів міжнародної торгівлі товарами були трохи нижчими, а ніж в Україні за 2021 рік: збільшення експорту на 12,8% та імпорту – на 23%.

У 2020 році через різке падіння економіки й скорочення споживання у зв'язку із світовою пандемією відбулося зменшення обсягів торгівлі товарами між ЄС й Україною. В цей рік експорт товарів із України до Євросоюзу знизився на 10,9%, а імпорт товарів до України із ЄС теж знизився на 4,9%. Проте у 2021 році через різке збільшення попиту й цін на міжнародному ринку відбулося зростання торгівлі товарами із ЄС за експортно-імпортними операціями. Причому експорт товарів в Європу значно зріс, а ніж імпорт із ЄС. Загалом, у 2021 році експорт

українських товарів та послуг до Євросоюзу становив 26,8 млрд. дол., а обсяг імпорту ЄС в Україну становив близько 28,9 млрд. дол.

Абсолютні показники товарного обороту із ЄС зростали починаючи з 2015 року. Винятком був кризовий для всього світу 2020 рік. Проте, за останні 6 років обсяги експорту продукції та послуг збільшилися практично удвічі, а імпорту – на 88%.

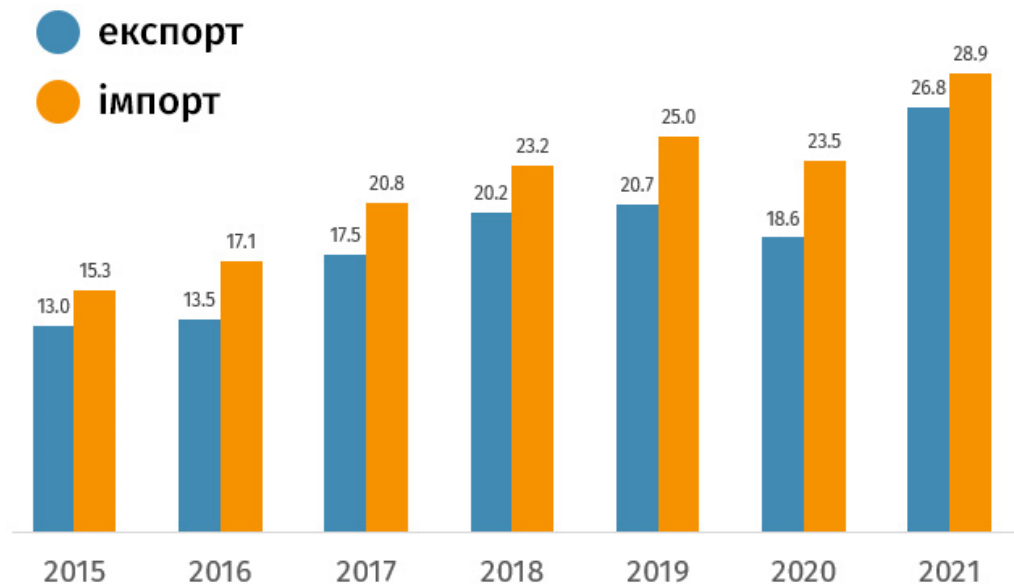

Рис. 2.7. Загальна динаміка експортно-імпортних операцій України та ЄС, млрд. дол.США

До основних країн у 2021 році, куди напрямлений українського експорту товарів належать: Польща (19,5%), Італія (12,9%), Німеччина (10,7%), Нідерланди (8,4%), Іспанія (6,3%), Угорщина (6,1%), Румунія (5,8%) й Чехія (5,3%). Загалом, перелічені 8 країн становлять 75% обсягу експорту товарів з України на європейський ринок. До основних напрямів імпорту товарів до України з країн ЄС-27 належать (2021 рік): Німеччина (21,7%), Польща (17,1%), Італія (9,2%), Франція (6,1%), Угорщина (5,4%), Чехія (5,1%), Литва (4,5%), Нідерланди (3,5%). Товари з цих країн також забезпечують 73% імпорту з країн ЄС.

За результатами експорту України до ЄС зростає частка окремих товарних груп у 2021 р.: жири та олії тваринного або рослинного походження – 8,8%,

товари деревообробної і паперової промисловості –6,1%, пластмаси, гума та вироби із них – 1,6%, різні промислові вироби та твори мистецтва – 3,9%, вироби з каменю, кераміки й скла – 1,2%, машини, механізми, електротехнічне й оптичне обладнання –12,1%.

Попри це, в експорті України до Євросоюзу знизилася позиція таких товарних груп у 2021 р.: товари металургійної промисловості – 23,7%, мінеральні продукти – 14,5%, продукти рослинного й тваринного походження – 15,8%, продукція хімічної й пов'язаних галузей – 3,5%, товари легкої промисловості – 3,7%.

Товарна структура імпорту України з країнами ЄС теж показує зростання у 2021 році: засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби – 3,5 млрд. дол., готові харчові продукти – 2,3 млрд. дол. США, машини, механізми, електротехнічне, а також оптичне обладнання – 6,4 млрд. дол., продукти хімічної та суміжних галузей – 5,3 млрд. дол. США, різні промислові товари та твори мистецтва – 0,5 млрд дол., мінеральні продукти – 3,2 млрд. дол. США, полімерні матеріали, пластмаси й вироби із них – 2,2 млрд. дол., товари легкої промисловості – 0,9 млрд дол.

2.3. Вплив військової агресії на тенденції в зовнішній торгівлі товарами України

Вплив зовнішнього середовища має прямий вплив на міжнародну діяльність будь-якої країни. У 2022 році Україна зазнала прямого впливу повномасштабного військового втручання з боку росії.

Як демонструє практика, світова історія містить значну кількість прикладів впливу воєнних конфліктів саме на зовнішню торгівлю країн, котрі беруть у них безпосередню участь. Ці конфлікти подібні до військового конфлікту в Україні передусім тим, що така територія країни зазнає прямого впливу або ж через окупацію, або ж через постійні ракетно-артилерійські обстріли. Проте, існує й

суттєва відмінність – безумно це потужний військовий потенціал в держави-агресора.

За останні десятиліття історія виокремлено воєнні дії, які також відбувались у деяких країнах світу, що по-різному мало прямий вплив на зовнішню торгівлю країн конфлікту.

Так, приміром, воєнна агресія спричинена РФ проти Грузії (2008 р.) не мала суттєвого позначення на зовнішній торгівлі даної країни, в значній мірі через порівняно недовгу тривалість цього вторгнення (близько одного тижня). Експорт та імпорт товарів за 2008 р. у порівнянні з 2007 р. зросли на 21,5% та 16,1 % відповідно.

Військовий конфлікт у Судані привів до того, що у 2011 році відбувся розподіл країни на 2 частини – Судан й Південний Судан. Якщо порівнювати 2010 р., то товарообіг у Судані становив 23,4 млрд. дол. США, тоді як у 2011 р. він зменшився на 20,9 % і становив 18,5 млрд. дол. США. У 2012 р. загальний товарообіг Судану й Південного Судану був 10 млрд. дол., що на 57,1 % менше від товарообігу у 2010 р. (рис. 2.8).

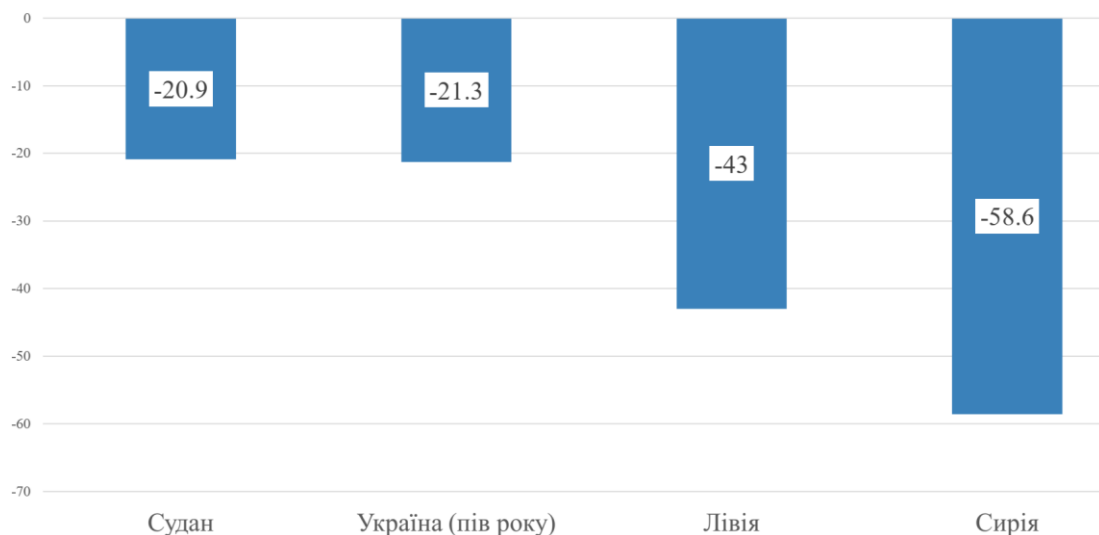

Рис.2.8. Динаміка товарообороту в рік воєнного конфлікту окремих країн,
%

У 2012 р. була розпочата і до сьогодні триває громадянська війна у Сирії. Дана ситуація вкрай негативно позначилась на зовнішньоторговельних

відносинах країни з іншими державами світу. Якщо у 2011 р. експорт товарів з Сирії приблизно нараховував 8,2 млрд. дол., то відповідно у 2012 р. він зменшився на 72,1 % і сягнув 2,3 млрд. дол. США. Відповідно імпорту товарів із 18,2 млрд. дол. за 2011 р. скоротився у 2012 р. до 8,6 млрд. дол. (зменшився на 52,5 %). Як бачимо, за перший рік військових дій товарообіг Сирії значно скоротився на – 58,6 %. За наступні роки зовнішня торгівля Сирії продовжувала і далі продовжує скорочуватись, так у 2021 р. експорт товарів країни становив 901,9 млн дол., а відповідно імпорту – 4,8 млрд дол.

Також одним із сучасних прикладів негативного впливу воєнних конфліктів на зовнішню торгівлю країни демонструє Лівія. До 2014 року, а саме початку громадянської війни країна мала досить суттєві масштаби зовнішньої торгівлі. Так, у 2013 році експорт товарів країни становив 42,8 млрд. дол., відповідно імпорту – 26 млрд. дол. Однак вже за результатами 2014 року дані показники скоротилися на 51,1 % та 29,6 %. В загальному, товарообіг за цей період знизився на 43 %.

Динаміка міжнародної торгівлі України з початком воєнних дій теж зазнала великих змін. Так, фактично українська міжнародна торгівля втратила великого експортера – Китай, що за останні роки імпортував до себе значну кількість української сільгоспсировини.

Також на початку війни відбувся обвал експортних поставок зернових культур у країни Північної Африки, передусім у Єгипет й Туніс. Мінімізувались поставки у Китай української залізної руди. Крім того, Туреччина перестала імпортувати з України металеві вироби, приміром чавун тощо.

Проте, на сьогодні, спостерігається розширення доступності українських товарів до ринку Євросоюзу. Особливо це вагомо для вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників, які в умовах сьогодення можуть легше транспортувати свої товари до країн ЄС з огляду на логістично-транспортні обмеження.

Розглянемо більш детально вплив воєнних дій в Україні на зовнішню торгівлю за 2022 рік.

Не зважаючи на побоювання, що Україна наближається до повної втрати присутності на зовнішніх ринках, реальна картина вартісних обсягів зазнала часткового зменшення товарообігу за підрахунками першого півріччя 2022 року і становила 21,3 % у порівнянні з аналогічним періодом у 2021 році (рис.2.8). При цьому скорочення експортних операцій було суттєвим (на 24 %), проти імпорتنих операцій (на 18,6 %).

Вагомий вплив на світовому ринку відіграло й зростання світових цін на основні групи товарів. Так, при зменшенні вартісних обсягів товарного обігу на 21,3 % їхні фізичні об'єми знизилися практично на 36 %. Приміром, у першій половині 2021 року товарообіг був 61 млрд. дол., а фізичні обсяги товарообороту склали 106,4 млн. т. А от за перше півріччя 2022 року товарообіг склав 48 млрд. дол., а от його фізичні обсяги досягли лише 68,2 млн. т.

Однак, починаючи із другого кварталу 2022 року, імпорتنі операції почали поступово відновлюватись й за підрахунками червня цього ж року наблизився до показника 2021 року (4,7 млрд. дол. супроти 5,5 млрд. дол.) (рис.2.9).

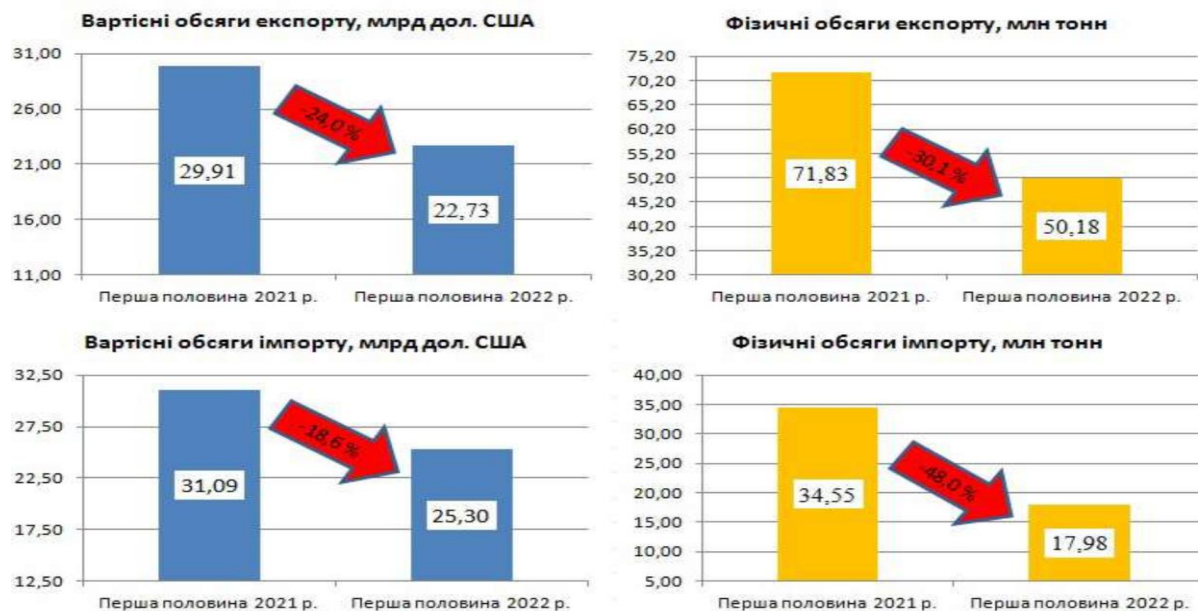

Рис.2.9. Міжнародна торгівля України у 2022 році (6 місяців)

Загалом, ситуація з експортом на сьогодні не така оптимістична. При зростанні експорту на 36,9 % за перші два місяці 2022 р. не призвело до позитивного ефекту збільшення експорту загалом за півроку при суттєвому

скороченні у березні–червні цього року на 48,1 %. Експорт товарів за перше півріччя 2022 року у порівнянні з аналогічним періодом 2021 року скоротився приблизно на 7,2 млрд. дол. й становив 22,7 млрд. дол.

Проте, сьогодні спостерігається планомірне відновлення експортної діяльності, попри значно нижчий рівень порівняно із показником попереднього року.

Кризові явища та процеси посилюють позиції експортних операцій з реалізації продовольчих товарів, а також сільськогосподарської продукції. Частка даних товарів у структурі експорту збільшилася з 36,1 % до 44,5 % (рис. 2.10).

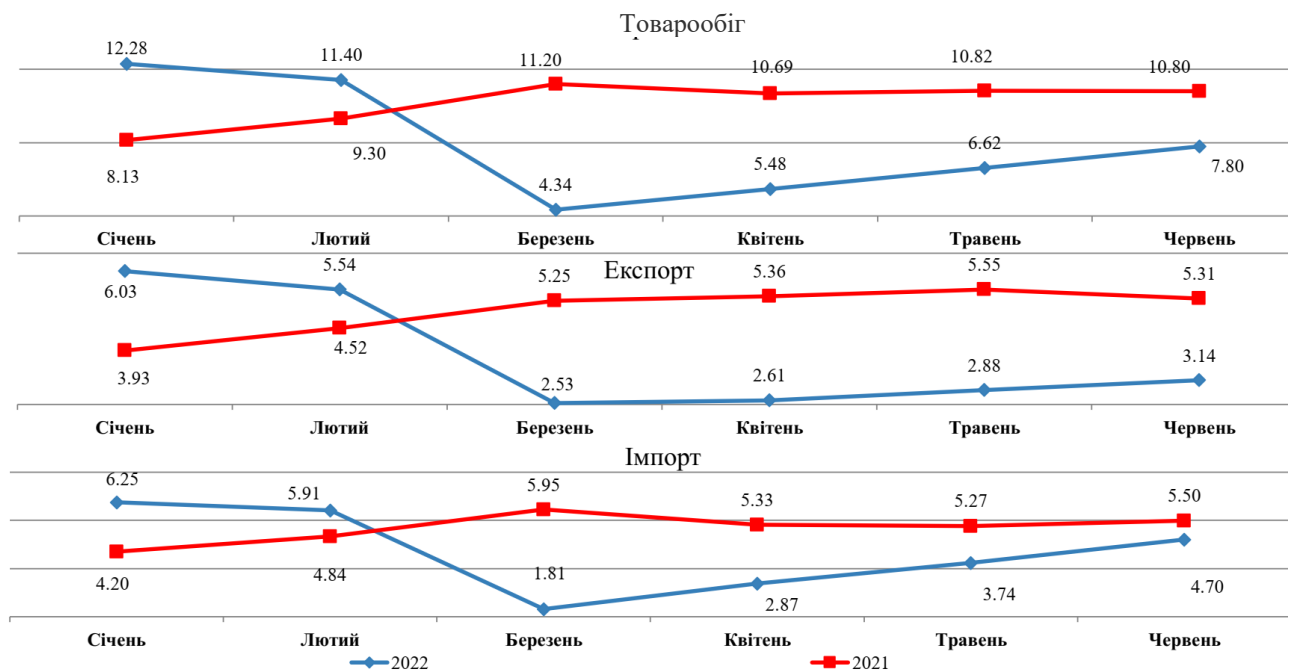

Рис.2.10. Динаміка зовнішньої торгівлі по місяцях за 2022 рік, млн.дол.США

В основному скорочення експорту відбулося при умові зменшення постачання металів й виробів із них орієнтовно на 43 %, що в сукупності становить 3 млрд. дол. (при тому, що за січень-лютий 2022 р. експорт товарів даної групи виріс на 35,3 %). Теж відбулося значне скорочення експорту по таких групах товарів: мінеральні продукти – на 1,9 млрд. дол. (-44,2 %); продовольча та сільськогосподарська продукція – на 703 млн. дол. (-6,5 %); машини, устаткування та транспорт – на 645 млн. дол. (-21,4 %); продукція хімічної

промисловості – на 589 млн. дол. (-5,8 %). Проте, відбулось незначне збільшення експорту паливно-енергетичних товарів на 16,6%, що склало 61 млн. дол., у більшій мірі сформоване зростанням експорту української електроенергії.

Так, приміром, однією з провідних позицій у товарній структурі експорту паливно-енергетичних товарів України (перша половина 2022 р.) було постачання електроенергії на європейський ринок – 39,3 %. За перші два місяці 2022 року експорт електроенергії із України зріс більш ніж учетверо та відповідно становив 97,5 млн. дол. Пізніше його темпи знизились та становили 72,5 млн. дол.

Ці зміни привели до зростання певної частки продовольчої й агропродукції в товарній структурі експортної діяльності України з 36,1 % до 44,5 % при одночасному зменшенні частки експорту металів й виробів з 23,5 % до 17,6 % (рис. 2.11). Дані товарні групи складають майже дві треті частини від загального експорту продукції з України за даний період.

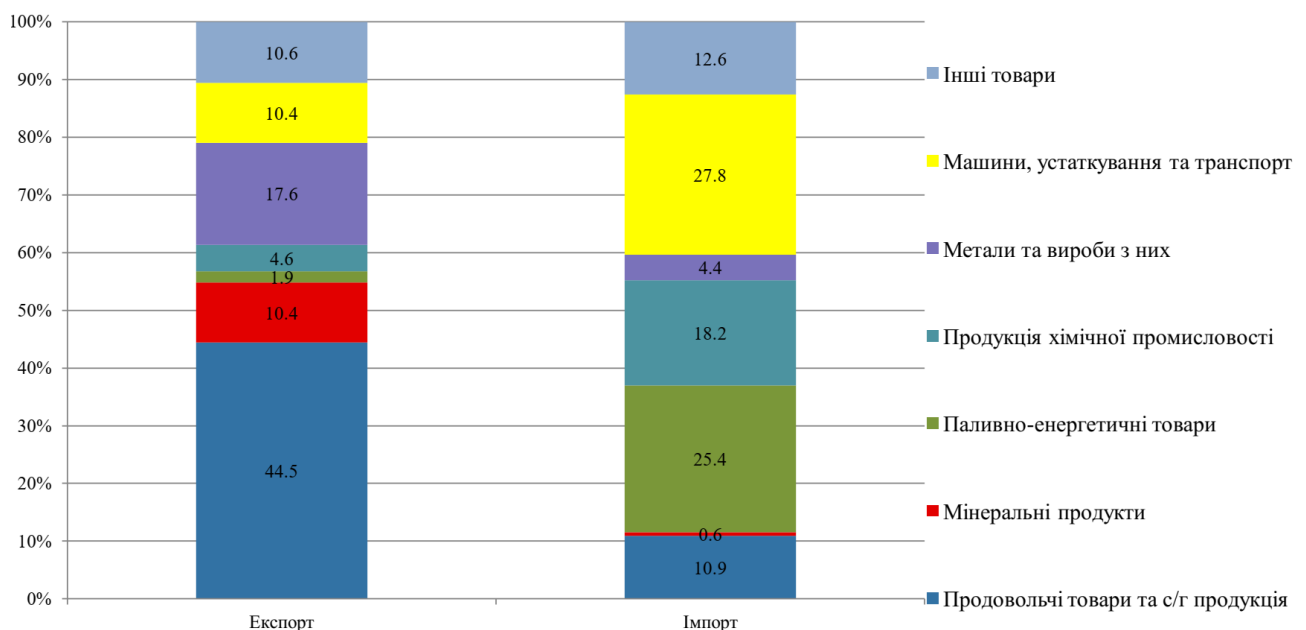

Рис. 2.11. Товарна структура зовнішньої торгівлі України за перші 6 місяців 2022 року, %

За підсумками 6 місяців 2022 року імпорт товарів у порівнянні з попереднім періодом 2021 р. скоротився на 5,8 млрд. дол. і був 25,3 млрд. дол. Більшу частку із скорочення імпорту товарів, що мінімізувався на 3,5 млрд. дол. США (33,1 %)

становило закупівля машин, устаткування й транспорту. Крім цього, Україна зменшила імпортування продукції хімічної промисловості, орієнтовно на 1,8 млрд. дол., що становить 27,7 %), продовольчих товарів й сільськогосподарської продукції приблизно на 0,9 млрд. дол., або ж на 24,5 %.

Одночасно з цим, імпорт паливно-енергетичних товарів виріс на 27,8 %, що становить 1,4 млрд. дол. Така динамічність викликала збільшення частки товарів даної групи в товарній структурі загальній імпорту України відповідно з 16,2 % до 25,4 %. Така товарна група, як машини, устаткування та транспорт за цей період скоротилася із 33,8 % до 27,8 %.

Отже, за підсумками першого півріччя 2022 року відбулося суттєве (на 48 %) скорочення фізичних обсягів імпортних операцій з товарами. При цьому зниження відбулось по всіх групах товарів, а його масштаби перевищили 30 % для кожної із груп товарів, за виключенням машин, устаткування й транспорту, імпорт котрих скоротився на 20,4 %. Одночасно фізичні об'єми імпорту мінеральних продуктів зменшилися на 61,9 %.

Складовою частиною військової ситуації в Україні стала її географічна обмеженість в торгівлі (рис.2.12). Північний напрям був перекритий Білоруссю, а східний – РФ. Крім того, агресор заблокував всі морські порти в Україні, що унеможливило використання південного напрямку (через Чорне море) для забезпечення зовнішньої торгівлі України.

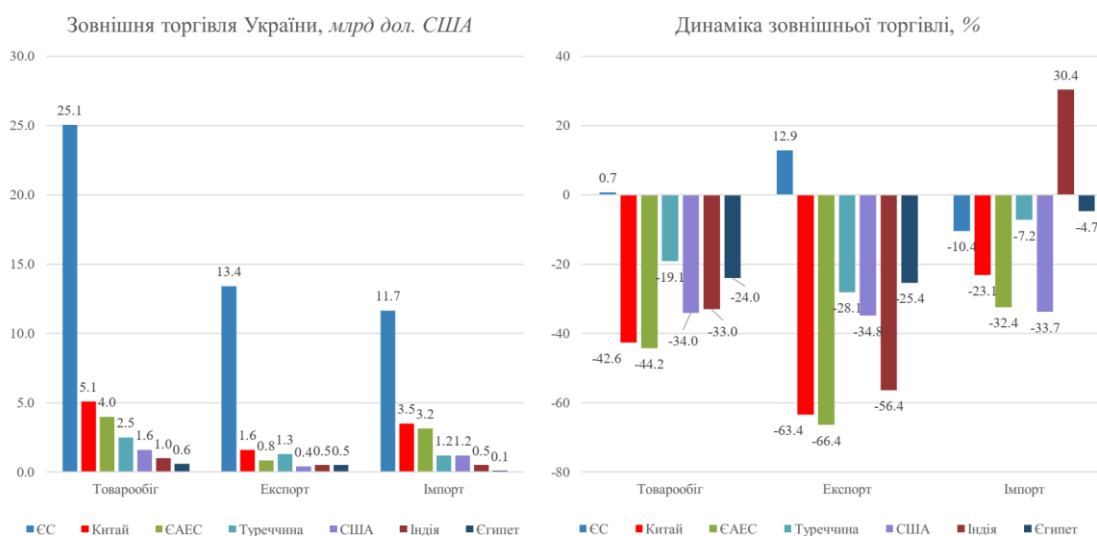

Рис. 2.12. Географічна структура міжнародної торгівлі продукцією України за підсумками 6 місяців 2022 року

Відповідно єдиним напрямком забезпечення зовнішньої торгівлі для України став західний. У даному контексті абсолютно логічним було збільшення частки ЄС у географічній структурі міжнародної діяльності товарами. За підсумками шести місяців 2022 р. відбулося зростання до 52,2 % (у 2021 році аналогічного періоду – 40,8 %).

Розглянемо більш детально географічну структуру зовнішньої торгівлі України за підсумками першого півріччя 2022 року.

У географічно-територіальній структурі зовнішньої торгівлі продукцією вагоме місце посідає саме ЄС. Так, приміром, частка країн ЄС збільшилася з 40,8 % до аналогічного періоду 2021 р. до 52,2 %. Такому зростові сприяло відносно незначне (на 0,7 %) збільшення товарообігу із Євросоюзом, що в сукупності складалося зі збільшення орієнтовно на 12,9 % експорту продукції при відповідному скороченні імпорту товарів з ЄС на 10,4 %. Тобто у загальній структурі експорту українських товарів частка ЄС склала 5 %, а в сукупній структурі імпорту – 46,1 % загалом.

Одним із перспективних напрямків зростання товарообороту є Велика Британія, з якою попередньо була укладена угода про вільну торгівлю. Завдяки зміцненню як політичних так і економічних зв'язків між державами це значно спростило доступ до ринку української продукції, що відповідно робить її досить привабливою для розширення експорту продукції з України.

Основною позицією в експорті товарів до ЄС були промислові матеріали, реалізація яких становила 8,4 млрд. дол., що склало 62,6 % від загального експорту. Крім цього, Україна експортувала до Євросоюзу продовольчі та сільськогосподарські товари на суму 2,8 млрд. дол., що склало 21 % від загального експорту. Доцільно зауважити, що порівняно із аналогічним періодом 2021 р. експортні операції продовольчими товарами до ЄС збільшився приблизно на 72,3 %.

Промислові матеріали були також вагомою позицією у товарній структурі імпорту з Євросоюзу, відповідна кількість яких становила 25,1 %, що склало 2,9 млрд. дол. Одночасно з цим, протягом першої половини 2022 року більш ніж у

два рази (орієнтовно 124,3 %) виріс імпорт паливно-мастильних продуктів, що призвело до зростання частки з 8,4 % до 21,1 % у загальній товарній структурі імпорту із ЄС.

Частка країн Євразійського економічного союзу в географічній структурі міжнародної торгівлі товарами України зменшилася: у першій половині 2021 року вона становила 11,7 %, а в 2022 році (шість місяців) – 8,3 %. Загалом, товарообіг із країнами ЄАЕС знизився на 44,2 %. Така динаміка була зумовлена скороченням товарообігу із РФ й Білоруссю (відповідно на 48,6 % та 40,8 %).

У переважній більшості з України експортувалися промислові матеріали до ЄАЕС, що становило 60,7 % від загального експорту товарів до Євразійського економічного союзу, натомість Україна імпортувала паливно-мастильні матеріали, що становило 70,7 % від загального імпорту товарів.

Зокрема, провідну товарну позицію експорту України до ЄАЕС становив оксид й гідроксид алюмінію, крім того штучний корунд. За першу половину 2022 р. його експорт склав 141 млн. дол., що склало 16,9 % від загального експорту. Україна теж здійснювала експорт гарячекатаного плоского прокату з вуглецевої сталі на суму 77 млн. дол.

Вагомою товарною позицією імпорту України із ЄАЕС була нафта і нафтопродукти. За перші шість місяців 2022 р. імпорт товарів даної групи склав 1,3 млрд. дол. США, що склало 42 % від загального імпорту. Ця група товарів повністю постачалася з Білорусі (754 млн. дол.) і РФ (570 млн. дол.). За підсумками перших двох місяців імпорт з даних країн становив 492 млн. дол. та 302 млн. дол. відповідно.

Частка інших країн у географічній структурі міжнародної торгівлі України знизилася – із 47,5 % до 39,5 % у 2022 році. Товарообіг із цими країнами був на 34,5 % меншим а ніж за перше півріччя 2021 р. Попри це темпи скорочення експортних операцій (на 45,4 %) перевищували темпи скорочення імпортних операцій (на 21,8 %). Ця динаміка привела до тенденції зміни сальдо в торгівлі з даними країнами. Якщо за підсумками першого півріччя 2021 р. сальдо було

позитивним і становило 2,1 млрд. дол., тоді як за підсумками відповідного періоду 2022 р. воно було негативним і становило 2 млрд. дол.

На початку повномасштабного вторгнення втрата морського сполучення України прямо вплинула на торгівлю із іншими країнами світу. Товарообіг з цими країнами був на 34,5 % менший ніж у першій половині 2021 року, а їхня відносна частка скоротилася з 47,5 % до 39,5 % відповідно. В першу чергу мова йде про скорочення товарообігу із Китаєм (що зменшився на 42,6 %), Індією (скорочення на 33 %), а також Туреччиною (зменшення на 19,1 %). Відповідно таке скорочення вагомою мірою сформувало мінімізацію обсягів торгівлі з країнами Азії – на 36,1 %. Крім того, торгівля з країнами Північної й Південної Америки теж зазнала зменшення на 40 %, а з країнами Африки приблизне скорочення на 32,6 %.

У загальному, вищі темпи зменшення експорту товарів, у порівнянні з імпортом, призвели до нарощування саме негативного сальдо у зовнішній торгівлі більше, ніж у два рази (з 1,2 млн. дол. до 2,6 млрд дол.), хоч за підсумками першого кварталу 2022 року сформувалося позитивне сальдо – 120 млн. дол.

Проте, завдяки частковому розблокуванню українських портів у серпні 2022 року товарні обсяги українського експорту збільшилися на 25 %, що суттєво вплинуло на динаміку експорту загалом.

Перевезення морським транспортом зросло на 85 % і становили у серпні майже 2,9 млн. тонн. Натомість залізницею українські компанії експортували за кордон більше ніж 3 млн. тонн товарів, а от автомобільним транспортом – 1,36 млн. тонн.

За оцінкою Світової організації торгівлі (СОТ), військові дії на території України завдали в загальному світовій економіці досить серйозного потрясіння, що обумовило до підвищення цін на продовольство, а також зменшення доступності товарів, котрі експортувала Україна. Приміром, виробництво напівпровідників вагомою мірою залежить від неону, що постачався з України. Однак найбільший вияв глобального впливу від військових дій в Україні

позначився на товарному ринку зернових. Зниження постачання зернової продукції та інших продовольчих товарів привело до значного підвищення цін на агротовари, що збільшило ризики для продовольчої безпеки у бідніших регіонах світу.

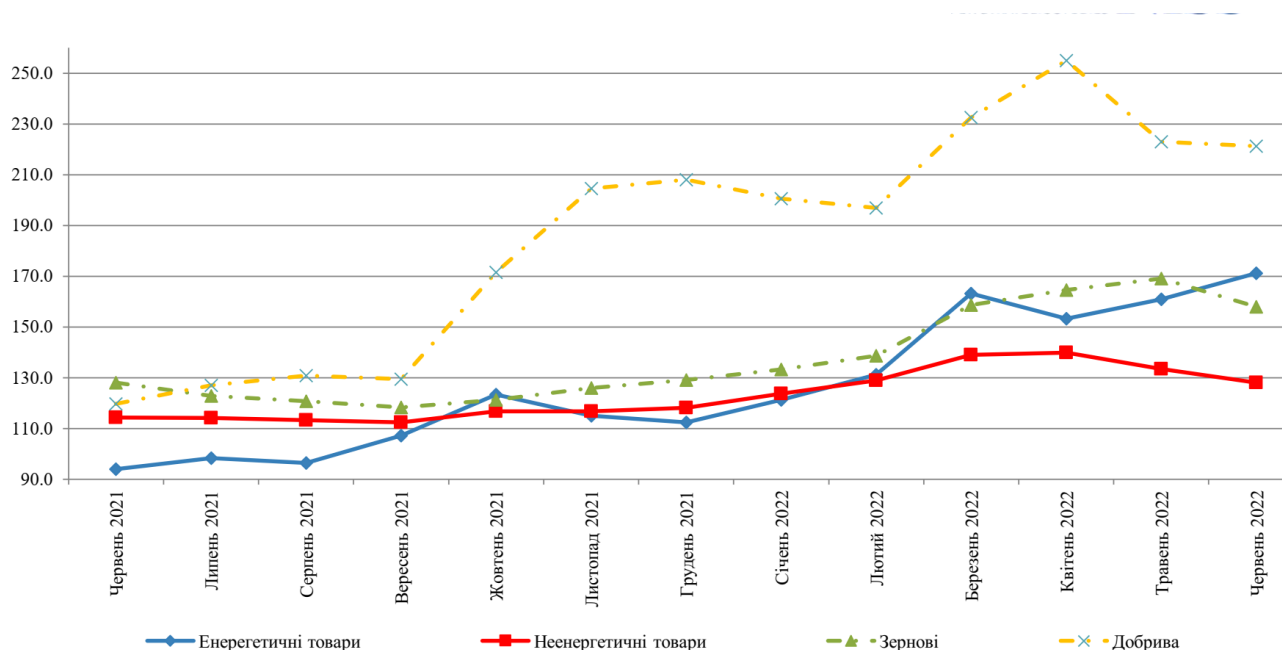

Рис. 2.13. Індекс світових цін за період 06.2021 р. по 06.2022 р.
(2010 р.=100)

Середнє значення за індексом світових цін на енергетичні товари за шість місяців 2022 р. у порівнянні з відповідним періодом 2021 р. збільшилось на 83,1 %, а на групу неенергетичних товарів – на 21,5 % (рис. 2.13).

Збільшення цін на неенергетичні товари в першу чергу зумовило зростання індексу цін на зернові товари (23,3 %). У більшості випадків дане зростання було сформоване збільшенням цін на такий товар, як пшениця. Так, приміром, середня ціна м'яких сортів пшениці збільшилась на 43,6 % (з 274 млн. дол. до 393 дол. за одну метричну тонну), а от пшениці твердих сортів – на 59 % (з 286 млн. дол. до 455 дол. за одну метричну тонну). Вагому роль, котру Україна відіграє на міжнародному ринку соняшникової олії (частка України у 2021 році склала 36,4 % від світового експорту) й кукурудзи (10,8 %), сприяла збільшенню цін на дані групи товарів. За даний період, середня світова ціна однієї метричної тонни

соняшникової олії збільшилася на 32,3 %, а кукурудзи збільшилася на 21,5 %. Теж бачимо, що більше як у два рази зріс індекс цін на різні види добрив.

Отже, підсумовуючи можна зробити висновки, що:

- основою експортної діяльності України залишається сільськогосподарська продукція, а також інші продовольчі товари;
- спостерігається зменшення постачання за межі нашої території мінеральної продукції (передусім, через скорочення експорту руди);
- практично вдвічі скоротилися експортні операції з металургійною продукцією, а також на 25 % продукції машинобудування;
- постачання групи товарів деревини, продукції деревообробної й целюлозно-паперової промисловості є стабільним;
- орієнтовно на 18-20 % виріс імпорт готових продуктів харчування, який насамперед пов'язаний з девальвацією національної валюти і подорожчанням логістики;
- більше ніж у два рази збільшилось ввезення паливо-мастильних матеріалів в Україну. Основні причини – це зупинка внутрішньої переробки та повне припинення імпорту з РФ й Білорусі;
- скорочення імпорту промислової сировини (хімічної, металургійної продукції), що напряду пов'язано із зниженням рівня внутрішнього споживання (вплив кризи та зупинки значної кількості бізнесу).

Внаслідок військового вторгнення РФ в Україну економіка нашої держави зазнала безпрецедентних руйнувань. Особливі виклики постали, зокрема, й у сфері міжнародної діяльності.

В умовах військових дій для нашої країни важливо забезпечити безперервність міжнародної торгівлі, що дозволить одержувати валютні надходження, наповнювати бюджет країни та стабілізувати макроекономічні показники. Тож глобальне розширення торговельної співпраці із міжнародними партнерами цілком слушно, має велике значення. Євросоюз вже значною мірою лібералізував торговельні відносини з Україною, що дало можливість збільшити реалізацію українських товарів як автомобільним так і залізничним транспортом.

Чекаємо, що й інші країни світу, а також міжнародні організації підтримають подібні заходи, адже розширення саме торговельних взаємовідносин з Україною має багатогранний та взаємовигідний характер.

2.4. Екологічна безпека України як складова національної безпеки

Протягом останніх років, Європейські країни приділяють максимальну увагу охороні довкілля, забезпеченню сталого розвитку країн і регіонів, захисту інтересів майбутніх поколінь. Одним з головних принципів внутрішньої та зовнішньої політики України є забезпечення екологічно та техногенно безпечних умов життєдіяльності громадян і суспільства, раціонального використання природних ресурсів та захисту навколишнього природного середовища від надмірного забруднення. Екологічна політика спрямована на розв'язання існуючих екологічних проблем та їх попередження, які можуть призвести до негативних екологічних, соціальних та економічних наслідків. Основними екологічними проблемами українського сьогодення є: забруднення атмосферного повітря, проблеми використання водних ресурсів, зміни клімату, деградація та забруднення ґрунтів, утворення та зберігання відходів, надмірна експлуатація надр, збереження біорізноманіття та ландшафтів.

На національному рівні наша держава здійснює провідну роль у системі забезпечення безпеки, а охорону навколишнього середовища визначає одним з ключових положень української політики національної безпеки. Вона створює розгалужену законодавчу базу і виконавчі органи, підтримує силові структури на рівні, необхідному для виконання покладених на них завдань, створення системи попередження негативних наслідків екологічних та техногенних катастроф, забезпечує розвиток економіки, політично-соціальну стабільність, участь опозиційних партій, громадських організацій, незалежних експертів у діяльності відповідних державних структур, що забезпечують безпеку, та сталість розвитку суспільства України.

Державна система екологічної безпеки України – це поєднання всіх державних заходів (юридичних, економічних, технічних, гуманітарних,

медичних, соціальних), спрямованих на підтримку рівноваги між її екосистемами та здійсненням на них як антропогенного так, і природного навантаження. Розвиток національної безпеки, з точки зору екологічної безпеки, що складається в нашій країні має залежати від величини ризику щодо можливості виникнення природних та техногенних катастроф, в також від виникнення негативних процесів, що відбуваються поступово, але можуть спричинити негативні наслідки. Тому ефективній стратегії екологічної безпеки України має відповідати такий варіант розвитку суспільства, при якому практично виключається ризик виникнення катастроф та мінімальні витрати природних ресурсів.

Закон України «Про національну безпеку України» свідчить, що національна безпека України – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз. Національні інтереси України – життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян. Крім того, державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямована на захист: людини і громадянина – їхніх життя і гідності, конституційних прав і свобод, безпечних умов життєдіяльності; суспільства – його демократичних цінностей, добробуту та умов для сталого розвитку; держави – її конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності; території, навколишнього природного середовища – від надзвичайних ситуацій [4].

Незважаючи на важливість терміну екологічна безпека він не широко висвітлений у правових документах України. Визначення екологічної безпеки міститься у статті 50 Закону України «Про охорону навколишнього середовища», згідно з якою екологічна безпека – це стан навколишнього середовища, при якому запобігається погіршення екологічної ситуації та виникнення небезпеки для здоров'я людини. Екологічна безпека гарантується

громадянам України здійсненням широкого комплексу взаємопов'язаних політичних, економічних, технічних, організаційних, державноправових та інших заходів, а діяльність фізичних та юридичних осіб, що завдає шкоди навколишньому природному середовищу, може бути припинена за рішенням суду [6]. Відповідно до думки В. Горбуліна та А. Качинського, з якою ми погоджуємося, екологічна безпека – це складова національної безпеки, яка забезпечує захищеність життєво важливих інтересів людини, суспільства, довкілля та держави від реальних або потенційних загроз, що створюються антропогенними чи природними чинниками стосовно навколишнього природного середовища та гарантується законодавчими актами держави [1]. Екологічна безпека є елементом системи національної безпеки. Одним з головних завдань екологічної безпеки є забезпечення життєдіяльності населення в створеному людиною безпечному та екологічно чистому світі. Екологічно чистий світ можливий лише за відсутності загроз природним об'єктам або за умови захисту об'єктів безпеки від цих загроз.

Відповідно до думок багатьох вчених, екологічна безпека – створює механізми для запобігання деградації і оздоровлення навколишнього середовища, піклування про здоров'я народу, формування соціально-правових та економічних умов, що виключали б завдання збитків навколишньому середовищу з боку інших країн світу, їх державних структур, підприємців та окремих громадян, підтримання такого стану природного середовища, що забезпечує нормальні умови життєдіяльності населення і суспільного відтворення; запобігання виникненню екологічної загрози; упередження погіршення екологічної рівноваги і виникнення небезпеки для здоров'я людини, суспільства, нації; виявлення джерел екологічного ризику з боку техногенних, економічних, соціальних, політичних структур і шляхів його запобігання; захист природно ресурсного і людського потенціалу держави [5].

Отже, мета національної політики екологічної безпеки – це стабілізація і поліпшення стану навколишнього природного середовища України шляхом інтеграції екологічної політики до соціально-економічного розвитку України для

гарантування екологічно безпечного природного середовища для життя і здоров'я населення, впровадження екологічно збалансованої системи природокористування та збереження природних екосистем.

Екологічна політика є головним критерієм в структурі екологічної безпеки України. Головним стратегічним документом щодо державної екологічної політики в Україні є «Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року». Цим документом зазначається, що процеси глобалізації та суспільних трансформацій підвищили пріоритетність збереження довкілля, а отже, потребують від України вжиття термінових заходів. Основною метою державної екологічної політики є досягнення доброго стану довкілля шляхом запровадження екосистемного підходу до всіх напрямів соціально-економічного розвитку України з метою забезпечення конституційного права кожного громадянина України на чисте та безпечне довкілля, впровадження збалансованого природокористування і збереження та відновлення природних екосистем [2]. Також, одним із стратегічних документів країни є – Стратегія сталого розвитку України, яка визначає має за мету впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі. В даній стратегії розглядаються чотири основних вектори дій: розвитку, безпеки, відповідальності та гордості. В рамках названих чотирьох векторів руху реалізується 62 реформи та програм розвитку держави. Для забезпечення екологічної безпеки найважливішими є наступні програми: «Програма енергоефективності», «Програма енергонезалежності», «Програма збереження навколишнього природного середовища» та «Реформа у сфері забезпечення безпечності та якості харчових продуктів». Проте, жодна з цих реформ та програм не включена в перелік пріоритетних. Наприклад, «Реформа правоохоронної системи» чи «Оновлення влади та антикорупційна реформа» віднесені до пріоритетних, але жодним чином не розглядають питання, що стосуються охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки держави.

До основних зовнішніх загроз екологічної безпеки України можна віднести, зокрема, парниковий ефект, глобальне потепління, а до внутрішніх загроз – надзвичайні ситуації природного та техногенного характеру. Одним із джерел внутрішніх та зовнішніх загроз є невирішена проблема скупчення відходів та несанкціонованих звалищ. В умовах повної екологічної невизначеності, в якій опинилася Україна, а саме в умовах недотримання прав людини на екологічну безпеку та безпечне довкілля, гарантовані Конституцією України, необхідним є створення оновленої бази для створення ефективної системи екологічної безпеки, що має стати пріоритетом напрямом юридичної науки. Подолання існуючих нових екологічних загроз і вдосконалення системи державного управління в цій сфері є важливим завданням нашої держави.

РОЗДІЛ 3

НАЛАГОДЖЕННЯ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ВЗАЄМОВІДНОСИНИ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ СВІТУ

3.1. Пріоритетні напрями удосконалення економічного регулювання міжнародної торгівлі України

Сучасні тенденції щодо розвитку торговельно-економічних відносин та міжнародної політики України стверджують, що визначальним завданням державної політики у напрямі зовнішньоекономічної діяльності є сприятливе створення дієвої системи підтримки експортної діяльності, що забезпечить цілісний та сталий економічний розвиток, а також реалізацію експортного потенціалу країни. За даних обставин необхідно забезпечити комплекс заходів із модернізації й підвищення рівня міжнародної конкурентоспроможності експортного виробництва, оптимізаційних заходів щодо діючих систем правової, організаційно-фінансової, науково-технічної, ринково-інфраструктурної та інших систем відповідного забезпечення торговельно-економічної діяльності України. Відповідно необхідний комплекс заходів, котрий буде сприяти цілісному вдосконаленню експортної складової торгово-економічної політики України за умов поглиблення міжнародної інтеграції, наприклад через інструментарій СОТ.

Варто зауважити, що основними визначальними факторами, які мають вплив на зовнішню торгівлю України є:

1. Важливо забезпечити перебудову інституційної інфраструктури щодо сприяння експорту й активізації застосування механізмів СОТ в інтересах національної та економічної безпеки. Розвиток комерційної дипломатії – одна з інтернаціональних компонент системи захисту національних інтересів країни у напрямі міжнародної торгівлі, що й став результатом розвитку відповідних механізмів СОТ, що в свою чергу, окреслює створення системи інституцій, спрямованих на забезпечення національних бізнес-інтересів.

Перебудова національної інституційної інфраструктури підтримки експортної діяльності продукції України передбачає реконструкцію елементів системи підтримки експорту на всіх рівнях, а саме державному, громадському, регіональному й приватному. Дану систему щодо забезпечення експортної діяльності в Україні доцільно сформувати і завдяки підвищенню ефективності так і диверсифікації існуючих функцій окремих державних органів, а також шляхом запровадження принципово новітніх механізмів. Інструментарієм діяльності даних інституцій є участь у двох- й багатосторонніх переговорах між державами з економічних та торговельних питань; чітке відстоювання економічних інтересів нашої держави у різних міжнародних організаціях; робота торговельних чи економічних місій, або ж представництв при посольствах; робота закордонних представництв національних торгівельно-промислових палат й асоціацій. Крім цього, комерційна дипломатія окреслює впровадження певних заходів дипломатичного характеру стосовно сприяння участі України у постійнодіючих міжнародних коопераційних проектах.

Доцільне створення та забезпечення національних маркетингових й сервісних мереж на першочергових закордонних ринках, а ще формування мережі сприяння національних виробників, особливо малих та середніх підприємств, у напрямі міжнародної торгівлі. Удані мережі варто залучати капітал й комерційні можливості вагомих компаній і банків територіального значення, які володіють необхідною інформацією про ситуацію на ринку володіючи при цьому відповідними комерційними контактами. Ініціювання державою даного процесу могло б забезпечитися через створення, на найбільш вагомих світових ринках торговельних домів, бізнес-центрів, а також технічних центрів, при спільній підтримці комерційних і банківських структур України.

Важливим в Україні є створення регіональних центрів щодо сприяння експорту, котрі б надавали консультаційно-дорадчі послуги місцевим виробникам, популяризували інформацію про стан ринків та вимог щодо якості товарів і послуг, сприяли у допомозі в пошуку потенційних партнерів тощо. Зауважимо, що потенціал комерційної дипломатії в напрямі захисту

національно-економічних інтересів за допомогою важливих інструментів СОТ Україна ще далеко не вичерпала.

2. Всеосяжне поглиблення торгово-економічної інтеграції із окремими країнами-партнерами, а також митними, інтеграційними союзами й економічними утвореннями.

Вступ України до СОТ, підписання відповідних угод про створення зони вільної торгівлі започаткувало новий етап розвитку української торгівельної політики. Проте актуальною на сьогодні для нашої країни залишається реалізація багатопланової торговельно-економічної інтеграції, що має своє вираження у певній невизначеності як для бізнесу, так і для інвесторів відносно майбутнього стратегічного напрямку розвитку торгівельної політики. Загострення на ринку міжнародної конкуренції, активізація значних зусиль регіональної інтеграції поміж країн світу, збільшення небезпек у поглибленні стагнаційних процесів в міжнародній економіці – створюють значні несприятливі умови щодо модернізації зовнішньоекономічної стратегії в державі.

Обставини, що склалася, вимагають від України виняткової гнучкості стосовно відстоювання власних національних економічних інтересів.

Застосування порівняльного аналізу переваг та недоліків у виборі територіально-регіонального вектора торгово-економічної інтеграції України, засвідчує, що в сьогоднішніх умовах існування максимізованого рівня ризиків їм можлива політика збалансованих зовнішньоекономічних взаємовідносин: продовження курсу до європейської інтеграції, а також взаємовигідне та доцільне партнерство із іншими державами, що містить в собі розвиток секторального співробітництва у тих сферах, які становлять взаємовигідний інтерес, також активізація як науково-технологічної, так і виробничої кооперації між тими країнами, де є можливість спільного виходу на окремі зовнішні ринки.

3. Покращення митних процедур. Згідно опитування бізнес-підприємств, якість послуг відносно виконання митних процедур, рівень та характер їх організації, ступінь автоматизації й в кінцевому рахунку – строки митного оформлення в Україні товарів суттєво поступаються значенню середніх

показників, котрі сформовані у міжнародній практиці. Для мінімізації неефективних витрат часу та з позиції на необхідність збільшення ступеня надходжень від митних розрахунків до державного бюджету необхідно в короткі терміни вжити відповідних заходів щодо вдосконалення митного законодавчих норм. Першочергово це торкається способів нарахування й процедур сплачування митних платежів, регламентів щодо організації контрольних процедур; реформації в системі комплексного контролю за дотриманням митного законодавства. Також, актуальним є питання подальшої гармонізації українського митного законодавства до відповідних стандартів ЄС, що стосуються, приміром, принципів та процедур у виявленні контрафактних товарів, реалізації митного контролю, правомірності перетину митного кордону ціннісними та унікальними товарами.

4. Завершення процедури реформування системи з технічного регулювання й стандартизації. Проблематика з вдосконалення національно-технічних, санітарних й фітосанітарних стандартів щодо міжнародної практики є вкрай стратегічно ваговою для розвитку національного експорту. Сьогодні, наприклад, в законодавстві України стосовно питань безпечності продуктів харчування не існує діючої в Євросоюзі обов'язкової вимоги до товаровиробників відносно використання аналізу ризиків, а також застосування принципів з критичної контрольної точки. Гармонізація стандартів до вимог ЄС, покращення норм безпечності харчових продуктів забезпечуватимуть сприяння реалізації експортного потенціалу української промисловості (першочергово – харчової) на ринку Європейського Союзу.

5. Модернізація та нормування елементів системи з державної допомоги. Членство в СОТ, а також стратегічна орієнтація України на євроінтеграційні орієнтири обумовлюють доцільність у створенні прозорої правової основи щодо регулювання системи державної підтримки, гармонізованої із нормами ЄС. Зокрема у законодавчих нормах необхідно зафіксувати, що державне сприяння повинне бути транспарентним, не повинні дискримінуватися бізнес інтереси вітчизняних й іноземних суб'єктів ринкового середовища і спотворювати умови

конкуренції. Також варто врахувати існуючі сьогодні так звані «колективні виключення», затверджені в Євросоюзі, а саме: дозволяється як пряме так і непряме державне фінансування проектів із екологічним впливом, заходів стосовно усунення результатів екологічних, стихійних й техногенних катастроф, запровадження новітніх енергозберігаючих технологій, розбудови інфраструктурних об'єктів з врахуванням науково-технічної й інноваційної діяльності малих та середніх бізнес-структур, програм розвитку та підтримки структурних елементів в депресивних регіонах, проектів підвищення кваліфікаційності осіб, котрі втратили або в пошуку роботи в результаті оптимізації, заходів по реструктуризації промисловості та інше.

Окрім того, вагомим напрямом є покращення фінансових механізмів регулювання та сприяння діяльності експортерів. Доцільно відзначити, що завдання стосовно запровадження механізмів з державної підтримки експортоорієнтованої діяльності (кредитування та страхування експорту, гарантії щодо участі українських експортерів у тендерах на міжнародному ринку) було сформоване ще у 2008 році за розгортання світової фінансово-економічної кризи.

Отже, вдосконалюючими заходами щодо експортної політики України є:

- впровадження в дію програм підтримки експорту завдяки комплементарному фінансуванню з державного, територіальних бюджетів та бізнес-джерел з урахуванням відповідних принципів і зобов'язань, які виокремлені Україною при вступі до СОТ;

- запровадження державних програм підтримки в напрямі кредитування суб'єктів підприємницької діяльності, котрі здійснюють експортну діяльність та мають високий потенціал щодо зростання міжнародної конкурентоспроможності;

- виконання програм по фінансуванню потенційних споживачів української продукції за допомогою створення на державному рівні лізингової компанії, метою якої було б забезпечення умов для закупівель міжнародними замовниками високотехнологічних товарів саме українського виробництва;

- переоблік банківських векселів НБУ, що дасть можливість збільшити обсяги оборотних коштів експортерів й сприятиме розширенню створення експортної продукції;

- запровадження системи на добровільних засадах страхування експортних позик на випадок збільшення втрат від коливань валютного курсу; неможливості покриття витрат покупцем при форс-мажорних обставин; відмовлення іноземним покупцем від продукції, підтримка у формуванні національного ринку факторингових й форфейтингових послуг;

- розповсюдження практики торгового фінансування як малих так і середніх підприємств;

- запровадження механізмів експортного кредитування, а також експортного страхування, наприклад через створення або ж визначення серед наявних спеціалізованих фінансових установ у даній сфері.

Забезпеченість прозорості процесу відшкодування ПДВ й запобігання зловживань у даній сфері є також одним із заходів, який сприятиме удосконаленню експортної політики нашої держави.

Для обмеження та унеможливлення порушень при відшкодуванні ПДВ у вітчизняній науково-практичній діяльності є ряд напрацювань пропозицій, зокрема:

- елімінація можливостей реалізації безтоварних операцій, котрі створюють виключно ілюзію забезпечення господарських дій та переведення безготівкових коштів в чисту готівку;

- усунення забезпечення безтоварних податкових накладних;

- абсолютна автоматизація адміністрування ПДВ;

- запровадження систем контролю по надходженню та відшкодуванню ПДВ в реальному режимі;

- відмова у відшкодуванні податку за умови фактичного ненадходження грошових коштів від партнерів-постачальників продукції до бюджету;

- можливість відшкодування ПДВ виключно за умови подання платником відповідного розрахунку (експортне відшкодування ПДВ) водночас з декларацією;

- введення положення відшкодування ПДВ лише в рахунок наступних платежів ПДВ у випадку виникнення від'ємного сальдо ПДВ по операціях купівлі-продажу товарів в територіально- митних межах України, що під кінець звітного періоду були нереалізованими;

- практичне застосування оформлення боргу із компенсацією ПДВ за рахунок облігацій з поступовим їх погашенням й фіксованою ставкою прибутковості, крім цього впровадження фінансових санкцій при несвоєчасному відшкодуванні ПДВ.

Інформатизаційний та комунікаційний комплекс зовнішньоекономічних зв'язків України повинні передбачати:

1) створення комплексної інформаційної та комунікаційної систем в галузі міжнародної діяльності й державного моніторингу стосовно забезпечення експортно-імпортних операцій;

2) підвищення ступеня обізнаності українських експортерів відносно цінового стану товарів на зовнішніх ринках, також стандартів й технічних вимог, котрі стосуються традиційно орієнтованої та нової продукції українського експорту;

3) забезпечення інформаційно-комунікаційного сприяння при пошуку і відборі перспективних зовнішніх ринків для товаропросування продукції вітчизняних підприємств;

4) створення та впровадження єдиної інформаційної бази даних тендерів, котрі проводяться в різних країнах світу, надання системної інформаційно-комунікаційної та консультативної допомоги українським бізнес-структурам для можливості їх участі у міжнародних тендерах, виставках, ярмарках, аукціонах, біржах;

5) дійове інформування та комунікування експортно орієнтованих підприємств, а також широкого кола представників українських бізнес-структур

стосовно питань та тенденцій розвитку міжнародної торгівлі, визначення змін торговельної політики й ключових торговельних партнерів України напрямом розповсюдження інформаційно-комунікаційних брошур, матеріалів аналітичного змісту, проведення консультацій, тренінгів тощо.

Наступним пріоритетом у модернізації торговельної політики є ідентифікація важливих галузей, що потребують державної підтримки у напрямі забезпечення експортної діяльності. За умов поглиблення системи міжнародного поділу праці й загострення міжнародної конкуренції на світових ринках стає недоцільним та неможливим підтримка всіх секторів української економіки. При концентрації національних ресурсів для підтримки найбільш перспективних з позицій зростання міжнародної конкурентоспроможності галузей варто на рівні держави, затвердити відповідну систему вибірових критеріїв. Аналізуючи торговельну політику країн світу можна стверджувати, що до числа цих критеріїв варто віднести: динаміку структури товарного попиту на міжнародних ринках; ступінь економічної ефективності експортних операцій; рівень наукоємкості створюваної продукції; внутрішньогалузевий мультиплікативний ефект розвитку щодо нарощування виробництва продукції, котра експортується тощо.

Завдяки даним критеріям необхідно сформуваати чіткі механізми заохочення експортної діяльності найбільш перспективних галузей, за умови, що така підтримка не обтяжуватиме держбюджет України, тобто підтримка надаватиметься на рівні інформаційно-комунікаційного забезпечення, а також підтримки пріоритетних напрямків.

За відповідних обставин, назріла необхідність розроблення й реалізації національної програми щодо підвищення міжнародної конкурентоспроможності національних бізнес-компаній України із ґрунтовними секторальними планами дій. На сьогодні можна прогнозувати перспективність втрат порівняльних конкурентних переваг стосовно окремих «базових» експортноорієнтованих галузей. Важливим шляхом у досягненні міжнародної конкурентоспроможності є стимулюючі заходи щодо піднесення міжгалузевих комплексів технологічно взаємопов'язаних виробництв (або ж кластерів), здатних швидко збільшувати

експорт наукомістких та технологічних товарів, а також інформаційно-комунікаційних, науково-технологічних, інжинірингових, ділових, освітньо-наукових та інших послуг.

В умовах глобальних трансформаційних викликів, що відбуваються під дією відмови багатьох держав світу від відкритості національної економіки, під впливом політичних чинників та поширенні форс-мажорних обставин тощо – у системі торговельно-економічних відносин відбуваються вагомні структурні міни, негативні результати котрих ймовірно нівелювати за рахунок введення системних заходів економічного регулювання світової торгівлі. Найбільше для України це стає актуальним, саме тоді, коли експортна політика на пряму позначається на фінансовій, бюджетній та соціально-економічній стабільності національної економіки.

3.2. Основні напрями реалізації зовнішньоекономічної політики в умовах глобалізації

Військова агресія РФ, наслідки глобалізаційних процесів в економіці видозмінює векторність руху державних та міжнародних дій в політиці України. Пovoєнні роки дадуть нашій державі безпрецедентну можливість щодо перезавантаження в цих напрямках.

Для ефективної відбудови України у післявоєнний період потрібно зосередитись на чотирьох базових проблемах, які є базисом для майбутньої економіки держави:

1. Зміна у системі управління;
2. Повернення населення (демографічна вирівнюваність);
3. Зміна щодо підходів зовнішньої та торговельно-економічної політик;
4. Впровадження новітньої економічної моделі, характерній економіці 21 століття, з відкиданням принципів радянської економічної моделі, що прийшла у спадок в 1991 р.

Нагальним питанням в період післявоєнного відновлення стане пошук й залучення ресурсів. Основними джерелами таких ресурсів скоріш за все стануть

довгострокові кредити, гранти, проєкти від західних партнерів, а також фінансова підтримка через фонди міжнародних організацій (наприклад, ООН), але на цільові програми, що пов'язані із гуманітарною допомогою, розмінуванням й відновлюванням територій.

Головними завданнями на даний період стануть:

1. Аналіз та формування єдиного підсумкового документу, де будуть визначені повні масштаби втрат, загальні обсяги допомоги, пріоритетність у відновленні по секторах економіки (з конкретними розрахунками);

2. Найбільш вірогідними джерелами залучення фінансів можуть бути міжнародні організації: МВФ, Світовий банк та ЄБРР, кредитні й грантові програми окремих держав-партнерів.

4. За окремими цільовими національними програмами можна залучати окремі країни, пропонуючи їм вигідні умови щодо інвестування з врахуванням відповідних інтересів.

5. Створення єдиного Міжнародного стабілізаційного фонду, де б країни перераховували кошти для післявоєнної відбудови України. Важливо при цьому, щоб фонд координував міжнародну допомогу Україні, а Україна мала б до нього доступ.

5. Забезпечення переговорного процесу з окремими державами із позовом на частину коштів РФ, що заблоковані в іноземних юрисдикціях.

Економічна ситуація після війни в Україні матиме негативний характер. По різних оцінках, ВВП України на кінець 2022 р. скоротиться приблизно на 35-50 %, а кожне друге підприємство можливо закриється. Виходячи з цього, в найближчі роки Україна буде дотаційною державою, де окремий проміжок часу, основним інвестором буде саме наша держава. В залежності від того, які пріоритети будуть першочергові, буде зрозуміло, як довго країна буде виходити із кризи.

Ключовими економічними напрямки, на яких має зосередитися Україна є:

1. Експорт. Необхідно максимально відновлювати об'єми українського експорту основних товарних груп на тлі високих світових цін – зерно, руда та

метал. Важливим є розширення можливостей для експорту залізницею в напрямі найближчих портів Польщі й Румунії, зосередити увагу на створенні так званих сухих портів, а також перевалку через неглибоководні українські порти на Дунаї.

2. Виробництво продуктів харчування. Важливим є підтримка товаровиробників продуктів харчування, що в складних умовах продовжують роботу. Окрім закупівлі продуктових наборів за кошти державного бюджету, доцільно опрацювати підтримку споживчого попиту напрямом запровадження систематичних виплат для громадян, що перебувають на території України, проте є безробітними, або ж постраждали в наслідок військової агресії.

3. Захист внутрішнього виробника та зменшення імпортозалежності. Однією з вагомих причин щодо зростання імпорту під час військової агресії – валютний курс. На початку повномасштабної війни Національний банк практично «заморозив» гривневий курс і відповідно покривав платіжний дисбаланс за допомогою використання резервів й зовнішніх надходжень. Початково це рішення зарядило у запобіганні напруги і тим самим зберегло банківську систему, не допускаючи гіперінфляції. Проте, коли ситуація більш-менш стабілізувалася, валютні обмеження поступово знялися і Нацбанк повернувся до принципів валютно-ринкового курсоутворення. Беручи до уваги поточні обставини (зниження експорту, падіння ВВП), відбулася поступова девальвація курсу гривні до валюти.

4. Держзамовлення як важливий фактор збереження стратегічних галузей. Основним інвестором у найближчі роки залишатиметься держава, тому важливо переглянути загальні принципи державного замовлення, які спрямовуватимуться у відповідні галузі (приміром у сфері машинобудування та легкої промисловості, де внутрішній попит фактично відсутній, а покриття за рахунок експорту досить ускладнено).

5. Зменшення безробіття і втрата фахівців. Вслід стабілізації ситуації на окремих територіях та після зменшення небезпек щодо відновлення чи поширення бойових дій варто запровадити загальнодоступні програми по працевлаштуванні безробітних, котрі не спромоглися знайти роботу після її

втрати. Це дасть змогу не допустити вкрай негативні соціальними наслідки, такі як збільшення злочинності, нелегальна міграція, всеосяжна депопуляція територій (міст, сіл тощо), що найбільше постраждали через військові дії.

Проте, варто врахувати практичну спробу у запуску програм щодо створення 500 тис. тимчасових робочих місць, що була ініційована урядом під час пандемії коронавірусу, втім так і не було досягнуто заявленої мети.

Сьогодні, після часткового знищення галузі металургії, агропромисловий комплекс може стати вагомим драйвером економіки загалом та зайнятості зокрема. Проте не варто зосереджувати увагу виключно на малому фермерстві чи невеликих господарствах. Важливо, щоб кожна із груп агровиробників отримала відповідні стимули:

- ✓ проведення розмінування сільськогосподарських земель (за рахунок коштів міжнародної допомоги);
- ✓ налагодити реалізацію держпрограми щодо меліорації земель (за рахунок довгострокових кредитів від західних партнерів);
- ✓ забезпечити у повній мірі реєстрацію земель усіх форм власності в Державному земельному кадастрі, що сприятиме підвищенню прозорості ринку, зменшенню обсягів неформального обробітку, впровадити ефективний моніторинг по використанню земель за допомогою відповідних супутникових технологій;
- ✓ здійснити аналіз збутового ланцюга поставок в агропромисловому комплексі для дослідження «вузьких місць» розвитку, крім того основних причин тінізації сектору;
- ✓ стимулювання великих агрокомпаній до інвестиційної діяльності у розвиток тваринницького сектора АПК та переробку агропродукції напрямом надання податкових пільг, державної підтримки тощо;
- ✓ перепрофілювати програм «доступних кредитів» й державних гарантій по кредитах у аграрному секторі на стимулювання інноваційно-технічного переоснащення виробництва, розвитку переробної галузі;

- ✓ закінчити синхронізацію регуляторного поля в галузі АПК із засадами Євросоюзу, зокрема у напрямку застосовування ГМО;
- ✓ забезпечити систему сертифікації продукції з відповідними стандартами ЄС за сприяння європейських кредитних інституцій, крім цього створити програму з допомоги підприємствам тваринницької галузі у адаптивному процесі згідно європейських технічних, санітарних, фітосанітарних норм регулювання;
- ✓ забезпечити дієві механізми ефективного просування експорту продукції із високою доданою вартістю, приміром, у м'ясо-молочній галузі, продукції малих та середніх агропідприємств, а також виробників нішевих культур;
- ✓ оптимізувати ведення фермерського господарства, впровадити діючі програми для заохочення сільськогосподарських виробників малого бізнесу до легалізації роботи, забезпечити програми підтримки розвитку пріоритетних галузей АПК;
- ✓ забезпечити істотне зростання квот безмитного експорту агропродукції до країн Євросоюзу в частині перегляду Угоди про асоціацію (торгівля товарами), що було розпочато у 2021 році;
- ✓ надати можливість продажу земель комунальної й державної власності фізичним особам-нерезидентам, а також підійняти ліміт на придбання земельних ділянок фізичними особами для ведення фермерського чи домашнього господарства до 200 га;
- ✓ здійснити приватизацію сільськогосподарських земель підприємств й установ державної форми власності, управління якими наразі неефективне, або ж передати дані землі на орендній основі малим та середнім товаровиробникам;
- ✓ легалізувати вирощування підприємствам маріхуани для лікарських цілей;
- ✓ розширити діючі програми щодо підтримки розвитку інфраструктури «опорних» територій у сільській місцевості.

Післявоєнна зовнішня політика України повинна будуватися на зміні підходів та конструктивно новому геополітичному векторі.

Військові дії в Україні продемонстрували недоліки й слабкі місця у зовнішній політиці України за останні 30 років. Серед основних варто виділити наступні:

– Війна без союзників. Наша країна практично опинилася у ситуації тотального загарбання без підтримки військово-політичних союзників. На початку війни Україна сам на сам боролася із РФ;

– Слабкість у інформаційному наративі Україною. У країнах колективного Заходу сприяння України ґрунтується фактично на засудженні військовий дій та морально-етичній перевазі України, а також симпатіях населення у війні. Діяльність світових держав на більш глибинному рівні із різними прошарками населення (лібералами, консерваторами тощо) є значно низькою. У незахідних країнах наша держава, по факту, не має єдиної інформаційної політики, відтак там домінують проросійське сприйняття обставин.

– Неможливість контролювати дипломатичний фронт. Ситуація в Україні показала, що країна практично залежна від зовнішньої кон'юнктури, за виключенням військової ситуації. Україна не набула повноправності у міжнародній політиці.

– Провал західноєвропейського вектору. Всі спроби швидкої інтеграції у західноєвропейські інститути і до і після 2014 року були не ефективними і не мали результату як у внутрішній модернізації країни, так і в підготовці до війни з РФ.

– Неєфективна система МЗС. Слабкість інформаційного, комунікаційного та аналітичного супроводу взаємовідносин державного апарату з іншими державами, відсутність цілих регіонально-територіальних напрямків спеціалізації, вкрай низька кількість кадрів, котрі готові працювати із багатоманітними аудиторіями, відсутність неподільної роботи держпредставництв, недостатність у залученні МЗС щодо ухвалення рішень.

Післявоєнні завдання України щодо зовнішньої політики варто розділити на два напрями – першочергові короткотермінові завдання, що необхідно буде забезпечити одразу, та довгострокові завдання, які пов'язані із переосмисленням базису зовнішньополітичної діяльності й ухвалення новітньої Концепції зовнішньої політики.

До короткотермінових та нагайних завдань, що постануть після війни, можна віднести:

1. Домовленості стосовно гарантій безпеки та нейтрального статусу.
2. Судове переслідування РФ й притягнення всіх до відповідальності винних у військових діях.
3. Пошук та залучення необхідних ресурсів для відбудови українських територій.
4. Адаптація санкційної політики.
5. Забезпечення взаємозв'язку з закордонними діаспорами, а також повернення українців з-за кордону.

Що стосується стратегічної перспективи на середньо- та довгостроковий період Україні варто сконцентруватися на якісно новому підході до зовнішньополітичного мислення. Це в свою чергу, потребуватиме створення нового концептуального підходу до зовнішньої політики. Цей підхід базуватиметься на таких принципах:

1. Принцип свободи.

За роки незалежності українська зовнішня політика здебільше була представлена різносторонньо: для України РФ та Захід лишалися двома основними гравцями політичних напрямів, третього напрямку не намагався реалізувати. Відповідно, відносини із третіми країнами залишалися не розкритими.

Сприйняття про «блоковий» характер. Зовнішня політика в Україні розділювалась між «російським блоком» (Євразійський й Митний союзи), а також «західним блоком» (ЄС й НАТО). У зв'язку з цим політика нагадувала «маятник» по між двома різносторонніми поглядами, розколюючи суспільство.

У майбутньому, Україні доцільно спиратись у питаннях зовнішньої політики на принцип «свободи» – здатність мислити незалежно, приймати рішення самостійно, усвідомлюючи свою самостійність та свободу тощо. Це дасть змогу оптимізації зовнішньополітичних ресурсів, виставлення пріоритетів щодо співпраці з країнами, означити критерії оцінки успішності міжнародної політики, крім того визначати, як взаємозалежність із іншими країнами (територіями, регіонами) є критичною чи не критичною з точки зору державних інтересів.

Свобода, до якої має прагнути країна, можна розподілити за певними категоріями та визначити реальні критерії успішності, за якими зможе працювати уся система держорганів:

- 1) політична свобода;
 - 2) економічна свобода;
 - 3) енергетична свобода;
 - 4) військова свобода;
 - 5) інформаційна свобода.
2. Принцип прагматизму.

В Україна зачасту приймалися рішення, нехтуючи прагматичністю державних інтересів, а в більшості випадків із ситуативної політичної вигоди. Щоб це виправити, Україні потрібно поставити приймання державних інтересів вище, а ніж приватні та політичні, що й визначатиме прагматизм у напрямі зовнішньої політики.

Прагматизм – не тотожність цинізму. Проте це не є ознакою, що Україна повинна торгувати власними інтересами, територіями або ж людьми, бути агресивною державою чи вводити в оману партнерів.

Цей принцип дозволить звільнитися від нав'язаних ззовні бачень чи обмежень на співробітництво з певними країнами. Зокрема, принцип прагматизму дозволяє Україні вільно й без побоювань розглядати співробітництво з країнами, такими як Китай, Пакистан, Індія, Ефіопія, В'єтнам, тощо, незалежно від зовнішнього бачення.

Даний підхід вирішить головний недолік української зовнішньої політики: нездатність окреслювати чіткі цілі та неможливість мати власну мету на міжнародній арені загалом.

3. Принцип інтеграції.

За даним принципом мова не йде про інтеграцію нашої держави у різноманітні інституції чи структури. Він стосується інформаційно-аналітичної інтеграції країни до світового порядку, коли Україна бере участь у формуванні, корегуванні чи спрямуванні міжнародного забезпечення замість того, щоб бути звичайним спостерігачем та очікувати на рішення із зовнішнього світу.

Інтеграція – це осмислена діяльність про-активної участі України у широкоформатних, глобальних дискусіях, приміром стосовно кліматичних змін, роботизації, боротьби із міжнародною торгівлею людьми тощо.

4. Принцип мобільності.

Беручи до уваги глобальні тенденції, світова система поступово змінюється. Військові дії в Україні прискорили перехідний процес системи до нових відносин між КНР та США, де будуть формуватися ситуативні й гнучкі регіональні альянси, що зосереджуватимуться на досягненні визначених задач, взаємовигідних для цих сторін.

Україна повинна робити акцент на мобільну, гнучку та адаптивну зовнішню політику, а не керуватися одними ідеями протягом багатьох років. Постійний рух, систематичний перегляд тактичних та оперативних цілей, постійний моніторинг світових тенденцій повинні бути пріоритетом під час забезпечення зовнішньополітичної діяльності.

Важливо, щоб Україна була мобільною у формулюванні власних партнерів. Такі відносини мають бути чітко виокремлені по вирішенню конкретних точкових задач, але не на вирішення комплексу питань. Так, співпраця з Туреччиною – це відносини у сфері новітньої авіації та БПЛА, а співпраця із Єгиптом може посилити роль України як приміром, продовольчого хабу для Близького Сходу й Африки.

Важливим кроком у розбудові України після війни з РФ є залучення інвестицій.

За останні передвоєнні роки в даному напрямку було зроблено кілька важливих завдань (створення «Офісу інвестицій», а також запровадження преференцій для реалізації вагомих інвестиційних проєктів, прийнято законодавчі акти щодо розвитку індустріальних парків), однак вони так й не були реалізовані в достатній мірі. Серед основних причин були довгі і забюрократизовані процедури щодо прийняття рішень, безпекова ситуація, ковід. Іноземні компанії, які працювали в Україні, вказували, що основна перешкода для інвестицій була нереформована судова система. За умов післявоєнного відновлення дана проблема вимагатиме швидких й значно рішучих рішень.

Крім того, необхідно максимально полегшити державне регулювання й знизити можливості втручання в діяльність бізнес-структур контролюючих органів, розглянувши перспективність мінімізації державного контролю у певні сфери (приміром, перевірок пожежної інспекції) з обов'язковим страхуванням відповідальності бізнесу. Одночасно потрібно зберегти баланс із необхідністю дотримання європейських та міжнародних стандартів у сферах впливу приміром, на довкілля, екологічність тощо.

Одним із невідкладних завдань для встановлення добровідносин із світовими інвесторами після закінчення військових дій в Україні повинні стати приклади залучення «топ-інвесторів» (зокрема, відомі публічні компанії, які реалізуватимуть промислові проєкти).

Крім наданих виняткових умов для важливих інвесторів, варто обговорити перспективність надання країнами-партнерами додаткової підтримки Україні напрямом стимулювання та заохочення своїх компаній до створення на українській території виробничих потужностей (страхування, кредитування тощо). Поряд із забезпеченням проєкту мультидонорського фонду щодо відбудови України. Даний формат участі урядів-країн можуть реалізувати

швидше й більш охоче, позаяк він передбачатиме підтримку також власного виробника.

Водночас варто передати більше повноважень на супровід менших інвестиційних проєктів саме місцевій владі, котра може діяти точніше та ефективніше, адже безпосередньо отримуватиме вигоду від створення новітніх робочих місць й розвитку громад. Окрім того, регіони зможуть бути конкурентоздатними у питаннях залучення інвесторів. Це дасть змогу інвесторам діяти та більш ефективніше використовувати кошти для залучення інвестицій у регіони, що потребуватимуть їх більше, а ніж інші.

РОЗДІЛ 4 ОХОРОНА ПРАЦІ ТА ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

4.1. Правові аспекти охорони праці в Україні

Українське законодавство щодо охорони праці є цілісною та нероздільною системою взаємопов'язаних нормативно-правових актів, які чітко регулюють взаємовідносини двох і більше сторін в галузі здійснення державної політики у організаційно-правових, соціальних, техніко-економічних та лікувально-профілактичних заходів й способів, що цілеспрямовані на збереження та зміцнення здоров'я і працездатності працюючих осіб в процесі праці.

Актуальні питання охорони праці в нашій державі регулюються Законом «Про охорону праці», також Кодексом законів щодо праці в Україні, Законом України «Про загальнообов'язкове й державне соціальне страхування від різного виду нещасного випадку в галузі на виробництві й професійної недуги, що відповідно спричинили втрату працездатності», крім того низкою постанов Кабінету Міністрів в Україні.

Одним із важливих нормативно-правових актів й про охорону праці є Закон «Про охорону праці». Він визначає основні положення реалізації конституційного права всіх громадян країни на охорону власного життя й здоров'я в ході здійснюваної трудової діяльності, відповідно регулює за участю належних всіх державних органів взаємозв'язки поміж власником підприємства, установи чи організації незалежно від будь-яких форм власності й видів здійснюваної ними діяльності та робітником із проблем безпеки, питань гігієни праці, а також виробничої сфери і встановлює цілу процедуру щодо організації охорони праці в державі.

Закон передбачено чіткі та непохитні пріоритети життя й здоров'я працівників у взаємовідношенні до наслідків виробничої діяльності організації, тобто всі мають дотримуватись правил нормативно-правових директив про охорону праці, відповідно, щоб кожен працівник під час здійснення діяльності у виробничому циклі не отримав різного роду травм, зниження рівня стану

здоров'я, будь-яких професійних недугів або скорочення власної працездатності, і тільки вслід має звертати увага на самі результати виробничо-господарської діяльності конкретного підприємства.

Роботодавець зобов'язаний, укладаючи трудовий договір, повідомити особу, яка в нього працює, під розписку стосовно питань праці та про присутність у його робочому місці загрозливих й шкідливих виробничих процесів, які ще не ліквідовано, можливі результати їх прояву на стан здоров'я та про можливість робітника на пільги й компенсації за працю у надзвичайних умовах, опираючись на законодавство і колективний договір.

Робітнику не може бути запропонована робота, що за висновком лікарів заборонена за станом здоров'я. Стосовно здійснення певних видів робіт підвищеної загрози і тих, що вимагають фахового добору, допускаються працівники при присутності експертного висновку стану психофізіології.

Певні умови праці щодо робочого посту й безпека стосовно технологічних процесів, а також машин і механізмів, різних устаткувань й інших способів виготовлення, відповідний стан засобів колективного і в тому числі індивідуального захисту, які використовуються робітником, і, крім того, санітарно-побутові обставини повинні бути відповідними щодо вимог законодавства.

При виникненні виробничої ситуації, яка загрожує життю чи здоров'ю робітника або для осіб, що знаходяться поруч, або для виробничого оточення чи довкілля, робітник може відмовитися від даної роботи. Він повинен відразу розповісти про дану ситуацію своєму керівнику або роботодавцю.

За певний час із виникнення цих причин, що постали не з провини робітника, середня заробітна плата зберігається.

Працівник може розірвати трудову угоду за своїм бажанням, за умов не виконання роботодавцем законодавства стосовно охорони праці, не дотримується умов, які є в колективному договорі. У такому випадку робітникові оплачується вихідна підтримка у розмірі, яка є передбачена колективним договором, але вона повинна бути не меншою, ніж тримісячний заробіток.

Робітник, що за своїм здоров'ям, спираючись на медичне заключення, потребує виконання легшої праці, отже роботодавець зобов'язаний перевести із його згоди на дану роботу на час, що є зазначений у медичному заключенні, і у випадку потреби зробити скорочений робочий день й зробити проведення навчання робітника із набуття іншого фаху відповідно до встановленого законодавства.

Під час припинення експлуатації виробництва і цеху, а також дільниці, ізолюваного підприємства або ж обладнання органом державної опіки за охороною урядової праці, або службою охорони праці робітник не втрачає місце праці, а також отримує середню заробітну плату.

Ступінь розвитку техніки на даний час не може покрити виробництва у всіх моментах і всім робітникам відповідних умов праці, які б усували дію не корисних факторів на їх стан здоров'я.

Саме через це законодавець передбачає певні види пільг й компенсації своїм робітникам, які є зайнятими на роботах із шкідливими для здоров'я умовами праці.

Отже, ці робітники безкоштовно отримують лікувально-профілактичним харчування, молоко або ж продуктами, які є рівноцінними, газованою і солоною водою, і, крім того, вони можуть отримувати на оплачувані паузи санітарно-оздоровчого функції, зменшення кількості робочого часу і додаткову відпустку, що буде оплачена, а також пільгову пенсію, плату за працю у збільшеному розмірі.

У випадку роз'їзного виду роботи робітникові видається грошова компенсація, щоб придбати лікувально-профілактичного харчування, молоко або ж рівноцінні харчові продукти на тих умовах, які є передбаченими згідно за колективним договором.

Роботодавець може встановити згідно з колективним договором (угодою або трудовим договором) за свої власні кошти працівникові певні види пільг і компенсацій, що є не передбаченими законодавством.

Протягом терміну дії трудового договору, що був укладений працівником, роботодавець змушений не пізніше ніж за 2 місяці у письмовій формі повідомити робітника стосовно корекції виробничих умов та змінення розмірів пільг й компенсацій, із, звичайно, урахуванням тих, що можуть надаватися йому додатково.

На діяльностях із некорисними й загрозовими для життя умовами праці, і, крім того, роботах, які є пов'язаними із забрудненням навколишнього середовища або обставинами з несприятливими метеорологічними, робітникам надається безкоштовно за даними встановленими нормами спеціалізований одяг і спеціальне взуття, а також інші засоби для індивідуального захисту, у тому числі й мийні та засоби, які є знешкоджувальними. Працівники мусять бути забезпечені вище сказаними засобами, які є залученими навіть до разових робіт, які є також пов'язані із усуненням наслідків катастроф, стихійних бід тощо, які є не зазначеними у трудовому договорі.

Роботодавець повинен представити за свій власний рахунок придбання, і комплектування, а також видачу й утримання різних засобів для індивідуального захисту згідно з нормативно-правовими актами із охорони праці й колективного договору.

У випадку завчасного зношення даних засобів, але не через провину робітника, роботодавець повинен змінити їх за свій власний рахунок. У випадку купівлі робітником спеціального одягу, а також інших засобів для індивідуального захисту, і, крім того, мийних та засобів для знешкодження засобів за свої власні витрати роботодавець повинен відшкодувати усі затрати на тих умовах, які є передбаченими у колективному договорі.

Відповідно до колективного договору людина, що наймає на роботу, має змогу додатково, тобто понад задані норми, видавати робітникові деякі засоби для індивідуального захисту, у разі того, що дійсні умови праці даного робітника потребують їх використання.

Компенсацію завданої шкоди, яка є заподіяна робітникові через пошкодження його власного здоров'я або у випадку смерті робітника,

виконується Фондом із соціального страхування стосовно різних нещасних випадків згідно із Законом України на "Про загальнообов'язкове і також державне соціальне страхування від будь-яких нещасних випадків на підприємстві та професійної хвороби, які спричинили робітнику втрату здатності до роботи".

Людина, яка надає роботу іншим особам, має змогу за рахунок своїх особистих рахунків здійснювати потерпілим, а також членам їх сімей, ще додаткові виплати згідно із колективним або трудовим договором.

За робітниками, що позбулися працездатності через нещасний випадок на підприємстві або фахову хворобу, зберігаються місце праці (посада), а також середня зарплата на весь час аж до поновлення правцевої можливості або до чіткого встановлення непорушної і неможливої втрати фахової працездатності. У випадку не змоги здійснення потерпілим останньої діяльності проводяться навчання, а також і перекваліфікація, і, крім того, повне працевлаштування, яке є відповідним до всіх медичних рекомендацій.

Період під час якого працівник перебуває на інвалідності через нещасний випадок на підприємстві або через професійну недугу відноситься до стажу праці для призначення певної встановленої пенсії за віком, і, крім того, до стажу праці із некорисними умовами, який надає змогу на призначення певної пенсії на пільгових обставинах, а також у пільгових розмірах.

Використовування роботи жінок на певних видах важких робіт і на роботах із некорисними або небезпечними обставинами праці, або на деяких підземних роботах, але крім певних підземних робіт (тобто нефізичних робіт або тих робіт, які є пов'язані із санітарним або побутовим обслуговуванням), є забороненим.

Забороняється залучення жінок до підіймання й переміщення речей, вага яких перевищує певні встановлені для них норми, згідно з переліком важких робіт і робіт із некорисними й небезпечними обставинами роботи, а також припустимих норм піднімання й переміщення певний важких предметів, які є затвердженими спеціалізованим уповноваженим центральним органом дійсної виконавчої влади у сфері охорони здоров'я.

Питання стосовно роботи вагітних жінок й тих жінок, що мають і виховують неповнолітню дитину, врегульовується Кодексом законів України, що містить у собі спеціальну частину „Праця жінок”.

Жінки, які мають дітей і їхній вік не більше від трьох до чотирнадцяти років або дітей-інвалідів, які не можуть бути залученими до певних надурочних праць або ж бути направленими у відрядження без їхньої безпосередньої згоди.

Жінкам, які є вагітними, згідно із медичним висновком знижуються норми виробітку, а також норми сервісу або ці особи можуть бути переведеними на якусь іншу роботу, що є значно легшою і також виключає вплив деяких несприятливих виробничих чинників, зі збереженням їхнього середньої заробітної плати за місцем попередньої роботи.

Жінки, що мають дітей вік яких до трьох років, у разі не змоги виконання даної останньої роботи можуть бути переведені на іншу працю зі збереженням середньої заробітної плати за попередньою роботою до повного досягнення її дитиною віку, який складає три роки.

Також є недопустимим залучення осіб, які є неповнолітніми до праці на усіх видах важких робіт і на роботах із некорисними або ж ризикованими умовами праці, і на підземних роботах, а також до нічних, і певних надурочних робіт й робіт у дні, які є вихідними, а також й до піднімання й переміщення певних речей, вага яких є перевищена за встановлені для осіб норм, згідно із переліком стосовно важких робіт і робіт із некорисними й загрозливими умовами роботи, крім того, норм підіймання й переміщення деяких видів важких речей, які є затвердженими певними спеціально уповноваженими центральними органами України із виконавчої влади у сфері охорони здоров'я.

Неповнолітні особи мають змогу бути прийнятими на роботу лише після їхнього останнього медичного огляду.

Прийом на роботу осіб, які є молодшими за шістнадцять років, не допускається.

Є забороненим залучення робітників, які є молодшими за віком вісімнадцяти років до нічних, а також надурочних робіт й робіт у дні, які є вихідними.

Для неповнолітніх осіб є допустимою скорочена тривалість робочого часу:

- для робітників віком від 16 до 18 років - становить 36 годин на тиждень,
- для осіб, вік яких від 15 до 16 років (тобто учнів у яких вік від 14 до 15 років, і які працюють під час канікул) - становить 24 години на тиждень.

Неповнолітнім особам є надана можливість стосовно щорічної основної відпустки, тривалість якої 31 календарний день.

Фірми, що використовують роботу інвалідів, повинні створити для них певні умови праці із урахуванням усіх рекомендацій із медико-соціальної експертної комісії та особистих програм стосовно реабілітації, а також вживати деяких додаткових заходів безпеки роботи, що відповідають усім особливостям цієї групи робітників.

У деяких випадках, які є передбачені законодавством, людина, що надає роботу, зобов'язана організувати навчання чи перекваліфікацію і місце працевлаштування інвалідів згідно із медичними рекомендаціями.

Притягнення інвалідів до робіт, які є надурочними, і робіт у нічний період часу не є допустимими.

На особу, яка надає роботу, є покладене зобов'язання організувати розслідування й вести список усіх нещасних випадків, а також професійних захворювань та аварій.

Усі робітники відповідно до закону підлягають загальнообов'язковому державному та соціальному страхуванню від усіх видів нещасних випадків на підприємстві та фахової хвороби, що спричинили втрату працездатності особи.

Робітники не несуть жодних витрат на всі види страхування від будь-яких нещасних випадків.

Фірма, яка протягом календарного року мала накладений штраф за певне порушення законодавства України стосовно охорони праці, може втратити своє право на знижку страхового тарифу.

У випадку постійних порушень нормативних актів охорони праці, через що зростає ризик отримання нещасних випадків і також фахових хвороб, фірма за рішенням спеціального робочого органу із виконавчої дирекції Фонду про соціальне страхування від фатальних випадків на підставі певного подання страхового експерта, який може обслуговувати цю фірму, має змогу бути віднесеним до більш високого ступеню фахової загрози виробництва.

У випадку порушення законодавства стосовно охорони праці юридичної та фізичної особи, що може використовувати найману працю, можуть притягатися органами спеціальної державної опіки за охороною праці до сплати певного встановленого штрафу.

У випадку порушення законів та будь-яких інших нормативно-правових актів стосовно охорони праці, створення певних видів завад у роботі посадових осіб органів із державного нагляду за охороною праці, і, крім того, представників певних профспілок, або їх організацій та різних об'єднань, усі винні особи точно притягаються до дисциплінарної, а також адміністративної і матеріальної, кримінальної відповідальності згідно зі законами України.

4.2. Охорона праці в Україні: основні проблеми

Охорона праці – це досить важко проблема, яка є складною і багатогранною. Сьогодні наука досить чітко підкреслює багатогранність феномену охорони роботи, що сприймається в той самий час як і соціальне, так і економічне явище, що є важливим для забезпечення гармонійного розвитку будь-якого працівника, а також і процвітання суспільства і держави. Але, на жаль, сьогоднішній ступінь науково-технічного піднесення і соціально-економічні орієнтири суспільства не можуть створити усі сприятливі умови для повного забезпечення добробуту кожної людини, а також збереження її здоров'я. Перш за все, ця проблема може гостро поставати на промислових підприємствах, де зазвичай зберігається старий матеріально-технічний склад виробництва при незадовільних розмірах фінансування заходів стосовно охорони праці. Усе це призводить до досить високого рівня травматизму і зазвичай до збільшення витрат фірми та держави

на різні виплати й компенсації усім потерпілим. Тому необхідним є покращення системи охорони праці як достатньо важливого чинника підвищення ефективності виготовлення через детальне дослідження всіх економічних й соціальних аспектів.

В Україні останнім часом спостерігається різке зменшення ступеню загального травматизму, але, якщо порівнювати із високо розвиненими країнами світу, він залишається надто великим. Економіка України через різні аварії, а також травми чи фахові хвороби щороку втрачає близько 1 млрд грн., і при цьому на підприємстві може травмуватися понад 23-25 тис. осіб, в тому числі близько 1200-1300 смертельно; також понад 7 тис. робітників можуть отримати фахові захворювання; крім того, втрати робочого часу через з тимчасову втратою можливості до праці, які є пов'язані із виробничим травматизмом, можуть досягати мільйонів днів. Через достатньо високий рівень на травматизму із фатальними наслідками є часто спостерігається в агропромисловому комплексі, а також вугільній чорній промисловості, і будівництві й транспорті. Слід зазначити те, що достатньо високий рівень травматизму зі фатальними наслідками у високій соціально-культурній галузі й торгівлі, який часто досягає великого стану травматизму на різному будівництві й транспорті. Зазвичай особливо неспокій може викликати стан нашої охорони праці на усіх малих фірмах, де також ступінь травматизму є значно вищий, ніж будь-де на інших фірмах других секторів економіки [3].

Законодавство України стосовно охорони праці може встановити лише єдині і незмінні вимоги до будь-яких роботодавців усіх ступенів стосовно створення безпечних і належних умов праці. Хоча, як можна побачити, у реальному житті дані вимоги, на жаль, через певні умови не виконуються, передусім на тих підприємствах, які є малим або середнім бізнесом. Давлення, яке зумовлене високим рівнем конкуренції, змушує усіх осіб, які надають роботу, вміти економити витрати на всі охороні праці й роздивлятися певні запобіжні заходи щодо травматизму й охорони здоров'я робітників як нова і додаткова перешкода на шляху зменшення собівартості продукції і зростання доходу [5].

Брак економічного інтересу багатьох суб'єктів господарювання стосовно виробництва деяких безпечних й некорисних обставин роботи може уповільнити здійснення заходів стосовно виробництва незагрозливих обставин роботи. Основною ознакою сучасності є те, що більшість фірм та деяких установ, а також нові особи, які надають роботу, можуть вміло командувати і витратити певні фінанси, хоча не завжди із потрібною увагою відносяться до тих проблем, які є пов'язані із безпекою нашої трудової роботи. Компанія роботи, у якій ігноруються обставини безпеки й гігієни роботи, взагалі підриває всю економічну ефективність фірми, а також і установи, різноманітні організації, і їх конкурентоспроможність ніяк не може бути дійсно основою для будь-якої стратегії постійного піднесення [5; 7]. Керування охороною роботи в обставинах торгівельної економіки має змогу самостійно вирішувати деякі соціальні й певні економічні задачі як на урядовому рівні, так і в гранях просто окремого предмета господарювання.

Суспільна сутність охорони роботи може полягати у тому, що сприяння збільшенню ефективності громадського виготовлення шляхом суцільного вдосконалення й покращення умов роботи, а також збільшення її безпеки, зменшення виробничого травматизму й хворобливості [6]. Через це суспільна сутність охорони роботи може показуватися в трьох головних показниках: збільшенні продуктивності роботи через зростання фундації робочого часу за власний рахунок зменшення внутрішньо змінних затримок; а також і скорочення цілодобових збитків буденного часу; і, крім того, збереження трудових запасів й збільшення фахової активності робітників через покращення стану їхнього здоров'я; покращення фахового ступеня; а також зростання загального національного продукту через те, що рахунок покращення згадуваних вище показників та їх компонентів [6; 8].

Охорона роботи може відігравати важливу роль через соціальний фактор, через те, що якими б важливими не були виробничі наслідки, вони не завжди можуть відшкодувати особі її втраченого здоров'я, тим більше, і її власного життя. Тому що це надається нам лише раз. Потрібно пам'ятати те, що через

нещасливі випадки та різні інциденти можуть загинути на виготовленні не тільки прості робітники й службовці, хоча на підготовлення яких країна витратила досить великі і вагомі засоби, а й перш за все люди – це годувальники сімей, а також і батьки своїх дорогих дітей. А також крім соціального аспекту, охорона праці звісно має вагомий економічний зміст – це й також велика продуктивність роботи, і, крім того, звісно зменшення усіх витрат на плату за непрацездатності, відшкодування за значні, важкі й некорисні умови роботи й також усі цьому подібне. За підрахунками Німецької ради бізнесменів підсумки фатальних випадків обходяться в 10 разів більше, ніж звичайні затрати на заходи й способи стосовно їхнього застереження. У нашій державі, Україні, враховуючи незначні затрати на заходи стосовно охорони роботи, хоча ця відмінність є ще більша. Спеціалісти із Міжнародної організації роботи також вираховували, що економічні кошти, які є пов'язаними із фатальними випадками, складають лише 1% світового із всього загального національного продукту. На дані способи приблизно можна мати змогу покрити харчування упродовж року приблизно 75 млн осіб [7]. Хоча наші львівські науковці, такі як Г. Г. Гогіташвілі та З. М. Яремко, визначаються, що економічна сутність охорони роботи відзначається ефективністю заходів стосовно покращення обставин й збільшення безпеки роботи та є економічним виливом нашої соціальної сутності охорони роботи. Через це економічний зміст охорони роботи може оцінюватися наслідками, що можуть отримуватися при великій переміні деяких соціальних знаків за рахунок того, що впроваджується заходи стосовно покращення обставин роботи [1; 8]. Економічний зміст охорони роботи П. О. Ізуїта розглядає лише через певну призму збільшення продуктивності роботи, зростання фундації робочого часу, а також зменшення коштів на компенсацію шкоди, яка була завдана життю і здоров'ю робітника через нещасний випадок на підприємстві або фаховою хворобою [5].

Питання охорони роботи є досить складним і в той самий час відповідальним. Оскільки за ним стоять життя і здоров'я людей. Світовий досвід зазначає, що безпечність роботи є однією із основних гарантій стабільності,

добротності й ефективності усіх виробництв. Крім того, брак трагічних випадків відбивається на фаховій активності працюючих, а також на внутрішньому рівні клімату в персоналові, тому й на ефективності і про збільшення роботи, що зменшує кошти на преференції й відшкодування за певну роботу в некорисних й ризикованих для вашого здоров'я умовах. Головними мотивами такого досить невеликого ступеня товариства охорони роботи у нашій країні є: великий незначний ступінь фаху, а також виробничої культури і, крім того, технологічної дисципліни; а також спрацьованість зразків підприємства; і повний брак серед ефективного галузевого і регіонального керування охороною роботи; брак великих інвестицій в підприємство і охорону роботи; ну і також неблагопристойне фінансування особами, що надають роботу, заходів стосовно охорони праці; повний брак підготовки професіоналів із охорони праці, а також недостатній ступінь збільшення фаху і пере підготування даних кадрів із проблем стосовно охорони праці; затяжне недофінансування усіх національних, а також галузевих і регіональних платформ покращення безпеки громадян, їхньої особистої гігієни праці і виробничої сфери; а також брак на виробництві сформованого і чіткого товариства стосовно охорони праці; і брак розробленої урядової політики у сфері охорони роботи й стимулюючого ладу стосовно безпечної роботи; брак забезпечення усіх нормативно-правовими актами із охорони роботи; а також нетверезе мислення й відношення до всіх питань про безпеку членів трудового й виробничо-технологічних ходів по вертикалі керівництва й здійснення. Відповідно до цього в сучасних умовах є певна система керування охороною роботи, яка має ґрунтуватися не лише на заходах зі сторони нашої держави, а й на інтересах деяких суб'єктів трудових правовідносин в зберіганні відповідного фізіологічного стану робітника, який тісно пов'язаний із економічним й соціальним благом особи, яка надає роботу.

4.3. Трудові норми міжнародної організації праці

Міжнародна організація праці – це організація, яка є спеціалізованою установою Ліги Націй, на сьогодні Організації Об'єднаних націй. Заснована урядами різних держав для допомоги та сприяння міжнародного співробітництва в питаннях забезпечення миру у світі, а також скорочення соціальної несправедливості за допомогою покращання умов праці.

Основна мета, ключові напрямки, специфіка та завдання МОП проголошені у статтях Статуті. Сама діяльність МОП здійснюється на основі трибічної місії працівників, працедавців та урядів країн – трипартізма.

Дана організація розробила такі основні критерії для міжнародного суспільства, як наприклад, восьмигодинний робочий день, а також захист материнства, розробила норми законодавства, які забороняють використання дитячої праці, а також цілий ряд заходів, які сприяють безпеці та комфорту на робочих місцях й нормальним та адекватним трудовим стосункам на робочих місцях. МОП вважається міжнародним інституційним фундаментом, який дає право розглядати дані питання й знаходити відповідні рішення, що сприятимуть покращанню умов роботи у всьому світі.

На сьогодні виділено такі основні завдання МОП:

- чітка розробка міжнародної політики й відповідних програм, що направлені на основне вирішення соціально-трудова проблематик;
- належне створення й відповідне прийняття міжнародних трудових норм у вигляді Конвенцій чи Рекомендацій в чітких цілях здійснення відповідної політики;
- основна допомога країнам-учасницям щодо вирішення соціально-трудова питань, або по-іншому, технічна співпраця;
- відповідний захист прав кожної людини (це право на працю, право на об'єднання, право на захист від примусової праці, право від дискримінації і т. п.);
- постійна боротьба із бідністю за покращання життєвого рівня робітників, піднесення соціального забезпечення;

- опрацювання програм щодо поліпшення умов праці й виробничого середовища, умов техніки безпеки та гігієни праці, постійна охорона й відновлення довкілля;

- підтримка асоціаціям трудящих та підприємців у їх основній роботі разом із урядовими органами щодо регулювання соціально-трудова взаємовідносин;

- опрацювання основних заходів щодо захисту найбільш уразливих груп кадрів: жінок, молоді, людей із вадами, літніх людей, мігрантів. Всі перераховані завдання були та є визначальними у своїй діяльності МОП.

Щодо пріоритетів діяльності, то у програмах МОП за останні роки ці пріоритети виокремились і складають:

- сприяння у процесі демократизації;
- боротьба з бідністю при збільшенні зайнятості кадрів;
- охорона трудових й цивільних прав трудівників у всіх формах.

У ході власної діяльності МОП здійснює своє функціонування щодо регулювання соціально-трудова стосунків. Також організація готує міжнародні трудові засади, що націлені на покращання умов праці й життя населення, підняття перспектив зайнятості та підтримки основних прав всіх людей, вдосконалення фронтальної й професійної освіти.

Міжнародні трудові засади передбачають:

- вагомі права людини, що діють у сфері праці (самостійність організації, руйнування вимушеної праці, рівноправність всіх можливостей);
- підтримка зайнятості всіх робітників;
- покращання умов праці й господарського середовища;
- ревізування праці й трудових взаємовідносин;
- соціальне забезпечення робітників;
- особливості роботи в окремих сферах.

Також МОП здійснює та встановлює міжнародні трудові норми за своїми конвенціями й рекомендаціями. Ці конвенції та рекомендації є двох видів у вигляді міжнародно-правових актів, також вони розрізняються по власному юридичному характері. Конвенції – це особливі міжнародно-правові договори,

які закріплюють для всіх держав-членів певні зобов'язання у відповідності до юридичного характеру, щоб відповідно їх ратифікували. А от рекомендації призначені тільки для відповідного створення певних орієнтирів при опрацьовуванні державами-членами даної організації своєї політики в тій чи іншій сфері трудових взаємовідносин, а також національного законодавства й практичних заходів.

4.4. Міжнародні організації праці в сфері охорони праці

Для врегулювання питань охорони праці функціонують більше, ніж дві тисячі підзаконних нормативно-правових документів. Усі ці норми утворюють неподільне правове поле щодо охорони праці в нашій державі загалом, а також в окремих галузях.

В питаннях охорони праці працюють такі організації, як:

1. Організація Об'єднаних Націй (ООН) – це є міжнародна організація, яка була заснована у червні 1945 у Сан-Франциско на основі діючої Хартії Об'єднаних Націй. Визначальною метою діяльності організації є підтримання й зміцнення спокою та інтернаціональної безпеки, а також постійний розвиток у сфері співробітництва між всіма державами світу.

В структуру ООН входять п'ять основних органів: Генеральної Асамблеї ООН, Ради Безпеки ООН, також Економічної і Соціальної Ради (ЕКОСОП) ООН, крім того Секретаріату ООН й Міжнародного Суду юстиції ООН.

2. Світове товариство з охорони здоров'я (ВООЗ) – спеціальний заклад Організації Об'єднаних Націй. Складається ВООЗ із 193 країн. У 1945 році на одній із конференцій у Сан-Франциско було ухвалене рішення по створенню міжнародної організації із питань охорони здоров'я.

Визначальна мета ВООЗ – підтримка забезпечення охорони здоров'я людей у всіх країн світу.

3. Міжнародна Організація Праці (МОП) вважається однією із різносторонніх структур, яка виконує свої функції з опіки за безпекою людей та їх власним здоров'ям при діяльності на виробництві.

Основне завдання структури: захист всіх працівників від взаємопов'язаних із роботою захворювань, недугів та травм. Основоположною метою МОП є – підтримувати створення всіх перспектив для жінок й чоловіків щодо отримання гідної та продуктивної роботи в особливих умовах самостійності, рівноправності, соціальної захищеності, а також поваги до всіх оточуючих.

Тристороння будова МОП: перш за все це особи, які надають роботу, робітники і уряд на такій речі, як Усесвітній конференції роботи.

МОП була особливим з'їздом, на котрому уряди й інші громадські партнери 175 держав-членів мають змогу сміливо й публічно говорити про свою національну політику і свою практику. Також організація МОП стимулює трипартизм й у гранях інших держав-членів, при цьому підтримуючи соціальний діалог між різними профспілками й особами, що надають роботу, що також безпосередньо беруть участь в розроблюванні, та, якщо потрібно, політики у такій галузі, як соціально-економічній, й так само будь-яких питань. ТРИПАРТИЗМ – це регулювання усіх працюючих й пов'язаних з цим стосунків, які вважаються економічними й політичними, на підставі рівноправного взаємодіяння, співробітництву різних посланців, а також і найнятих працівників, осіб, що надають роботу й безпосередньо країни. Кожна окрема країна-член може послати на дану Міжнародну конференцію роботи своїх чотирьох представників: тобто двох від уряду й по одному від робітників й осіб, що надають роботу, а також що мають змогу виступати і голосувати вільно один від одного.

4. Інтернаціональне представництво із атомної енергії МАГАТЕ (повна назва- International Atomic Energy Agency – IAEA)

Дана організація була заснована у 1956 р., вона являється автономною корпорацією у ладі ООН. Автономний статус дає МАГАТЕ їй незалежність у рішенні певних заданих завдань, які є поставлені перед нею. Головна ціль МАГАТЕ може визначати її певні головні задачі та деяке призначення:

- забезпечення недопущення порятунку МАГАТЕ (тобто у вигляді атомного матеріалу, а також й інших матеріалів та інформації) , які використовувались лише у військовій меті;

- а також підтримка піднесенню атомної енергетики виключно у дружній меті, необхідна фізична і технічна підтримка державам, що мають в даній речі потребу;

Інтернаціональні ліги із регулювання стосунків у виробничій галузі:

- виконання системи контролювання за нерозповсюдженням певних видів ядерної зброї;

- підтримка усім науково-дослідним працям у сфері ядерної енергетики і реальному її вживанні виключно у мирних цілях;

- надання рапорту стосовно усіх площин ядерної настанови і техніки;

- виконання консультацій із певних проблем стосовно ядерної технології у реальних обставинах;

- підготування професіоналів стосовно використання даної атомної енергії у виключно мирній меті.

Членами організації МАГАТЕ є 150 країн, у цьому ж числі і наша держава - Україна. Керування Агенції знаходиться у відомому місті Відні.

5. Європейський Союз – це результат старань не одного століття, які були спрямовані виключно на об'єднання Європи. Створення даного Європейського Союзу було схвалено Пактом 7 лютого 1992 року у країні Нідерланди.

Європейський Союз - це міждержавне утворення, країни, які є у його складі, мали змогу заснували спільні установи, що було б делеговано як певну частину їхніх незалежних прав, і завдяки чому стало б реально виключно демократично робити вирішення із визначених і реальних завдань, що являють собою лише об'єднане зацікавлення, але вже на європейському ступені. Європейський Союз утворив загальну валюту, а також спільний ринок, у якому особи і послуги, також товар й капітал має змогу рухатися вільно. Він домагається зробити так, щоб унаслідок великого соціального прогресу і здорового суперництва набагато більше осіб мали змогу скористатися кращими сторонами об'єданого ринку.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

За останні роки Україна активізувала свою міжнародну діяльність, що включає зовнішню торгівлю як товарами так і послугами, а також прямі інвестиції у державу й економіку інших територій (країн). Основою торгівельно-економічних відносин країни є її зовнішня торгівля, котра здійснюється у двох головних формах: експорт й імпорт.

Експорт товарів з України до країн світу за 2019 – 2021 рр. суттєво збільшився на 35,9%, що в сукупності становить 18017,7 млн.дол., імпорт теж зріс на 19,8%, що становив 12042,9 млн. дол. У багатосторонній торгівлі зберігалось негативне сальдо: 2019 р. – 10745,6млн.дол., 2020 – 5144,3 млн.дол., 2021 р. – 4770,8 млн.дол. Загальна проблема, що з року в рік є болючою для України – експортноорієнтованість країни є сировинною.

Негативним є і зовнішньоторгове сальдо, що склало у 2021 році 4770,8 млн.дол. і має негативний торговий баланс.

В порівнянні з 2020 роком бачимо, що у 2021 році показники експорту та імпорту збільшилися. У кінці 2019 року і у 2020 році стрімке розповсюдження коронавірусу дало чітко зрозуміти, що прогнози спеціалістів щодо результатів світової економіки й торгівлі будуть досить негативними, що спричинені впливом світової пандемії.

У 2020 році зниження ринку споживання привело до часткової зупинки виробництва, а також зменшення споживання сировини.

Відтак, коли міжнародна економіка почала процес відновлення та стабілізації, виробники товарів не поспівали задовільнити попит. Відповідно, в світі ціни на сировину почали стрімко зростати.

У 2021 році по групах товарів найбільшу частку в експортних операціях займали чорні метали. Даної продукції було продано приблизно на 14 млрд. дол. Відповідно ця група товарів показала найвищий приріст вартості. Ц порівнянні з 2020 роком її обсяг виріс на 81%.

Всі без виключення експортні товарні групи збільшилися у вартості. Це відбулося за рахунок росту вартості сировини, а також загальносвітовою інфляцією у 2021 році.

Окрім чорних металів, максимальний приріст по вартості продемонстрували металеві руди: 7,1 млрд. дол., що на 61% більше, ніж у 2020 році. Проте, обсяг експорту у тонах у 2021 році дещо скоротився.

Теж великий приріст у вартісних показниках засвідчили й експорт обробленої деревини на 43% і меблів на 40% відповідно.

Аналіз структури імпорту по окремих товарних групах показав, що найбільш проблематичним в економіці України є дефіцит енергоносіїв. У 2021 році на закупівлю нафтопродуктів, природного газу й вугілля держава витратила приблизно 15 млрд. дол.

Така ситуація була ускладнена тим, що у 2021 р. через відновлення світового виробництва, а також енергетичну кризу в Китайській народній республіці і обмеження експорту газу в Європу, вартість природного газу досягнув історичного максимуму. В жовтні ціни сягнули практично 2000 дол. США за тисячу кубів, тоді як в 2020 році вони були знижені до 150 дол. США за тисячу кубів.

Окрім мінеральних палив, найбільшими імпортованими групами товарів були транспортні засоби, в тому числі легкові автомобілі, сільськогосподарську техніку й техніку для дорожнього будівництва. Питома вага припадає на хімічну продукцію, пластмасу та добрива.

Загалом, у 2021 році порівняно з 2020 роком імпорт товарів збільшився на 34%, що сягає 72,82 млрд. дол., експорт – на 38,4%, що становить 68,09 млрд. дол.

За підсумками 2021 року Україна здійснювала зовнішньоторговельні операції із 235 партнерами світу.

Найбільшу кількість експортованих товарів з України у 2021 рік відбулося до Китаю (на 8 млрд. дол., що на 12,7% більше, а ніж за 2020 рік), до Польщі (на

5,23 млрд. дол., що на 59,7% більше за 2020 рік) й Туреччини (на 4,14 млрд дол., на 70,0% більше за аналогічний період попереднього року).

Що стосується імпорту у 2021 році, то найбільше товарів Україна імпортувала із Китаю (10,97 млрд. дол., що на 31,9% більше, а ніж за 2020 рік); Німеччини (6,28 млрд. дол., що на 17,7% більше за 2020 рік) та РФ (6,08 млрд. дол., на 33,9% більше за аналогічний період попереднього року).

Загалом, можна констатувати, що економіка України лишається сировино-орієнтованою країною. Держава продовжує збувати за кордон продукцію із невисоким рівнем переробки. В більшості випадків, це залізна руда, агропродукція, а також металургійні напівфабрикати.

З іншої сторони, окрім енергоносіїв, максимальний об'єм імпорту в грошовому вимірі припадає на автомобілі, стільникові телефони сільськогосподарську й комп'ютерну техніку.

Експорт та імпорт послуг України за період 2019-2021 років демонстрував тенденції, пов'язані із загальним станом цілісного розвитку української економіки. Одним з наслідків кризи, що напряду пов'язано із коронавірусною хворобою був період 2020-2021 років, що стало падіння обсягів міжнародної торгівлі послугами України, в тому числі й з Євросоюзом.

За 2021 рік у порівнянні із 2020 роком імпорт послуг в Україну піднявся на 32,9%, до 7593,4 млн. дол., з 2019 роком збільшився на 9,4%.

сальдо зовнішньоекономічної торгівлі послугами за даний період було позитивним й становило 5563,1 млн. дол. (за 2019 рік та 2020 рік цей показник теж був позитивним і становив 8686,8 млн.дол. та 5808,7 млн дол. відповідно). Зовнішньоторговельні операції за послугами у 2021 році проводились із 220 партнерами країн світу.

Найбільшу частку послуг за 2021 рік Україна експортувала до РФ (1,94 млрд. дол.), США (1,90 млрд дол.) та Швейцарії (1,16 млрд дол.).

Найбільше у 2021 році Україна продала на світовому ринку транспортних послуг (5,31 млрд дол., що на 6,5% більше, а ніж за 2020 р.), послуг у сфері телекомунікації, комп'ютерних й інформаційних послуг (3,86 млрд дол., що на

26,4% більше ніж за попередній рік), послуг із переробки матеріальних ресурсів (1,53 млрд дол., що на 13,0% більше ніж у 2020 р.).

Найбільшу часту послуг, які Україна імпортувала (935,7 млн. дол.) припадає на Туреччину, США (781,2 млн дол.) та Велику Британію (594,5 млн дол.).

Головними позиціями щодо українського імпорту послуг у 2021 р. були: транспортні послуги (1,73 млрд. дол., що на 63,4% більше, а ніж за 2020 р.), туристичні послуги, пов'язані з подорожами (1,58 млрд. дол., що на 124,5% більше за аналогічний період попереднього року), ділові послуги (1,12 млрд дол., що на 12,3% більше, ніж у 2020 р.).

Динаміка міжнародної торгівлі України з початком воєнних дій теж зазнала великих змін. Так, фактично українська міжнародна торгівля втратила великого експортера – Китай, що за останні роки імпортував до себе значну кількість української сільгоспсировини.

Також на початку війни відбувся обвал експортних поставок зернових культур у країни Північної Африки, передусім у Єгипет й Туніс. Мінімізувались поставки у Китай української залізної руди. Крім того, Туреччина перестала імпортувати з України металеві вироби, приміром чавун тощо.

Не зважаючи на побоювання, що Україна наближається до повної втрати присутності на зовнішніх ринках, реальна картина вартісних обсягів зазнала часткового зменшення товарообігу за підрахунками першого півріччя 2022 року і становила 21,3 % у порівнянні з аналогічним періодом у 2021 році. При цьому скорочення експортних операцій було суттєвим (на 24 %), проти імпортних операцій (на 18,6 %).

Вагомий вплив на світовому ринку відіграло й зростання світових цін на основні групи товарів. Так, при зменшенні вартісних обсягів товарного обігу на 21,3 % їхні фізичні об'єми знизилися практично на 36 %.

У першій половині 2021 року товарообіг був 61 млрд. дол., а фізичні обсяги товарообороту склали 106,4 млн. т. За перше півріччя 2022 року товарообіг склав 48 млрд. дол., а от його фізичні обсяги становили 68,2 млн. т.

Однак, починаючи із другого кварталу 2022 року, імпорتنі операції почали поступово відновлюватись й за підрахунками червня цього ж року наблизився до показника 2021 року (4,7 млрд. дол. супроти 5,5 млрд. дол.).

Експорт товарів за перше півріччя 2022 року у порівнянні з аналогічним періодом 2021 року скоротився приблизно на 7,2 млрд. дол. й становив 22,7 млрд. дол.

В основному скорочення експорту відбулося при умові зменшення постачання металів й виробів із них орієнтовно на 43 %, що в сукупності становить 3 млрд. дол. (при тому, що за січень-лютий 2022 р. експорт товарів даної групи виріс на 35,3 %). Теж відбулося значне скорочення експорту по таких групах товарів: мінеральні продукти – на 1,9 млрд. дол. (-44,2 %); продовольча та сільськогосподарська продукція – на 703 млн. дол. (-6,5 %); машини, устаткування та транспорт – на 645 млн. дол. (-21,4 %); продукція хімічної промисловості – на 589 млн. дол. (-5,8 %). Проте, відбулось незначне збільшення експорту паливно-енергетичних товарів на 16,6 %, що склало 61 млн. дол., у більшій мірі сформоване зростанням експорту української електроенергії.

За підсумками першого півріччя 2022 року відбулося суттєве (на 48 %) скорочення фізичних обсягів імпорتنих операцій з товарами. При цьому зниження відбулось по всіх групах товарів, а його масштаби перевищили 30 % для кожної із груп товарів, за виключенням машин, устаткування й транспорту, імпорту котрих скоротився на 20,4 %. Одночасно фізичні об'єми імпорту мінеральних продуктів зменшилися на 61,9 %.

Складовою частиною військової ситуації в Україні стала її географічна обмеженість в торгівлі. Північний напрям був перекритий Білоруссю, а східний – РФ. Крім того, агресор заблокував всі морські порти в Україні, що унеможливило використання південного напрямку (через Чорне море) для забезпечення зовнішньої торгівлі України.

Відповідно єдиним напрямком забезпечення зовнішньої торгівлі для України став західний. У даному контексті абсолютно логічним було збільшення частки ЄС у географічній структурі міжнародної діяльності товарами. За

підсумками шести місяців 2022 р. відбулося зростання до 52,2 % (у 2021 році аналогічного періоду – 40,8 %).

У географічно-територіальній структурі зовнішньої торгівлі продукцією вагоме місце посідає саме ЄС. Так, приміром, частка країн ЄС збільшилася з 40,8 % до аналогічного періоду 2021 р. до 52,2 %. Такому зростові сприяло відносно незначне (на 0,7 %) збільшення товарообігу із Євросоюзом, що в сукупності складалося зі збільшення орієнтовно на 12,9 % експорту продукції при відповідному скороченні імпорту товарів з ЄС на 10,4 %. Тобто у загальній структурі експорту українських товарів частка ЄС склала 5 %, а в сукупній структурі імпорту – 46,1 % загалом.

Частка країн Євразійського економічного союзу в географічній структурі міжнародної торгівлі товарами України зменшилася: у першій половині 2021 року вона становила 11,7 %, а в 2022 році (шість місяців) – 8,3 %. Загалом, товарообіг із країнами ЄАЕС знизився на 44,2 %. Така динаміка була зумовлена скороченням товарообігу із РФ й Білоруссю (відповідно на 48,6 % та 40,8 %).

У переважній більшості з України експортувалися промислові матеріали до ЄАЕС, що становило 60,7 % від загального експорту товарів до Євразійського економічного союзу, натомість Україна імпортувала паливно-мастильні матеріали, що становило 70,7 % від загального імпорту товарів.

На початку повномасштабного вторгнення втрата морського сполучення України прямо вплинула на торгівлю із іншими країнами світу. Товарообіг з цими країнами був на 34,5 % менший ніж у першій половині 2021 року, а їхня відносна частка скоротилася з 47,5 % до 39,5 % відповідно. В першу чергу мова йде про скорочення товарообігу із Китаєм (що зменшився на 42,6 %), Індією (скорочення на 33 %), а також Туреччиною (зменшення на 19,1 %). Відповідно таке скорочення вагомою мірою сформувало мінімізацію обсягів торгівлі з країнами Азії – на 36,1 %. Крім того, торгівля з країнами Північної й Південної Америки теж зазнала зменшення на 40 %, а з країнами Африки приблизне скорочення на 32,6 %.

Проте, завдяки частковому розблокуванню українських портів у серпні 2022 року товарні обсяги українського експорту збільшилися на 25 %, що суттєво вплинуло на динаміку експорту загалом.

Перевезення морським транспортом зросло на 85 % і становили у серпні майже 2,9 млн. тонн. Натомість залізницею українські компанії експортували за кордон більше ніж 3 млн. тонн товарів, а от автомобільним транспортом – 1,36 млн. тонн.

Отже, підсумовуючи можна зробити висновки, що:

- основою експортної діяльності України залишається сільськогосподарська продукція, а також інші продовольчі товари;
- спостерігається зменшення постачання за межі нашої території мінеральної продукції (передусім, через скорочення експорту руди);
- практично вдвічі скоротилися експортні операції з металургійною продукцією, а також на 25 % продукції машинобудування;
- постачання групи товарів деревини, продукції деревообробної й целюлозно-паперової промисловості є стабільним;
- орієнтовно на 18-20 % виріс імпорт готових продуктів харчування, який насамперед пов'язаний з девальвацією національної валюти і подорожчанням логістики;
- більше ніж у два рази збільшилось ввезення паливо-мастильних матеріалів в Україну. Основні причини – це зупинка внутрішньої переробки та повне припинення імпорту з РФ й Білорусі;
- скорочення імпорту промислової сировини (хімічної, металургійної продукції), що напряду пов'язано із зниженням рівня внутрішнього споживання (вплив кризи та зупинки значної кількості бізнесу).

Сучасні тенденції щодо розвитку торговельно-економічних відносин та міжнародної політики України стверджують, що визначальним завданням державної політики у напрямі зовнішньоекономічної діяльності є сприятливе створення дієвої системи підтримки експортної діяльності, що забезпечить

цілісний та сталий економічний розвиток, а також реалізацію експортного потенціалу країни.

Варто зауважити, що основними визначальними факторами, які мають вплив на зовнішню торгівлю України є:

1. Важливо забезпечити перебудову інституційної інфраструктури щодо сприяння експорту й активізації застосування механізмів СОТ в інтересах національної та економічної безпеки.

2. Всеосяжне поглиблення торгово-економічної інтеграції із окремими країнами-партнерами, а також митними, інтеграційними союзами й економічними утвореннями.

3. Покращення митних процедур.

4. Завершення процедури реформування системи з технічного регулювання й стандартизації.

5. Модернізація та нормування елементів системи з державної допомоги.

Військова агресія РФ, наслідки глобалізаційних процесів в економіці видозмінює векторність руху державних та міжнародних дій в політиці України. Повоєнні роки дадуть нашій державі безпрецедентну можливість щодо перезавантаження в цих напрямках.

Для ефективної відбудови України у післявоєнний період потрібно зосередитись на чотирьох базових проблемах, які є базисом для майбутньої економіки держави:

- Зміна у системі управління;
- Повернення населення (демографічна вирівнюваність);
- Зміна щодо підходів зовнішньої та торговельно-економічної політик;
- Впровадження новітньої економічної моделі.

Ключовими економічними напрямки, на яких має зосередитися Україна є: експорт, виробництво продуктів харчування, захист внутрішнього виробника та зменшення імпортозалежності, держзамовлення для збереження стратегічних галузей, зменшення безробіття і втрата фахівців.

Післявоєнна зовнішня політика України повинна будуватися на зміні підходів та конструктивно новому геополітичному векторі, а саме:

До короткотермінових та нагайних завдань, що постануть після війни, можна віднести:

1. Домовленості стосовно гарантій безпеки та нейтрального статусу.
2. Судове переслідування РФ й притягнення всіх до відповідальності винних у військових діях.
3. Пошук та залучення необхідних ресурсів для відбудови українських територій.
4. Адаптація санкційної політики.
5. Забезпечення взаємозв'язку з закордонними діаспорами, а також повернення українців з-за кордону.

Стратегічною перспективою України повинен стати якісно новий підхід до зовнішньополітичного бачення, а саме:

1. Принцип свободи.
2. Принцип прагматизму.
3. Принцип інтеграції.
4. Принцип мобільності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Біла С.О. Новітні тренди розвитку глобалізаційних процесів. *Економічний вісник університету*. Збірник наукових праць учених та аспірантів. Випуск 33/1. 2017. Переяслав-Хмельницький. С. 7 – 15.
2. Брух О.О. Сучасний стан зовнішньоекономічної діяльності у Львівській області. *Вісник ЛНАУ: Економіка АПК* № 26. 2019. С. 40-43.
3. Герасимчук В. Г., Войтко С. В. Міжнародна економіка: Навч. посібник. Київ: Знання, 2009. 302 с.
4. Глобальна економічна невизначеність, що посилюється на тлі війни в Україні, може сповільнити зростання світової економіки [Електронний ресурс] // *finance.ua*. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://news.finance.ua/ua/hlobal-na-ekonomichna-nevuznachenist-shhoposylyuyet-sya-na-tli-viyny-v-ukraini-mozhe-spovil-nyty-zrostannya-svitovoiekon>.
5. Голованенко Н. Особливості експортно-імпортних операцій підприємства України. *Вісник Черкаського університету*. 2015. №6(17). С. 60–62.
6. Грузінська І. Продовольча небезпека: як війна Росії проти України загрожує всьому світу? / <https://brdo.com.ua/news/prodovolchanebezpeka-yak-vijna-rosiyi-protu-ukrayiny-zagrozhuje-vsomu-svitu/> (дата звернення: 20.10.2022).
7. Державна підтримка українського експорту: Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [.http://ukrexport.gov.ua/ukr/country_brief/?country=ita](http://ukrexport.gov.ua/ukr/country_brief/?country=ita)
7. Державна служба статистики України: офіційний веб-сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
8. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2022/02/14.pdf> (дата звернення: 16.10.2022).
9. Длігач А. Україна майбутнього – погляд з 2030 року. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/24/684560/>

10. Довгаль О. А. Економічний протекціонізм: аналіз світового досвіду. *Вісник Харківського національного ун-ту ім. В. Н. Каразіна*. Економічна серія. 2015. № 6 (564). С. 220-234.
11. Долбнєва Д. В. Вплив COVID-19 на економіку країн світу. Проблеми економіки. 2020. № 1. С. 20–26. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2020-1-20-26>
12. Експорт в умовах війни: актуальна інформація для експортерів // ЕСА. URL: <https://www.esa.gov.ua/>
13. Експрес-випуск. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2022/05/3_3.pdf (дата звернення: 27.05.2022).
14. Закон України № 332 – XIУ від 22.12.98 р. «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україні».
15. Закон України від 24.12.2016 № 912-VIII «Про заходи щодо стимулювання зовнішньоекономічної діяльності».
16. З агресором не торгуємо: як Захід розпочав блокування імпорту з РФ. – URL : <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/03/16/7136049>
17. Калініна О. Стан та перспективи розвитку експортно-імпортних операцій підприємств. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2017. № 2. С. 146–149.
18. Кахович Ю.О. Спільні підприємства та їх роль у контексті стратегічних пріоритетів України. *Вісник Академії митної служби України*. Серія: “Економіка”, 2010, № 1(43) С.109-115.
19. Кулицький С. Зовнішня торгівля України: стан, проблеми та перспективи. *Україна: події, факти, коментарі*. 2018. № 10. С. 39–52.
20. Небрат В.В. Історичний вимір трендів зовнішньоекономічної політики. *Економіка України*. 2017. № 5-6. С. 151-169
21. Нестерова Т. Н. Регуляторна політика у сфері зовнішньої торгівлі: монографія. Херсон: Альфа, 2016. 96 с.
22. Ольвінська Ю. О. Проблеми соціально-економічного розвитку країн Євросоюзу. Наукові проблеми господарювання на макро-, мезо- та

мікроекономічному рівнях: *Міжнародна науково-практична конференція* (Одеса 22- 23.04.2015). Одеса: ОНЕУ, 2015. С. 18-21.

23. Опіщенко І. В. Економічний суверенітет держави: монографія. Вінниця: «Лелека», 2017. – 178 с

24. Офіційний сайт Eurostat. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat> (дата звернення: 04.10.2022).

25. Офіційний сайт Бюро економічної безпеки України. URL: <https://esbu.gov.ua/news/yak-podolati-tinovij-rinok-tyutyunovih-virobiv-bebokreslilo-prioritetni-kroki> (дата звернення: 15.08.2022)

26. Підгорний, А. З., Милашко О. Г., Русева О. П. Міжнародна статистика : навчальний посібник. Одеса : ОНЕУ, 2012. 162 с.

27. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року [Електронний ресурс]: Закон України. Стратегія від 28.02.2019 № 2697-VIII. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>

28. Про національну безпеку України [Електронний ресурс]: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. Режим доступу.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

29. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 09.10.2022).

30. Регіональні обсяги зовнішньої торгівлі товарами у I кварталі 2022 року. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/zd/oet/oet0322_ue.xls (дата звернення: 27.10.2022).

31. Решетняк К. Експортно-імпорتنі операції як основа зовнішньоекономічної діяльності підприємства. *Управління розвитком*. 2017. №3. С. 30–32.

32. Руда М.В., Мазурик М.М. Співпраця України та ЄС у сфері сталого розвитку: огляд перспектив. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. 2021. № 3 (1). С. 204-211.
33. Свириденко Ю. Одноразові втрати України від війни склали майже 565 мільярдів доларів. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ekonomichnivtraty-ukrainy-vd-viiny/31774336.html>.
34. Соколенко А. Інвестиції для бізнесу в умовах війни. Як вижити і бути сталими. URL: <https://focus.ua/uk/opinions/510934-investiciji-dlya-biznesu-vumovah-viyni-yak-vizhiti-i-buti-stalimi>
35. Товарна структура зовнішньої торгівлі у I кварталі 2022 року. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/zd/tsztt/tsztt0322_ue.xls (дата звернення: 27.05.2022).
36. Tkachenko A. Efficiency forecasting for municipal solid waste recycling in the context on sustainable development of economy / Tkachenko A., Levchenko N. // The International Conference on Sustainable Futures: Environmental, Technological, Social and Economic Matters (ICSF 2020) E3S Web of Conferences. 2020. Vol. 166, DOI <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202016613021>
37. Tkachenko A. Evaluation of the efficiency of social investments of metallurgical enterprises according to the decoupling approach / Tkachenko A., Levchenko N. // Науковий вісник НГУ. - 2021. - № 4
38. Україна і СОТ – Єдиний експортний веб-портал. – URL : https://export.gov.ua/56-ukraina_i_sot
39. Чуб А. В. Світові тенденції розвитку регулювання міжнародної торгівлі. *Держава та регіони*, серія «Економіка». 2019. № 4. С. 70-86.
40. Шубравська О. Сталий економічний розвиток: поняття і напрям досліджень. *Економіка України*. 2005. № 1. С. 39–42.